

ស្ថានបុរាណ
ក្រុងសៀមរាប

● มโนปุพพกมา ฌมมา ●

สำนักคั่นคว้าทางวิญญาณ

หนังสือ

ผู้เขียน

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ครั้งที่ ๑

เจ้าของผลงาน

ผู้อำนวยการ

บรรณาธิการ

ผู้จัดการ

ผู้จัดทำทุน

ผู้จัดรูปเล่มหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ผู้ออกแบบปก

คณะพิสูจน์อักษร

ผู้ประสานงาน

ผู้ให้คำปรึกษาเรื่อง

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

เจ้าของลิขสิทธิ์

ผู้แดนพุทธภูมิ

ตามรอยบาทพระศาสดา

ศรีเพ็ญ จัตตะศรี

มีนาคม ๒๕๖๓

สำนักคั่นคว้าทางวิญญาณ

ศรีเพ็ญ จัตตะศรี

ผ่องผิว พัฒนประภาพันธุ์

ทวี ลีลาเวชบุตร

ชลิกา โรจนโกศล

ศมานันท์ ถนัดธรรมกุล

บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด

สำนักคั่นคว้าทางวิญญาณ

สอาด แก้วเกษ

สุภาณี หงส์เงิน

ทวี ลีลาเวชบุตร

กิตติ รัตนศรีวิจิตร

นริศ เรเชียงแสน

ศุภกฤต ลีลาเวชบุตร

พงษ์เพชร อมรสิทธิ์

ดร.นันทพล โรจนโกศล

มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ

๔๗/๒ ถ.สามเสน บางลำพู

กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

โทร. ๐ ๒๒๘๒ ๒๐๒๕

หนังสือ “สู่แดนพุทธภูมิตามรอยบาทพระศาสดา” เล่มนี้
มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ
จัดทำขึ้นใหม่ในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๖๓

คำนำ

สู่แดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา ซึ่งเขียนโดย คุณศรีเพ็ญ จัตูหะศรี นี้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอชี้แจงให้ทราบเสียก่อนว่า เรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ในโลกทิพย์นั้น ถ้าผู้ใดอ่านแล้วรู้สึกว่าเป็นเรื่องเหลือเชื่อ ก็ขอให้คิดว่าเป็นเรื่องนิยายไปก่อน และพยายามอ่านให้จบ และในเมื่อมีปัญหาหรือสงสัยอย่างไร ก็ขอให้มิจดหมายมาถาม หรือจะมาถามด้วยตนเองก็ได้ที่สำนักฯ นี้ แต่ข้าพเจ้าก็คิดว่าสำหรับผู้ที่อ่านแล้วรู้สึกว่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับโลกทิพย์เป็นเรื่องเหลือเชื่อนั้นก็คงจะเป็นเพราะไม่เคยทราบถึงผลงานในด้านการค้นคว้าทางวิญญาณของสำนักฯ มาก่อน ซึ่งผลงานที่ว่านี้ได้พิมพ์ออกเผยแพร่มานานเกือบจะ ๒๐ ปีแล้ว และโดยเฉพาะเหตุที่สำคัญก็คือไม่รู้ว่าคุณศรีเพ็ญนั้นได้มีความสามารถเป็นพิเศษ ในเรื่องการเข้าสมาธิมานานตั้งแต่ปี ๒๕๐๒

ส่วนผู้ที่รู้จักข้าพเจ้าและคุณศรีเพ็ญเป็นอย่างดีและได้อ่านหนังสือของสำนักฯ มานานแล้ว โดยเฉพาะคือหนังสือวิญญาน ซึ่งเป็นหนังสือนิตยสารรายเดือนของสำนักฯ ซึ่งได้พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ก็จะไม่มีความสงสัยไปในทำนองว่าเรื่องราวต่าง ๆ ในโลกทิพย์ที่คุณศรีเพ็ญเห็นและได้ยินด้วยนั้นเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเองจากจินตนาการคือเรื่องจริง ๆ อย่างนั้นไม่มี เป็นไปไม่ได้ ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ชี้แจงให้ทราบก่อนว่า ถ้าไม่มีพื้นความรู้ในเรื่องวิญญานมาก่อน หรือมีแต่มีมาอย่างผิด ๆ มีไม่พอ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องคิดว่า เป็นเรื่องเหลือเชื่อ และให้คิดว่าเป็นเรื่องนิยายเสีย จะได้ไม่ขัดใจและอ่านไปได้ตลอด

อนึ่ง เรื่องนี้ก่อนที่จะได้ตีพิมพ์เป็นเล่มอย่างที่ เห็นอยู่ที่นี่ คุณศรีเพ็ญได้เขียนลงในหนังสือวิญญานฉบับเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๒๒ มาก่อน แต่ลงไม่จบ และก่อนที่จะนำเรื่องนี้ลง คุณศรีเพ็ญก็ได้นำบันทึกการไปนำสิ่งมีมงคลจากจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศมาลงติด

ต่อกันมานานหลายฉบับแล้ว แต่ก็ยังไม่ครบ ๗๒ จังหวัด ก็ต้องเดินทางไปอินเดีย เพื่อไปนำเอาดินจากสังเวชนียสถาน มาบรรจุไว้ในพระเจดีย์อิศรภาพ ๆ ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รัชกาลที่ ๑ ให้สร้างไว้ที่ศูนย์พัฒนาศาสนา ตำบลแคมป์สน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และเรื่องนี้ค่อนข้างว่า เพราะมีบุคคลเป็นจำนวนมากที่ทราบเรื่องการไปอินเดียนี้ ต้องการจะรู้เรื่องราวที่ไปพบเห็นมาตั้งแต่ต้นจนจบ ด้วยเหตุนี้จึงได้จัดพิมพ์เป็นเล่มดังที่เห็นอยู่นี้ แต่อย่างไรก็ดี เรื่องที่คุณศรีเพ็ญได้เขียนไว้นี้ ความจริงยังไม่หมด มีเรื่องอีกมากที่ยังไม่ได้บรรยายไว้ แต่ก็เห็นว่าเท่าที่เขียนไว้นี้ก็เหลือเกินแล้ว เพราะแต่ละเรื่องแม้จะบรรยายไว้สั้น ๆ ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้เกือบทั้งนั้น ถ้าขึ้นบรรยายละเอียดกว่านี้ ก็เกรงว่าจะมากไปจนกระทั่งคนที่มิมีพื้นพอลจะเชื่อกันอยู่แล้ว ก็เลยไม่เชื่อเอาเสียเลย

แต่อย่างไรก็ดี สำหรับผู้อ่านซึ่งมีพื้นในทางนี้มาแล้วก็ควรที่จะต้องทำความเข้าใจให้ดีถึงประเด็นเหล่านี้คือ :-

ภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่คุณศรีเพ็ญเห็นนั้น บางอย่างก็เป็นเหตุการณ์ปัจจุบันที่เทพเจ้าต่าง ๆ บันดาลหรือเนรมิตให้เห็นล่วงหน้ามาก่อนก็มี

บางอย่างก็เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเดี๋ยวนั้นกำลังเป็นอยู่ในขณะที่เห็น แต่ก็เป็นเหตุการณ์ที่ลุ่มพรางสมาธิของคุณศรีเพ็ญเองไม่อาจจะเห็นได้ เทพเจ้าต้องช่วยดึงจิตของคุณศรีเพ็ญให้เข้าสมาธิลึกลงไปจนถึงขั้นที่จะเห็นได้ อย่างนี้ก็มี

บางอย่างก็เป็นเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านพ้นมานานแล้ว แต่ก็มีเทพเจ้าที่รู้เห็นเหตุการณ์อันนั้น บันดาลให้เห็นก็มี

เมื่อได้ทราบประเด็นอันนี้แล้ว เวลาอ่านไปก็จะได้เองว่า อันไหนเป็นเหตุการณ์ในปัจจุบัน อันไหนเป็นเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมานานแล้ว ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องยกตัวอย่าง เพราะสามารถจะรู้ได้ด้วยตนเอง แต่ก็มีปัญหาอีกอย่างซึ่งบางคนอาจจะสงสัยคือ เสียงที่คุณศรีเพ็ญได้ยิน เช่นเสียงว่า พุทฺธฺ สรรณํ คจฺฉามิ

และเสียงคำพูดอื่นๆ นั้น ถ้าหากเป็นเสียงที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชรับสั่ง ก็คงไม่มีปัญหาอะไร เพราะเสียงที่ได้ยินเป็นคำพูดภาษาไทย ส่วนเสียงของเทพเจ้าอื่นๆ ซึ่งไม่ใช่คนไทยนั้น ทำไมคุณศรีเพ็ญจึงได้ยินเป็นเสียงภาษาไทยทั้งหมด ความจริงเรื่องนี้ไม่ยากต่อการเข้าใจ ในเมื่อเรารู้ว่า ไม่ว่าภาษาในโลกนี้หรือภาษาในโลกไหนๆ ก็มีอยู่ภาษาเดียวคือ ภาษาใจ เพราะไม่ว่าใครจะพูดเป็นภาษาอะไรออกมา แต่ความหมายในใจย่อมเหมือนกันหมด ฉะนั้นในเมื่อเรามีความสามารถที่ล่วงรู้เข้าไปถึงภาษาในใจได้ ก็ไม่จำเป็นต้องไปแปลความหมายจากคำพูด ด้วยเหตุนี้จึงรู้เรื่องทุกอย่างที่เทพเจ้าต่างๆ พูด แต่เพราะเหตุที่คุณศรีเพ็ญเป็นคนไทย เคยชินกับภาษาไทย ฉะนั้นในเวลาเข้าใจความหมาย ภาษาใจจึงออกมาในความหมายที่เป็นภาษาไทย เช่นเดียวกับตัวอย่างเคยมีมาแล้ว เช่น ท่านมหาตมะคานธี เคยมาเข้าทรงคุณศรีเพ็ญครั้งแรกเมื่อ ๑๐ กว่าปีมาแล้ว คำที่ออกมาจากปากคุณศรีเพ็ญก็เป็นภาษาไทย พ่อฤๅษีสรายากัสซึ่งเป็นคนอินเดียเวลาเข้าทรงก็พูดออกมาเป็น

ภาษาไทย แต่ในบางครั้งก็พูดออกมาในภาษาเดิมของท่าน คือภาษาอินเดีย ซึ่งต้องอาศัยชาวอินเดียมาฟัง ก็ฟังรู้เรื่องทุกคำ อย่างนี้ก็ทำได้ ฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ทำไม่คุณศรีเพ็ญจึงได้ยินเป็นภาษาไทย ทั้ง ๆ ที่ท่านอาจจะพูดเป็นภาษาอื่น ๆ

จากเหตุผลต่าง ๆ ที่อธิบายมานี้ หวังว่าสำหรับผู้ที่มีพื้นความรู้ในเรื่องวิญญานดีพอสมควร ก็คงจะเชื่อได้ว่า เรื่องที่คุณศรีเพ็ญเล่าไว้นั้น เป็นเรื่องที่เชื่อถือได้ แต่สำหรับข้าพเจ้าซึ่งรู้จักคุณศรีเพ็ญดี เพราะเป็นคนสอนและฝึกสมาธิให้ได้จนถึงขั้นที่มีความสามารถอย่างที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้ารับรองได้ว่า เรื่องทั้งหมดที่คุณศรีเพ็ญบันทึกไว้นี้เป็นเรื่องจริงทั้งสิ้น ไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้น หรือเป็นเรื่องที่เห็นไปเอง ทำนองคนเป็นโรคประสาทหลอน แต่เพราะเหตุที่เหตุการณ์ตามที่บันทึกไว้นี้ ไม่เคยคิดไว้ก่อนว่าจะเป็นไปได้ อย่างว่าแต่คนอื่นเลย แม้แต่ข้าพเจ้าเองก็ไม่คิดว่าเรื่องอย่างนี้จะเกิดขึ้นได้ ถ้าข้าพเจ้าไม่มีความรู้ในทางพระไตรปิฎก และไม่เคยรู้เห็นประสบการณ์

อย่างเดี๋ยวนั้น เรื่องอย่างนี้เป็นไปไม่ได้ แต่ถึงแม้ข้าพเจ้าจะยอมรับเรื่องราวทั้งหมดที่คุณศรีเพ็ญพบเห็นมานี้ว่าเป็นเรื่องจริง แต่ก็ยังมีปัญหาอีกมากมายที่จะต้องเรียนถามเทพเจ้าว่า เรื่องอย่างนั้นอย่างนี้เป็นไปได้ได้อย่างไร มีหลักธรรมอะไรบ้างที่จะอธิบายเหตุผลในเรื่องนั้นๆ ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาที่ว่านี้ ข้าพเจ้ากำลังศึกษาอยู่ และที่สำคัญก็คือ ข้าพเจ้ากับคุณศรีเพ็ญยังจะต้องไปอินเดียอีกหลายครั้งเพื่อไปค้นคว้าหาความจริงอีกหลายด้าน เพราะจากตัวอย่างที่เล่าไว้ในหนังสือเล่มนี้นั้น สำหรับผู้ที่เข้าใจและเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง ก็คงจะเห็นแล้วว่าเรื่องราวต่างๆ ที่ไปพบเห็นมานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นเรื่องที่จะต้องติดตามสืบค้นคว้าอีกมาก ซึ่งในเมื่อได้เรื่องราวต่างๆ ตามแนวที่ได้บันทึกไว้อย่างละเอียด และพิสูจน์ได้ด้วยแล้ว ประโยชน์ที่จะเกิดแก่โลกมีอย่างไร ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวถึง เพราะถึงจะบรรยายอย่างไร ก็ไม่อาจอธิบายได้หมดทุกประการอย่างแน่นอน

การไปอินเดีย เพื่อไปเอาดินจากสังเวชนียสถาน นั้นหมายกำหนดการต่างๆ ในการไป นับตั้งแต่วันที่จะเริ่ม

ออกเดินทางจากประเทศไทยไป สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นผู้กำหนดให้ทั้งสิ้น ฉะนั้นการไปครั้งนี้จึงสะดวกสบาย และได้พบเห็นสิ่งที่ต้องการจะพบเห็นทุกอย่าง ซึ่งแต่ละอย่างที่ได้ไปพบเห็นมานั้น ล้วนแต่มีคุณค่ายากแก่การอธิบายได้หมดสิ้น และเป็นสิ่งยากที่ใครๆ จะได้พบเห็น ซึ่งถ้าพระองค์ไม่ช่วยเปิดทางให้แล้ว ก็คงไม่มีโอกาสได้พบเห็นแน่นอน จึงคิดดูคำพูดประโยคแรกที่พระองค์รับสั่งที่สนามบินดอนเมือง ก่อนที่จะออกเดินทาง ซึ่งคุณศรีเพ็ญได้บันทึกไว้ใน หนังสือเล่มนี้ว่า :-

เราจะเป็นผู้นำในการเดินทาง ดังนั้นกำหนดการต่างๆ ที่ทำไว้ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม หมายกำหนดการที่ คุณนวนจันทร์ เพียรธรรม ได้กำหนดไว้ตามที่ข้าพเจ้าได้บอกไว้ตั้งแต่แรกนั้น ครั้นไปถึงที่ที่จะไปตามเวลาที่เขียนไว้นั้น ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง จากหมายกำหนดเดิม ซึ่งคาดไม่ถึงว่าจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงแล้วก็ปรากฏว่า ที่เปลี่ยนแปลงใหม่

ดีกว่าที่จะไปตามเวลาเดิมที่กำหนดไว้ทุกครั้ง นี่ก็คือพยานหลักฐานอันหนึ่งที่ว่าพระองค์เป็นผู้นำในการเดินทาง

และในขณะที่กำลังรออยู่ที่สนามบินกัตต้าเพื่อ ตรวจสอบหนังสือเดินทางในคืนวันแรกๆ ที่ไปถึงนั้น คุณศรีเพ็ญก็ได้บันทึกไว้ว่า ขณะนั้นก็ได้พบพระองค์และท่านมหาตมะคานธี พระองค์ (ซึ่งหมายถึงสมเด็จพระนเรศวรฯ) ก็รับสั่งว่า - “ณ ดินแดนรูปดอกบัวชมพูทวีปนี้เป็นดินแดนลึกลับ เป็นดินแดนซึ่งมีสิ่งที่ไม่ในโลกส่วนอื่นไม่มี เป็นดินแดนซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของศาสนาหลายศาสนา หลายศาสดา โดยเฉพาะพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นศาสดาเอกของโลก ดังนั้นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้จากสายตามนุษย์ ก็จะเห็นได้ว่า มีทั้งนรกชั้นต่ำสุด จนถึงสวรรค์ชั้นสูงสุด และสำหรับในโลกทิพย์ที่ตามนุษย์มองไม่เห็นแล้ว ก็มีทั้งนรกชั้นต่ำสุด จนถึงสวรรค์ชั้นสูงสุดดุจเดียวกัน เราจะเปิดให้เห็น ไปโดยลำดับจงทำให้เป็นกลางให้สงบ แผ่เมตตาธรรม”

พยานหลักฐานเพียงสองอย่างที่ยกมาให้ดูนี้ ในเมื่อท่านได้อ่านเรื่อง สู่แดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา จนจบแล้ว ท่านก็รู้เห็นได้ด้วยตนเองว่า เรื่องราวต่าง ๆ ที่คุณศรีเพ็ญเล่าไว้ นั้น ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝัน หรือคิดแต่งขึ้นเองแน่นอน ฉะนั้นในเมื่อเชื่อบริบทตามเรื่องที่เล่าไว้ นั้น ก็จงพิจารณาด้วยตนเองก็แล้วกันว่า เรื่องนี้มีคุณค่าสูงเพียงไร ขออย่างเดี๋ยวอย่าอ่านด้วยใจที่มีอคติหรืออุปาทานอย่างผิด ๆ มาก่อนเท่านั้น ท่านก็จะพบกับแสงสว่างในหนังสือเล่มนี้ อย่างชนิดที่จะลืมไม่ได้ จนตลอดชีวิต

พร รัตน์สุวรรณ

๒๙ ธันวาคม ๒๕๒๒

สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ (ชั่วคราว)

๔๗/๒ ถนนสามเสน บางลำภู กรุงเทพมหานคร

โทร. ๒๔๒๒๐๒๕ เข้าตรอกข้างร้านตัดเสื้อมิตรชาย

ข้างอยู่ใกล้ ๆ กับถนนลำพู ทางเข้าวัดสังเวช ฯ

สารบาญ

	หน้า
สู่แดนพุทธภูมิตามรอยบาทพระศาสดา	๑
เมืองกัลกัตตา	๘
สู่ดาร์จีลิง	๑๒
ไทเกอร์ฮิล-คันทันจูก้า	๑๗
สู่ราชคฤห์ เวพูนาราม	
วัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา	๒๔
นาลันทา มหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก	๓๓
สังเวชนียสถาน แห่งที่ ๑	
พุทธคยา สถานที่พระพุทธองค์ตรัสรู้	๓๖
พาราณสี นครแห่งแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์	๔๔
สังเวชนียสถาน แห่งที่ ๒	
อิสิปตนมฤคทายวัน สารนาถ	
สถานที่แสดงปฐมเทศนา	๕๐

	หน้า
สังเวชนียสถาน แห่งที่ ๓	
กุสินารา	๕๔
สังเวชนียสถาน แห่งที่ 4	
ลุมพินีวัน	๖๐
เขตวันมหาวิหาร สาวัดถิ	
สถานที่ซึ่งพระพุทธองค์ประทับนานที่สุด	๖๕
สังกัสสนคร	๗๓
อัครา ทัชมาฮาล	
สุสานรักอันเลื่องลือ	๗๗
เดลฮี เมืองหลวงของอินเดีย	๘๔
ฤๅษีเกษ มัสซูรี เดลฮี	๘๕
เดลฮี อีกครั้งหนึ่ง	๙๕
ออรังคบัด เอลลอร่า อชันตา	๑๑๙

สู่แดนพุทธภูมิ

ตามรอยบาทพระศาสดา

โดย ศรีเพ็ญ จัตตะศรี

อันที่จริง ข้าพเจ้าควรจะได้นำบันทึกการไปนำสิ่ง
มิ่งมงคลจากจังหวัดต่างๆ มาเล่าติดต่อกันไปเรื่อยๆ แต่
เนื่องจากว่ามีหลายคนเหลือเกินขอร้องว่า ขอให้เล่าการ
ไปนำสิ่งมิ่งมงคลจากสังเวชนียสถาน ประเทศอินเดียมาเล่า
ให้ฟังก่อนก็แล้วกัน เพราะอยากจะทราบว่า ณ ดินแดนอัน
เป็นถิ่นกำเนิดของพระพุทธองค์นั้น บัดนี้ซึ่งกาลเวลาได้ล่วง
เลยมาถึงสองพันห้าร้อยกว่าปีเศษ จะมีสิ่งใดยังคงเหลือไว้ให้
กุลบุตรผู้ซึ่งกำลังเดินทางตามรอยบาทพระศาสดาบ้าง

กำหนดการเดินทาง เพื่อไปนำสิ่งมิ่งมงคลจากสังเวชนีย
สถาน สำหรับมาบรรจุภายในองค์พระเจดีย์อิศรภาพอนุสรณ์
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ถูกกำหนดขึ้นเมื่อพระองค์
เสด็จมารับสั่งว่า “เมื่อเสร็จจี่น

จากการนำสิ่งแทนจากสถานที่อันเป็นมงคลทั่วทั้งผืนแผ่นดิน สำหรับบรรจุภายในองค์พระเจดีย์อสิรภาพ ฯ นี้แล้ว จึงไปนำสิ่งแทนจากสถานที่ซึ่งพระพุทธองค์ทรงกำหนดว่า เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว สังฆเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา และจงทำให้ภาระนี้หมดไปภายในเดือนพฤศจิกายนนี้ให้ได้”

อันที่จริง อาจารย์พร ข้าพเจ้าและผู้ใกล้ชิดอีกหลายคนเคยตั้งใจไว้เสมอว่า จะต้องหาเวลาเดินทางไปประเทศอินเดียเพื่อนมัสการสังฆเวชนียสถานทั้ง ๔ สักครั้งหนึ่ง แต่จนแล้วจนรอดเวลาก็กว้างเลยมานาน แต่ก็ยังหาโอกาสไม่ได้เลย จนถึงคราวที่พระองค์ต้องเสด็จมารับสั่ง อาจารย์พรจึงได้ติดต่อกับ คุณนวนลจันทร์ เพียรธรรม ซึ่งเคยได้ศึกษาธรรมจากอาจารย์พรและมีความเลื่อมใส และเป็นบุคคลผู้มีศรัทธาซึ่งหาได้ยากคนหนึ่ง คือเมื่อตัวเองได้ไปนมัสการสังฆเวชนียสถานทั้ง ๔ แล้ว ก็เกิดความเลื่อมใสมากอยากจะให้คนอื่น ๆ ได้ไปนมัสการบ้าง ก็ได้จัดตั้งบริษัททัวร์ขึ้น ได้มาเชิญอาจารย์พรหลายครั้งเพื่อให้ร่วมเดินทางไปด้วย แต่อาจารย์พร

ก็ยังหาโอกาสไม่ได้สักที จนถึงคราวนี้เมื่ออาจารย์พรติดต่อง
ให้เป็นคนจัดการเรื่องการเดินทาง ก็เป็นที่สมความตั้งใจ
ของคุณนวนลจันทร์ ซึ่งรอคอยมาเป็นเวลาอันยาวนาน คุณ
นวนลจันทร์ได้จัดการทุกอย่างให้ได้รับความสะดวก เรา
ได้กำหนดวันกันคร่าว ๆ ว่า จะออกเดินทางกันในวันไหน
ระยะใด ข้าพเจ้าก็ได้กราบทูลพระองค์ และแล้วพระองค์ก็
ทรงกำหนดให้เดินทางภายในวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๒

ระยะเวลาก่อนจะถึงวันเดินทาง คือ วันที่ ๑๐
พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ประมาณเดือนเศษ งานสร้างพระเจดีย์
อิสรภาพฯ และศูนย์พัฒนาศาสนา ช่างเป็นระยะที่มีแต่
ความสับสนวุ่นวายเหลือเกิน อาจารย์พรเร่งทำถนนภายใน
ศูนย์พัฒนาศาสนาให้เสร็จแทบจะไม่มีเวลาเข้ากรุงเทพฯ
เลย ต้องใช้เวลาส่วนมากอยู่แคมป์สน ข้าพเจ้าต้องรับภาระ
ต่าง ๆ แทน มีคุณผ่องผิว พัฒนประภาพันธุ์ คุณวันเพ็ญ
อมรสิทธิ์ ช่วยแบ่งเบาภาระไปได้บ้าง ยิ่งระยะใกล้วันที่ ๑๐
พฤศจิกายนเข้ามา นอกจากความสับสนวุ่นวายจนแทบ
จะทำอะไรไม่ทันใน

ภายนอกแล้ว ภายในจิตใจของข้าพเจ้าก็ช่างหนักอึ้งเสียนี้
กระไร ข้าพเจ้าไม่ได้พูดหรือบอกอาจารย์พรให้เกิดความ
หนักใจ แต่ก็ได้ปรารภกับคุณผ่องผิวอยู่บ่อยๆ ว่า ข้าพเจ้า
ไม่ค่อยจะรู้สึกตัวนัก จึงคอยดูข้าพเจ้าด้วยเพราะไม่แน่ใจว่า
ตัวเองจะกระทำให้ตกลงไปบ้าง คุณผ่องผิวได้พูดกับข้าพเจ้า
ว่า “ยิ่งใกล้วันเรายิ่งยุ่งยิ่งสับสน การเป็นไปของประเทศตอน
นี้ช่างเหมือนกับการทำงานของพวกเราเสียจริงๆ สมกับที่
พระองค์เคยรับสั่งว่า พระเจดีย์อิสรภาพฯ คือสัญลักษณ์
ของบ้านเมือง ความเป็นไปในการก่อสร้างพระเจดีย์ก็เหมือน
กับความเป็นไปของบ้านเมือง” ซึ่งข้าพเจ้าเองเมื่อฟังแล้วก็
เกิดความรู้สึกว่า จริงซิคะ บ้านเมืองเราช่างวุ่นวายเหลือเกิน
ผู้คนเดือดร้อน ข้าของแพง มองดูหาความสงบสุขจากที่ไหน
ไม่ได้เลย ในขณะที่เกิดความสับสนจิตใจก็เริ่มท้อแท้และ
เหนื่อยหน่าย ในระยะเช่นนี้ ความเจ็บจะเข้าครอบคลุมนรอบ
ข้างบรรยากาศสงบเย็น และแล้วจะปรากฏภาพเป็นเทือกเขา
หิมาลัย (อันที่จริงข้าพเจ้าไม่เคยเห็นภูเขาหิมาลัย แต่ในความ
รู้สึกนั้นบอกว่า ภาพเทือกเขา

ที่เห็นนี้เป็นหิมาลัย) พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าปะทะกับความเกรี้ยวกราดของลมสูง อันกระพือพัดหิมะให้แตกกระจายเป็นระลอกระยิบระยับ เป็นภาพชวนให้พิศดูอย่างเคลิบเคลิ้ม หลงไหลและมองสูงขึ้นไปจนกระทั่งเห็นหิมะนั้นละลายหายไปนในฟากฟ้า และในความรู้สึกนั้น คล้ายมีเสียงเรียกร้องดังดูให้ติดตามไป

ข้าพเจ้าจะมีความรู้สึกอยู่เช่นนี้เสมอ จนถึงเช้าวันเสาร์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ บรรยากาศปลอดโปร่งแจ่มใส ทุกสิ่งทุกอย่างรอบข้างดูสดชื่น เสียงกังสดาลจะดังแผ่วมาเป็นระยะๆ จนกระทั่งบ่ายสองโมงครึ่ง เสียงกังสดาลนั้นจึงดังก้องกังวาลใสชัดเจน พร้อมกับคำว่า พุทฺธํ สรณํ คงฺขามิ ดูคล้ายกับว่าดังอยู่ในทุกอณูของบรรยากาศรอบข้าง ข้าพเจ้าได้เข้าสมาธิพบท่านมหาตมะคานธี ยิ้มสดใสต้อนรับ พร้อมทั้งพูดว่า “จงตามมานะ จะนำพาไปสู่แดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา” ข้าพเจ้าได้บอกอาจารย์พร ซึ่งขณะนั้นกำลังแต่งตัวเพื่อเดินทางไปสนามบิน แล้วเวลาประมาณ ๑๕ นาฬิกาเศษ อาจารย์พรก็ได้นำทุกคนซึ่งจะติดตามไป

ส่งที่สนามบินสุวรรณภูมิ เพื่อรับสื่อจากแดนพุทธภูมิ เป็นก้าวแรกของการเดินทาง ทุกคนได้มาถึงพร้อมกันที่สนามบินดอนเมือง ตอนราว ๑๘.๐๐ น. พระองค์รับสั่งว่า “เราจะเป็นผู้นำในการเดินทาง ดังนั้นกำหนดการต่างๆ ที่ทำไว้จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม” ข้าพเจ้ารู้สึกอบอุ่นปีติซาบซ่านสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ และเกิดความรู้สึกขึ้นมาในทันทีนั้นว่า ข้าพเจ้าเป็นได้แต่เพียงผู้ติดตามพระองค์เท่านั้น ขอพระองค์จงบัญญัติขามาเถิด คณะที่เดินทางร่วมไปในครั้งนี้มี อาจารย์พร รัตนสุวรรณ อาจารย์ศิริ พุทธศุภร์ คุณเตียงศิริ ทรงนิจสัย คุณโสมนัส อิมอารี คุณเพ็ญจันทร์ ทรงสิริวิทย์ คุณบุญมี วิเศษพานิชกิจ คุณสุนันท์ เลื่อมรัศมี คุณชาวณี เลื่อมรัศมี คุณผ่องผิว พัฒนประภา พันธุ์ คุณสุภาณี หงษ์เงิน และข้าพเจ้า รวมทั้งหมด ๑๑ คน โดยมีคุณนวลจันทร์ เพียรธรรม กรรมการผู้จัดการบริษัท เอ็น. ซี. แทรเวลล์ เซ็นเตอร์ เป็นผู้นำทาง เมื่อไปถึงสนามบินดอนเมือง ก่อนจะขึ้นเครื่องบินจึงได้ทราบบว่า ในคณะของเรา นี้ คุณนวลจันทร์

บอกว่า ได้มีชาวคณะจังหวัดจันทบุรีร่วมเดินทางไปด้วย โดยมีพระครูพิศิษฐ์ปัญญาคุณ พระสมุห์ทองอาจ บุญราศรี พระครูสวัสดิ์ เจริญนิยม พระสุรชัย เจริญศรี คุณหวล ชยางคานนท์ คุณสำรวย ภูวรรณ คุณวิเชียร บุญยกิตติกร คุณสุรภีย์ บุญยกิตติกร เป็นอันว่าคณะของเรามีเพื่อนร่วมเดินทางมาสมทบอีก 4 คน รวมเป็นชาวคณะในการเดินทางครั้งนี้ ๑๙ คน รวมคุณนวลจันทร์ ผู้นำทางอีก ๑ คน เป็น ๒๐ คน

๒๑.๑๕ น. เครื่องบินแอร์อินเดียเหิรขึ้นสู่ท้องฟ้า นำพวกเรามุ่งสู่ดินแดนถิ่นกำเนิดของพระพุทธองค์ จุดแรกที่เราจะก้าวลงเหยียบแผ่นดินต่างถิ่น คือกัลกัตต้า ความรู้สึกของข้าพเจ้ายังคงอ้ออึ้งด้วยเสียงเครื่องบิน เสียงผู้คนข่มใจทำสมาธิไม่ได้เลย จนกระทั่งถึงสนามบินกัลกัตต้า เวลา ๒๓.๓๕ น. ณ ที่สนามบินกัลกัตต้าได้มีพระภิกษุคอยต้อนรับคณะพวกเราอยู่ ๒ รูป คือ (พระครูสมุห์เศรษฐกิจ สมานิตโต และพระภิกษุญาติ ธิรญาโณ เพื่อคอยให้คำแนะนำช่วยแบ่งเบาภาระของ

คุณนวลจันทร์ ซึ่งท่านทั้ง ๒ รูปนี้ได้เดินทางร่วมคณะพวกเรา
ไปตลอดระยะเวลาการเดินทาง

ในขณะที่กำลังนั่งรออยู่ที่สนามบินกัลกัตต้า เพื่อ
ตรวจหนังสือเดินทางและเช็คชื่อนั่นเอง ความรู้สึกของ
ข้าพเจ้าเริ่มสงบ ข้าพเจ้าได้เข้าสมาธิเพื่อจะบอกแก่เจ้าของ
สถานที่ว่า พวกเราเป็นคนต่างถิ่น จะขอเข้ามาพักพิงใน
สถานที่ของท่านสักระยะหนึ่ง ขณะนั้นเองก็ได้พบพระองค์
และท่านมหาตมะคานธี พระองค์รับสั่งว่า “ณ ดินแดนรูป
ดอกบัวชมพูทวีปนี้เป็นดินแดนลึกลับ เป็นดินแดนซึ่งมีสิ่ง
ในโลกส่วนอื่นไม่มี เป็นดินแดนซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของศาสนา
หลายศาสนา หลายศาสดา โดยเฉพาะพระพุทธองค์ซึ่ง
เป็นศาสดาเอกของโลก ดังนั้นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้จาก
สายตามนุษย์ ก็จะเห็นได้ว่า มีทั้งนรกชั้นต่ำสุด จนถึงสวรรค์
ชั้นสูงสุด และสำหรับในโลกทิพย์ที่ตามนุษย์มองไม่เห็นแล้ว
ก็มีทั้งนรกชั้นต่ำสุด จนถึงสวรรค์ชั้นสูงสุดดุจเดียวกัน เราจะ
เปิดให้เห็นไปโดยลำดับจงทำใจให้เป็นกลางให้สงบแผ่เมตตา
ธรรม”

คืนนั้นพวกเราพักที่โรงแรมของสนามบินกัลกัตต้า หลังจาก
สวดมนต์เตรียมตัวเข้านอน พอเอนตัวลงนอน ข้าพเจ้าก็
ตั้งใจว่าจะเข้าสมาธิให้หลับไปเลย แต่พอเริ่มสูดลมหายใจเข้า
ยาว ๆ ลึก ๆ หายใจออกช้า ๆ ความรู้สึกก็เคลิ้มไปคล้ายตัว
เองลอยขึ้นไปอยู่เหนือกลุ่มหมอกควันซึ่งหนาทึบ เห็นแต่มือ
ของผู้คนมากมาย ไขว่คว้าเป็นเงาสลัวอยู่ในกลุ่มหมอกควัน
หนาทึบนั้น พร้อมทั้งส่งเสียงโหยหวนแข็งแรงแจนจับสำเนียง
ชัดเจนไม่ได้ แต่ช่างน่าสะพิงกลัว สลดหดหู่ วาบหิวอะไร
เช่นนั้น ข้าพเจ้าได้ยินคล้ายเสียงปลอบประโลมมาว่า “อย่า
ลืมนะ เสียซึ่งแม่เมตตากรุณา และภาวนาคำว่า พุทฺธิ สรรณํ
คจฺฉามิ” ยังไม่ทันที่ข้าพเจ้าจะกระทำสิ่งใดลงไป เสียง พุทฺธิ
สรรณํ คจฺฉามิ ก็เริ่มดังทะยอยเป็นระลอก แต่ช่างแผ่วเบาเสีย
นี่กระไร เมื่อข้าพเจ้าเริ่มภาวนา ก็ได้ยินเสียงสอดแทรกขึ้นมา
ว่า จงอธิษฐานให้เขาเหล่านั้นยึดมั่นในอหิงสาเถิด” ข้าพเจ้า
สะดุ้งตื่นขึ้นมา ขณะนั้นเป็นเวลา ๐๔.๐๓ น. พอดี รู้สึกใจ
สั่นและสลดหดหู่อย่างบอกไม่ถูก แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ได้บอกใคร
เพียงแต่ปรารภ

กับคุณพ่อผิว และคุณสุภาณี หงษ์เงิน ซึ่งนอนอยู่ด้วยกันให้ทราบ ว่า ข้าพเจ้ารู้สึกเพี้ยนเหลือเกินเท่านั้นเอง

๐๗.๐๐ น. วันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
คุณนวลจันทร์ ได้พาคณะเรารับประทานอาหารเข้าที่ห้องอาหารของโรงแรม แล้วออกชมตัวเมืองกัลกัตต้า รถได้แล่นช้าๆ ไปตามถนนสายต่างๆ ความเจริญของเขามีมากในด้านสิ่งปลูกสร้าง เพราะเป็นเมืองซึ่งเคยอยู่ในความปกครองของอังกฤษ และเคยเป็นเมืองท่าเมืองใหญ่ แต่ผู้คนช่างมากมายเสียเหลือเกิน ข้าพเจ้าจะไม่บรรยายล่าวาสภาพของผู้คนเป็นอย่างไรบ้าง เพราะถ้าใครชอบอ่านเกี่ยวกับเรื่องอินเดียแล้วพอจะนึกวาดภาพออกถึงสภาพ เพราะมีคนเขียนไว้มากมายแล้ว ข้าพเจ้าจะขอเล่าเฉพาะสิ่งที่ข้าพเจ้าได้เกิดความรู้สึกในส่วนซึ่งผิดปกติไปจากที่บุคคลอื่นเขียนไว้ แต่ถึงแม้จะไม่ได้บรรยายให้เห็นสภาพว่าเป็นเช่นไรก็ตาม สำหรับบุคคลซึ่งได้เคยไปพบเห็นสภาพต่างๆ ด้วยตัวเอง หรือเห็นมโนภาพจากการอ่านหนังสือของผู้ที่ได้ไปประสบมา เขียนไว้ก็ตาม (คือสภาพที่เห็นได้ด้วยตามนุษย์นั้น)

ข้าพเจ้าคิดว่า ทุกคนจะต้องเกิดความรู้สึกโดยสัญชาตญาณ ขึ้นมาตรงกัน โดยไม่ต้องบอกหรือถามกันเลยว่า “นี่มันน่าจะเป็นสภาพนรกในโลกมนุษย์ชัดๆ”

ในขณะที่นั่งรถได้เข้าไปตามถนนสายต่างๆ หรือ บางทีก็ลงเที่ยวชมในสถานที่บางแห่งบ้างนั้น ความรู้สึกของข้าพเจ้าตกอยู่ในภาวะกึ่งสำนึกอยู่ตลอดเวลา บรรยากาศรอบข้างเต็มไปด้วยกลุ่มหมอกควันมีความอึดอัดคล้ายจะลึกลับอยู่ตลอดเวลา ข้าพเจ้าได้แต่นึกแผ่เมตตาธรรมและภาวนาในใจว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ พระองค์รับสั่งว่า “นี่เป็นแต่เพียงสภาวะหนึ่ง ซึ่งพอจะทนได้ของบรรยากาศของบุคคล ผู้ซึ่งสภาพจิตใจหนาแน่นไปด้วยความหลงผิด จึงทำให้เกิดบรรยากาศหนาแน่นไปด้วยหมอกควัน จึงทำให้สบายแล้วจะได้พบเห็นในสภาวะที่ดีขึ้นโดยลำดับ บุคคลผู้ซึ่งบำเพ็ญเพียรกระทำความดีถึงขั้นสูงสุดตามลัทธิของศาสนาใดก็ตามในโลกนี้ จะเข้าสู่ภูมิชีวิตนิรันดร์ในขั้นสูงสุด ซึ่งจะสามารถสัมผัสได้ด้วยเฉพาะสภาวะเท่านั้น จงแผ่เมตตาธรรมและ อธิษฐานจิตขอจงเปิดให้ได้รับสัมผัสกับสภาวะนั้นด้วย

เกิด....แต่สำหรับพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์เป็นศาสนาเดียวเท่านั้น ซึ่งเมื่อบำเพ็ญเพียรถึงขั้นสูงสุด เหมือนกับลัทธิศาสนาอื่นแล้ว จะผ่านต่อไปอีกถึงขั้นดับ ไม่มีเหลือซึ่งไม่สามารถจะสัมผัสได้ด้วยสภาวะใด ๆ เราจะเป็นผู้นำพาให้พบเห็น”

หลังจากเที่ยวชมตัวเมืองกัลกัตต้าพอสมควรแล้ว คุณนวนลจันทร์ก็นำคณะเรามาที่สนามบินกัลกัตต้าอีกครั้งหนึ่ง เพื่อนั่งเครื่องบินภายในประเทศไปที่สนามบินเมืองแบกโดกรา เพื่อที่จะมุ่งสู่เมืองดาร์จีลิงตามรับสั่งของพระองค์ต่อไป

๑๔.๑๕ น. ถึงสนามบินแบกโดกรา แล้วนั่งรถยนต์ซึ่งคุณนวนลจันทร์ได้เช่าไว้ผ่านเมืองสิริกูรีซึ่งเป็นเมืองเชิงเขา รถยนต์แล่นผ่านภูมิประเทศอันสวยงามจากสิริกูรีขึ้นสู่ขุนเขา ลูกแล้วลูกเล่าสลับซับซ้อนเพื่อจะไปให้ถึงจุดหมายปลายทางคือ ดาร์จีลิง ขณะที่รถแล่นผ่านขึ้นไปบนเทือกเขาได้พอสมควร ลมเย็นพัดเข้ามาเยเยือก ข้าพเจ้าเข้าสมาธิเพื่อบอกขอทางจากเจ้าป่า เจ้าเขาตามที่เคยปฏิบัติมาเสมอ เมื่อผ่าน ณ ที่ใดที่ไม่

เคยผ่าน และแล้วภาพเทือกเขาหิมาลัยที่เห็นเมื่อตอนก่อน จะเดินทางมา ก็ปรากฏขึ้นอีกพร้อมทั้งเสียงเรียกร้องดังดูด ให้ติดตามไปรุนแรงขึ้น ยอดสีเงินเรียงรายของภูเขาหิมาลัย พุ่งตระหง่าน ชวนให้เคลิบเคลิ้มอยู่ท่ามกลางท้องฟ้าสีน้ำเงิน อ่อน ดูประหนึ่งว่า บนยอดเขาสูงตระหง่านเหล่านี้ เป็นที่อยู่ อาศัยของมวลเหล่าเทพเจ้ามากมาย พระองค์รับสั่งว่า “จง อธิษฐานจิตขอเปิดให้ได้รับสัมผัส สภาวะสูงสุดนั้นเถิด แล้ว จงสวดมนต์สรรเสริญพระพุทธรูปคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ขณะนั้นเย็นมากแล้ว คุณนवलจันทร์บอกว่าถ้าเราโชคดี จะได้เห็นพระอาทิตย์ตกบนภูเขา ท้องฟ้าขณะนั้นเริ่มสลัวลง แล้ว เพราะดวงอาทิตย์ค่อยต่ำลง รถยังคงแล่นขึ้นไปตาม ไหล่เขาสูงแล้วสูงขึ้นไปเรื่อยๆ มองลงไปข้างทาง มอง เห็นแต่ความดำสลัวของความลึกของกันเหว รถแล่นสูงขึ้น เมฆหมอกก็หนาที่บั้น ไม่มีที่ท่าว่าจะมองเห็นพระอาทิตย์ นอกจากแสงซึ่งสาดส่องทะลุผ่านมานเมฆออกมาได้บ้าง ข้าพเจ้าหลับตาและนำสวดมนต์พุทธรูปคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ แต่พอลืมตาขึ้นมา คุณผ่องผิวและ

คุณสุภาณีบอกว่า ขณะที่พวกเราสวดมนต์นั้น บนท้องฟ้าปรากฏแสงสีทองเป็นทางส่องสว่าง สักครู่ก็เปลี่ยนเป็นสีชมพู แล้วก็จางหายไปกลายเป็นความมืดสลัวเข้ามาครอบคลุมตามเดิม ข้าพเจ้าไม่ได้กล่าวสิ่งใด เพราะขณะนั้น กำลังนึกตั้งจิตอธิษฐานขอเทพเจ้าทั้งมวลในสรวงสวรรค์ จงเปิดให้พวกเราทุกคนได้รับสัมผัส สภาวะด้วยเถิด

คุณนวลจันทร์บอกกับข้าพเจ้าว่า “ขอให้คุณศรีเพ็ญอธิษฐานจิตให้ดีนะ พรุ่งนี้พี่จะพาไปชมพระอาทิตย์ขึ้นที่ไทเกอร์ฮิล ซึ่งถ้าท้องฟ้าแจ่มใสเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นสาดแสงไปต้องยอดคันทันเจนจูก้า (Kangchenjunga) ซึ่งเป็นยอดที่สูงเป็นที่ ๓ ของเทือกเขาหิมาลัยจะสวยงามมากจนสุดจะพรรณนา แต่น้อยคนนักที่จะได้เห็น เพราะยอดคันทันเจนจูก้าจะถูกม่านเมฆบังอยู่ตลอดเวลา คนมีบุญจริง ๆ จึงจะได้มีโอกาสเห็น พี่ได้พาคณะมาหลายครั้งแล้ว แต่ไม่เคยได้เห็นเลย ทุกครั้งจะเต็มไปด้วยเมฆหมอกปกคลุม เพราะดาร์จีลิงเป็นเมืองซึ่งอยู่บนภูเขาสูง สูงจากระดับน้ำทะเลถึงราว ๗,๐๐๐ ฟิตเศษ เพราะฉะนั้นคุณ

ศรีเพ็ญจงช่วยอธิษฐานจิตให้ดีด้วย เพื่อว่าพวกเราจะได้มีบุญ
ได้เห็นบ้าง และยอดคันทนจงกำนี้มีอาถรรพ์ แม้จะต่ำกว่า
ยอดเอฟเวอร์เรส แต่ไม่เคยมีใครปีนขึ้นไปถึงยอดคันทนจงกำ
นี้ได้เลย มักจะตายเสียก่อนที่จะขึ้นไปถึง หรือถ้าใครขึ้นไปถึง
แล้วลงมาก็กลายเป็นบ้าไป ไม่นานจะได้เล่าอะไร ๆ ให้ใครฟัง
นี่ไม่ใช่ที่พูดเอาเองนะ มีในหนังสือเขาเขียนไว้เป็นหลักฐาน”
ข้าพเจ้าบอกว่า ขอให้ทุกคนจงช่วยอธิษฐานด้วย เพราะ
พวกเราจะได้เป็นคนมีบุญกันทุกคน แต่อันที่จริงข้าพเจ้านั้น
ได้ อธิษฐานอยู่แล้วตามรับสั่งของพระองค์ แต่ข้าพเจ้ายังไม่
ทราบว่าจะพระองค์จะนำไปให้พบเห็นสิ่งใด

มีตมากแล้ว มองไม่เห็นสิ่งใดเลยสองข้างทาง
นอกจากแสงไฟระยิบระยับจากบ้านซึ่งสร้างอยู่ตามภูเขา
ที่รถเราแล่นผ่านไป ประดุจดาวบนท้องฟ้า มองดูประหนึ่ง
ว่า พวกเราแล่นรถอยู่กลางระหว่างท้องฟ้าสองข้างประกบ
กัน เมื่อแหงนมองท้องฟ้าจริงก็เห็นแสงดาวระยิบระยับเป็น
กลุ่ม ๆ บ้าง ห่างบ้าง ภายใต้ราตรีอันมืดมิด เมื่อมองลงเบื้อง
ล่างก็เห็นแสงไฟระยิบระยับอยู่

ตามเทือกเขาอันดำสนิทเช่นเดียวกัน อากาศบนภูเขาเยือกเย็นลงโดยลำดับ พวกเรามาถึงที่พักที่ดาร์จีลิ่งตอนเกือบยี่สิบนาฬิกา เมื่อเข้าที่พักรับประทานอาหารเป็นที่เรียบริ้วด้วยกันทุกคนแล้ว คุณนवलจันทร์บอกว่า พรุ่งนี้ถ้าใครจะไปดูพระอาทิตย์ขึ้นจะต้องตื่นแต่เช้ามืด จะปลุกราวตี ๓ เศษ ทุกคนจึงแยกย้ายกันเข้าห้องพัก โดยต่างคนต่างนึกวาดภาพไม่ออกว่า ดาร์จีลิ่งเป็นเช่นไร เพราะพวกเรามาถึงในเวลากลางวัน

คืนนั้นอากาศหนาวเยือกเย็น แต่ในความเยือกเย็นนั้น บรรยากาศแผ่ซ่านไปด้วยความรู้สึกอบอุ่นสดชื่นและเบิกบาน ข้าพเจ้าเคลิ้มหลับไปด้วยจิตใจที่กระหายว่าพรุ่งนี้จะต้องรีบตื่นแต่เช้าเพื่อจะได้ไปเห็นพระอาทิตย์ขึ้น พร้อมทั้งในใจก็อธิษฐานว่า ขอเทพยดาบนสรวงสวรรค์จงเปิดสิ่งที่ถูกปิดบังนั้นให้ปรากฏด้วยเถิด ในความมืดมิดนั้น ข้าพเจ้าได้มองเห็นแสงสว่างมหึมา ทอรัศมีโชติช่วง และบนท้องฟ้ามีเทพดานับหมื่น ต่างมีประกายแวววาบ แสงสีสลับกันดุจสายรุ้งประสานกัน ได้ยินเสียงคล้ายๆ คำพูดอันอ่อนหวานซาบซึ้งอย่าง

ประหลาด แต่จับสำเนียงได้ไม่ได้ ดูประหนึ่งเป็นความงามของสวรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ และอยู่ไกลแสนไกล ข้าพเจ้ารู้สึกตัวตื่นขึ้นเมื่อได้ยินเสียงคนเคาะประตูห้องร้องเรียกปลุกให้ตื่น

๐๔.๑๕ น. ของวันจันทร์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ท่ามกลางความหนาวเย็น ทุกคนในคณะที่เดินทางร่วมกัน ยกเว้น พระครูพิศิษฐ์ปรัญญาคุณ และคุณหวล ชยางคานนท์ ออกเดินทางจากที่พักโดยรถยนต์ไปไทเกอร์ฮิล เพื่อรอดูพระอาทิตย์ขึ้นทอแสงจับเทือกเขาหิมาลัยยอดคันทนเจนจุก้า คุณหวลจันทร์เตือนกับข้าพเจ้าอีกว่า “คุณศรีเพ็ญ ช่วยอธิษฐานให้ดีนะคะ” ขณะที่นั่งมาในรถ ข้าพเจ้าได้ชวนผู้ที่นั่งร่วมไปด้วยกันสวดมนต์ กวารถจะแล่นมาถึงไทเกอร์ฮิลก็สวดมนต์จบพอดี เมื่อลงจากรถอากาศที่ไทเกอร์ฮิลยิ่งหนาวเยือก เย็นจนแทบจมูก ท้องฟ้ายังคงมืดสนิท มีแต่ดาวทอแสงสภาวะระยิบระยับเต็มท้องฟ้า ทุกคนก็หวังกันว่า เมื่อเห็นดวงดาวชัดเช่นนี้ หมายความว่าท้องฟ้าคงจะต้องแจ่มใส พวกเราคงมีบุญได้เห็นยอดคันทนเจนจุก้ายาม

ต้องแสงรุ่งอรุณทชัย ทุกคนคอยจ้องมองไปทางทิศตะวันออกที่มีคนบอกว่า พระอาทิตย์จะต้องขึ้นทางทิศนี้ ส่วนยอดคันทันเจดีย์จะอยู่ทางทิศตรงกันข้าม

ท้องฟ้าเบื้องบนเริ่มสว่างขึ้นทีละน้อย ปรากฏดาวฤกษ์ดวงไปทีละดวงสองดวงจนหายไปหมดสิ้น แต่ขอบฟ้าทางด้านทิศตะวันออกก็ยังคงมืดมิด ไม่มีที่ท่าว่าดวงอาทิตย์จะโผล่ขอบฟ้าขึ้นมา ณ จุดใด ขณะนั้นเป็นเวลา ๐๕.๔๐ น. คุณนวนรจันท์บอกว่า “พวกเราคงจะหมดหวังแล้ว ม่านเมฆหมอกหนาเหลือเกินกว่าจะเห็นแสงอาทิตย์ก็คงสาย พระอาทิตย์ขึ้นสูงแล้ว เราไม่มีโอกาสได้เห็นยอดคันทันเจดีย์อันสวยงามเลย นี่ก็สว่างมากแล้ว พวกเราเตรียมตัวกลับกันเถอะ” ข้าพเจ้าบอกว่า “พี่น้องอย่าเพิ่งหมดหวัง หนูกำลังอธิษฐาน ขออยู่รออีกสักนิด” แล้วข้าพเจ้าก็หลับตาสูดลมหายใจ เข้าลึกๆ แล้วความรู้สึกก็คล้ายกับตัวละลายเข้าสู่บรรยากาศนั้นเสียงคล้ายกระซิบอยู่ริมโสตประสาทว่า “จงลืมตาขึ้นเถิด.... แล้วจะได้เห็นความโอฬารตระการตาที่พระสุริยารับขั้วรถทองจากขอบฟ้าเบื้องต่ำขึ้นสู่เบื้องสูง เป็น

ความงามสุดพรรณนาที่จะเห็นได้ด้วยตาเนื้อของมนุษย์
ข้าพเจ้าลืมหืมตาขึ้นโดยไม่รู้สีกตัว ขณะนั้นเป็นเวลา ๐๕.๔๙ น.
ทุกคนที่อยู่ ณ ไทเกอร์ฮิลล์นั้นประมาณ ๓๐๐ คนเศษเงียบ
สนิท ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งในคณะเราจำได้ว่า คล้ายเสียง
คุณสุภาณี เอ่ยขึ้นเบาๆ ว่า “ดูโน่นซิ แสงประกายสีทองจาง
เป็นประกายวับ ดูด้านทิศตะวันตก ขอบสีแดงของดวงอา
ทิตย์กำลังไหล่พันเส้นขอบฟ้าสีดำ” ทุกคนจึงตะลึงมองซ้าย
ที ขวาที สลับกลับไปกลับมา เมื่อดวงอาทิตย์ไหล่สูงขึ้นทีละ
น้อยๆ ประกายแสงทางด้านทิศตะวันตก คือยอดคันธ
จุก้า ซึ่งเป็นยอดหนึ่ง สูงเป็นที่ ๓ ของเทือกเขาหิมาลัย ที่
ถูกปกคลุมด้วยหิมะ สีขาวอยู่ตลอดชั่วนาตาปี เป็นยอดเขา
ซึ่งสูงทะลุเมฆขึ้นมา ยามทัศนวิสัยปลอดโปร่งดี จะมองเห็น
เป็นประกายเจิดจ้าดุจเพชรยามต้องแสงอาทิตย์ สำหรับใน
เช้าวันนี้ ยามต้องแสงอาทิตย์ตอนรุ่งอรุณทัย ครั้งแรกเป็น
ประกายสีทองจางวับวับ เมื่อพระอาทิตย์ไหล่สูงขึ้นมาก
อีกนิด ตรงยอดจะกลายเป็นสีทองอมส้ม สีชมพูก็จะต่ำลงมา
แสงอาทิตย์จะค่อยๆ อาบเรื่อลงมาจนทั่วทั้งท้องฟ้า เมื่อ

มองจากไทเกอร์ฮิลล์มานเมฆจะเป็นเสมือนทะเลสีทองเข้ม ซึ่งมีประกายวาววับสีต่างๆ สลับดุจสีรุ้ง คันเซนจุงก้ายามนี้ สวยงามประดุจมงกุฎเพชรของพระราชินีผู้สูงศักดิ์ยามต้อง แสงไฟ ไม้มีความสวยงามใดในโลกจะเทียบได้กับแสงอรุณรุ่ง ของดวงอาทิตย์ ยามเมื่อกระทบหิมะสีขาวบนยอดเขา แล้ว สะท้อนหักเหกลับไปกลับมา ก่อให้เกิดประกายแสงสีต่างๆ

ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังตะลึงอยู่กับภาพเบื้องหน้า พระองค์รับสั่งเตือนว่า “จงสวดมนต์สรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ แล้วอธิษฐานขอบคุณเทพเจ้า ในสรวงสวรรค์” ข้าพเจ้าจึงนำสวดมนต์เสียงดัง จนเมื่อสวด มนต์และอธิษฐานเสร็จแล้ว ความรู้สึกของข้าพเจ้าเริ่มคล้าย ฤกดีดังคุณ ได้ยินเสียงไพเราะเพราะพริ้งยิ่งกว่าเสียงประสาน ของพิณหลายอันบรรเลงอย่างเชี่ยวชาญบอกว่า “แสงสีทอง จางประกายวับ นี่คือสัญลักษณ์แห่งอรุณพรหม”

แสงสีทองผสมชมพูจางนี่คือสัญลักษณ์แห่งอรุณ พรหม พอสิ้นเสียงนั้นก็ปรากฏเป็นมวลเหล่าเทพเจ้า

แต่งกายด้วยพัศตราภรณ์ประดุจทอด้วยไบบัวสีเงินสีทอง ผิวพรรณเปล่งปลั่งนวลงาม อร่ามราวกับทองคำบริสุทธิ์ บนศีรษะเปล่งประกายแพรวพราว ยามมวลเหล่าเทพเจ้าเหล่านี้เคลื่อนไหวกาย จะมีเสียงดนตรีประหลาดดังกังวาลหวานดุดดื่มซาบซึ่งยิ่งกว่าเสียงพิณหรือกีตาร์ทั้งหมด ที่คิดโดยฝีมือมนุษย์บนพื้นภพนี้ที่เคยได้ยินมา ข้าพเจ้ามีความรู้สึกเหมือนหัวใจจะหยุดเต้น ลมหายใจเจือจาง ได้ยินเสียงไพเราะกังวาลหวาน คล้ายผ่านไปตามละอองน้ำรอบตัวดังมาอีกว่า

สีทองเข้มผสมประกายแสงสีต่างๆ ประดุจสายรุ้ง นั่นคือสัญญาลักษณ์แห่งสวรรค์ ๖ ชั้น พอสิ้นเสียงก็มองเห็นมวลเหล่าเทพยดาล้วนแต่งกายด้วยพัศตราภรณ์หลากสีประดุจทอด้วยไบบัวสีต่างๆ ผิวพรรณนวลปลั่ง ดูอาบด้วยแสงจันทร์ ยามเคลื่อนไหวเสียงดนตรีเพราะพริ้งแล้วเอ่ยอย่างหาไม่ได้ในโลกนี้ สันตะเทือนจิตใจให้สะท้านไหวกลมกล่อมอย่างบริสุทธิ์อย่างแท้จริง และแล้วเมื่อเสียงดนตรีแผ่วจางหายไปก็จะมีเสียงขับร้อง

น้ำที่อยู่รอบ ๆ ตัว จากนั้นก็ได้ยินเสียงประสานทั้งดนตรีและคำพูดอันแสนหวานดังมาว่า “จงทำดวงจิตให้สงบนิ่งในลักษณะของต้นโกมุท ซึ่งฝังรากลึกลงในพื้นดินเพื่อรับอาหารให้ดำรงอยู่ได้ หนวดอกในอาการเคารพขึ้นสู่ความบริสุทธิ์ของสวรรค์ และดูดแสงอันเจิดจ้าจากสวรรค์นั้นไว้”

ข้าพเจ้ารู้สึกตัวอีกครั้งหนึ่งเมื่อเสียงตื่นเต็นของทุกคนที่เฝ้าดูพระอาทิตย์ขึ้นดั่งอึงคึงขึ้น ดูทุกคนตื่นเต็นเบิกบานสมหวัง สดชื่น อย่างเห็นได้ชัด คงอาจจะเป็นเพราะได้รับพลังจากเทพเจ้าจากสรวงสวรรค์ด้วยกรรมง่ คุณนวลจันทร์ดีใจมาก ทุกคนในคณะเราก็ตีใจ จนทุกคนเอ่ยปากขึ้นมาว่า เกินคุ่มแล้วที่ได้เห็นดีเห็นเอยเดินทางมา ข้าพเจ้าได้บอกในคณะเราทั้ง ๑๑ คน ผู้มีความเข้าใจดี กราบขอบพระคุณพระองค์ผู้เปี่ยมพันไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณ เพราะบารมีของพระองค์โดยแท้ จึงทำให้พวกเราได้สัมผัสกับสภาวะซึ่งใคร ๆ ก็ไม่อาจจะสัมผัสได้ และพระองค์ได้นำพาพวกเราไปให้ได้ พบเห็นแล้วทั้งสิ่งที่สลดหดหู่ใจอย่างที่สุด และที่เบิก

บานใจอย่างที่สุดเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าได้บอกให้ทุกคน อธิษฐานขอให้พระองค์จงได้รับแต่ความปิติปราโมทย์ สุขเกษมสำราญอยู่ตลอดไป ขออย่าให้มีสิ่งใดมาแผ้วพานจิตใจของพระองค์ให้มีความเศร้าหมองเลย

พวกเรากลับจากไทเกอร์ฮิลด้วยความอิมเอิบเบิกบานใจ คุณนवलจันทร์ได้พาแวะทำบุญกันที่วัดทางพระพุทธศาสนา แต่เป็นวัดของพระชาวธิเบต แล้วจึงพากลับที่พัก ขณะนั้นสว่างแล้วพวกเราจึงได้พบว่า ดาร์จีลิงจึงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาซึ่งมีทัศนียภาพ ภูมิภาพสวยงามมากไม่ว่าจะมองไปทางทิศใด ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยดอกไม้บานนานาชนิดหลากสีสวยงาม ตามเนินเขาไหล่เขาเป็นไร่ไผ่ชาเขียวระอุ่มมากมายจนสุดสายตา เมื่อกลับถึงที่พักและรับประทานอาหารเช้าแล้ว คุณนवलจันทร์ได้พาไปที่ยิวพิพิธภัณฑ์เคนซิง ซึ่งเป็นบุคคลที่พิชิตเทือกเขาหิมาลัยยอดเอเฟเวอเรสที่มีความสูงที่สุดในโลก สูงถึง ๒๙,๐๒๘ ฟิต จากระดับน้ำทะเล ณ ที่นี้เอง พวกเราจึงได้ทราบว่า ยอดคั่นเซนจุงก้าซึ่งสูงเป็นที่ ๓ มีความสูงถึง ๒๘,๑๔๖ ฟิต จากระดับน้ำ

ทะเล เมื่อเที่ยวชมอะไรต่างๆ พอสมควรแล้วก็เตรียมตัว กลับลงจากดาร์จีลิงอันสุดแสนประทับใจและอาลัยหา มายังสถานีรถไฟเมืองสิริกูรีเพื่อเดินทางเข้าสู่เส้นทางซึ่ง พระพุทธองค์เคยเสด็จพระราชดำเนินผ่าน และประทับรอย พระพุทธรูปไว้ เมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีเศษที่ผ่านมา

สู่ราชคฤห์ เวพูนาราม

วัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา

พวกเรามาถึงเมืองสิริกูรีตอน ๒๐ นาฬิกา เมื่อรับประทานอาหารเช้าแล้ว คุณนวนลจันทร์ก็ได้พาไปยังสถานีรถไฟ ซึ่งได้เข้าตู้รถไฟไว้สำหรับคณะเรา ๑ ตู้ พวกเราต้องนอนอยู่บนตู้รถไฟรอที่หัวรถจักรจะมาลาก อันที่จริงตามหมายกำหนดเดิม พวกเราจะต้องขึ้นรถไฟ ตอน ๑๗ นาฬิกาแล้วไปได้เลย แต่เนื่องจากเกิดวิกฤติการณ์น้ำมันขาดแคลนหมายกำหนดรถไฟจึงต้องเลื่อน กว่าหัวรถจักรจะมาลากตู้ที่พวกเรารออยู่ก็ราว ๑๔.๐๐ น. รถไฟจึงได้ออกจากสถานีสิริกูรี แล่นผ่านไปตามท้องนา

ป่าเขาและเมืองต่างๆ ไปโดยลำดับ จนถึงสถานีเมืองบาโรนี่ ๑๕ นาฬิกาของวันอังคารที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ เมื่อลงจากรถไฟก็ขึ้นรถโค้ชเพื่อมุ่งตรงไปยังเมืองราชคฤห์ต่อไป มองดูทุกคนรู้สึกเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากการเดินทาง เมื่อนั่งมาในรถโค้ชไม่มีใครพูดสิ่งใด คงจะนึกในใจว่าขอให้ถึงที่พักไวๆ พร้อมกันนี้อาจจะกำลังคิดคำนึงนึกวาดภาพถึงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสารในอดีตสมัยครั้งพุทธกาลนั้น ตามที่ท่านเสถียรโกเศศและนาคประทีปได้พรรณนาไว้ในหนังสือกามนิต-วาติษฐีว่า

“ขณะพระพุทธองค์เสด็จมาใกล้เบญจคีรีนคร คือราชคฤห์เป็นเวลาจวนสิ้นทิวาวาร แดดในยามเย็นกำลังอ่อนลงสู่สมัยใกล้วิกาล ทอแสงแผ่ซ่านไปยังสาละเกษตร แลละลิวเห็นเป็นทางสว่างไปทั่วประเทศสุดสายตา ดูประหนึ่งมีหัตถ์ทิพย์มาปกแผ่อำนวยความสวัสดิ เบื้องบนมีกลุ่มเมฆเป็นคลื่นซ้อนทับสลับกันเป็นทิวแถว ต้องแสงแดดจับเป็นสีระยับวระวับแวว ประหนึ่งเอาทรายทองไปโปรยปราย เลื่อนลอยลิวๆ เรี่ยๆ รายลงจดขอบฟ้า

ชาวนาและโคก็เมื่อยล้าด้วยตรากตรำทำงาน ต่างพากันดุ่ม ๆ เดินกลับเคหสถานเห็นไร ๆ เงาหมู่ไม้อันโดดเด่นอยู่กอเดียว ก็ยึดยาวออกทุกที่ ๆ มีขอบปริมณฑลเป็นรัศมีแห่งสีรุ้ง อันกำแพงเชิงเป็นป้อมปราการที่ล้อมกรุง รวมทั้งทวารบถทางเข้านครเล่า มองดูในขณะนั้นเห็นรูปเค้าได้ชัดเจนดั่งตั้งว่า นิรมิตไว้ มีสุมทุมพุ่มไม้ดอกออกดกโอบอ้อมล้อมแน่นเป็นชนิด ถัดไปเป็นทิวเขาสูงตระหง่าน มีสีในเวลาตะวันยอแสงปานจะฉายเอาไว้เพื่อแข่งกับแสงมณีวิเศษ มีบุษราคบัททวารรณและกองแก้วโกเมน แม้รวมกันให้พ่ายแพ้ขณะนั้น

พระตถาคตเจ้าทอดพระเนตรภูมิประเทศดังนี้ พลากรอพระยุคลบาทหยุดเสด็จพระดำเนิน มีพระหฤทัยเปี่ยมด้วยโสมนัสอินทริย์ ในภูมิภาพที่ทรงจำมาได้แต่กาลก่อน เช่นยอดเขากาฬกุฎไวยุบลยบรรพต อีสีคิลิและคิชฌกุฎ ซึ่งสูงตระหง่านกว่ายอดอื่น ยิ่งกว่านี้ทรงทอดทัศนาเห็นเขาเวภาระอันมีกระแสน้ำร้อน ก็ทรงระลึกถึงคฤหาได้ต้นสัตตบรรณอันอยู่เชิงเขานั้นว่า เมื่อพระองค์ยังเสด็จสัตถุจร ร้อนเร่แต่โดยเดียว แสวงหาพระอภิธรรมโพธิญาณ

ได้เคยประทับสำราญพระอิริยาบถอยู่ในที่นั้นเป็นครั้งแรก ก่อนที่จะเสด็จออกจากสังสารวัฏ เข้าสู่แดนศิวโมกษปรินิพพาน”

ขณะที่คณะเราออกจากสถานีรถไฟบาโรนี่ มุ่งสู่ราชคฤห์นั้นก็เป็นเวลาบ่ายคล้อยแล้ว ข้าพเจ้านึกภาวนาในใจว่า ขอให้ได้ถึงราชคฤห์ในเวลาเย็นเกิด แต่เพราะระยะทางจากบาโรนี่ถึงราชคฤห์ไกลโขอยู่ที่เดียว จึงทำให้พวกเรามาถึงที่พักที่ราชคฤห์ถึงเกือบ ๒๐ นาฬิกา ทุกสิ่งทุกอย่างรอบข้างมืดสนิท พวกเราจึงไม่ได้เห็นราชคฤห์ในยามเย็น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ก็ได้เห็นอาทิตย์อัสดงคตก่อนจะเข้าสู่ราชคฤห์ซึ่งเป็นภาพที่สวยงามพอที่จะทำให้ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าคลายไปได้บ้าง ข้าพเจ้านึกในใจอยู่ว่าแม้จะไม่ได้เห็นทัศนียภาพของราชคฤห์ในยามเย็น แต่ในยามเช้ารุ่งอรุณก็คงจะสวยงามไม่แพ้กัน เมื่อรับประทานอาหารเช้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คุณนวลจันทร์ได้มาบอกว่า พุ่มนี้เช้าจะให้คุณปิยะวรรณ ปฏิมาอารักษ์ เป็นคนพาไปขึ้นเขา คิฆณภูฏ นมัสการพระคันธกุฎีของพระพุทธองค์แต่

เข้าตู่ สำหรับคุณนวลจันทร์เอง มีฐานะบางอย่างต้องกลับ
กรุงเทพฯ ก่อน แล้วจะกลับมารับคณะเราอีกครั้งเมื่อคณะ
เราไปถึงเคลฮี

ความรู้สึกของข้าพเจ้าขณะเมื่อหลังจากอาบน้ำ
จิตใจสงบเตรียมตัวเข้านอนแล้ว จึงได้เกิดความรู้สึกว่า
คล้ายกับตัวเองกำลังเดินลุยลงไปใต้ม่าน้ำใสสะอาดเพียง
ครึ่งตัว เท้าเหยียบลงบนทรายละเอียดนุ่มนวล ไม่มีหนาม
ไม่มีโคลน เย็นสบาย แต่ลำตัวที่นอนบนถูกแสงแดดแผดจ้า
อบอ้าว ร้อนจนเนื้อตัวสับสน ได้ยินเสียงพระองค์รับสั่งคละ
เคล้าไปกับเสียงอื่นๆ อีกมากมายว่า “พื้นที่อันเป็นทางเคย
เสด็จพระราชดำเนินของพระพุทธองค์ และพระอรหันตเจ้า
ทั้งหลายในอดีตนี้ จะยังคงความสงบเยือกเย็นประดุจได้ลง
อาบน้ำอันใสสะอาดบริสุทธิ์ แต่เพราะกาลเวลาอันยาวนาน
ความมืดบอดความ หลงผิดของมนุษย์ จึงทำให้บรรยากาศ
สงบเยือกเย็นนั้นถูกแทรกซึมจนกลายเป็นความรุ่มร้อน
ประดุจถูกแสงแดดแผดเผาให้ร้อนระอุ จงทำให้สงบเป็น
กุศล นี้ก็ถึงแต่

สิ่งที่ตั้งามเพื่อจิตใจจะได้ใสสะอาด เข้าใจถึงบรรยากาศแห่ง
ความสงบเยือกเย็นนั้น”

๐๕.๐๐ น. ของวันพุธที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
ทุกคนตื่นขึ้นด้วยความกระปรี้กระเปร่า เพื่อไปนมัสการ
พระพุทธรองค์บนยอดเขาคิซฌฌฏฏ รดแล่นมาถึงเชิงเขาคิซฌ
ฌฏฏตอนเริ่มรุ่งสางพอดี ทุกสิ่งทุกอย่างยังคงสงบเงียบ เพราะ
ราตรีเพิ่งผ่านไป ทุกคนมองไปรอบกาย ราชคฤห์ยังคงเป็น
เบญจคีรีนครสมชื่อ เพราะภูเขาทั้ง ๕ ลูกยังคงสงบนิ่งสง่า
งามอยู่ที่เดิมปกคลุมร่มครึ้มไปด้วยแมกไม้เขียวชะอุ่ม ยิ่ง
เป็นเวลายามรุ่งอรุณ แสงทองสาดไปทั่วทั้งท้องฟ้า และ
ทอแสงจับยอดไม้สีเขียวดูเป็น สีนวลเลื่อมพรายเมื่อลมพัด
ผ่าน คณะเราพากันเดินขึ้นยอดเขาคิซฌฌฏฏ ตรงไปยังทราว
พระคันธกุฎีของพระพุทธรองค์ ทุกคนเต็มตื่นไปด้วยความปีติ
ต่างกู่ลือกู่จตุรฐปะเทียบกัมลกราบ แล้วก็นั่งลงภายในพระ
คันธกุฎีนั้น อาจารย์พรได้ชุมนุมเทวดาพระครูพิศิษฐ์ปีญญา
คุณนำพวกเราทำวัตรเช้านี้อมรำลึกถึงองค์พระศาสดาผู้เป็น
นาถะของโลก แล้วทุกคนก็นั่งสมาธิทำจิตใจให้สงบ

อาจารย์พรได้นำสมาธิอ่อนมาให้ได้รับพลังอันบริสุทธิ์ของพระพุทธรองค์ซึ่งยังคงแผ่ฐานอยู่ทั่วอาณาบริเวณนั้น จะเป็นด้วยพุทธานุภาพหรืออย่างไร ความปีติซาบซ่านและชุ่มชื้นในหัวใจบังเกิดขึ้นแก่ทุกคน จนยากแก่การบรรยาย บางคนถึงกับน้ำตาไหลระอื้นฮักออกมา ทุกคนอยู่ในอาการเงิบสงบค่อยๆ ลุกขึ้นในท่าที่แสดงความเคารพยำเกรง อธิษฐานแล้ว ก็เก็บเศษอิฐจากทรากพระคันธกุฎีนั้น แล้วก็ค่อยเดินลงมานมัสการกุฏิของพระอานนท์ เดินผ่านเรื่อยลงมานมัสการถ้ำสุกรขาตา ที่ซึ่งพระสารีบุตรสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ผ่านลงมาถึงสถานที่พระเจ้าพิมพิสารหยุดพักก่อนจะขึ้นเฝ้าพระพุทธรองค์ พวกเราลงมาถึงเชิงเขาศิขณภูฏกราว ๐๘.๐๐ น. ทุกคนชุ่มชื้นเบิกบานใจ ข้าพเจ้าเองเข้าสมาธิแต่ไม่พบเห็นสิ่งใดนอกจากมีแต่ความสงบเยือกเย็นใสสว่างอยู่รอบตัว เมื่อคุณปิยะวรรณพากลับมาถึงที่พักแล้ว ก็ได้บอกให้ทุกคนเตรียมตัวเพื่อไป ณ เวฬุวนาราม ที่ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายแด่พระพุทธรองค์เพื่อให้เป็นวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา

๐๙.๐๐ น. พอตี รถได้แล่นมาถึงประตูทางเข้าวัดเวฬุวันฯ สภาพของเวฬุวันารามยามนี้คงจะแตกต่างจากสมัยครั้งพุทธกาลมากมาย แต่แม้กระนั้นก็ตาม ก็ยังคงมองดูร่มรื่นพอสมควร ริมสระน้ำซึ่งว่ากันว่าคือ “กัลันทกนิวาป” ซึ่งหมายถึงเป็นที่เลี้ยงกระแต ร่มรื่นด้วยต้นโพธิ์ใหญ่ใบดกหนา ยามลมพัดผ่านเสียงใบกระทบกันคล้ายเสียงฝนตก สนามหญ้าเขียวขจี ดอกเฟื่องฟ้าบานสะพรั่ง ทางรัฐบาลอินเดียพยายามปลูกต้นไม้ไว้เป็นกอ เรียงรายเป็นทิวแถวสองข้างริมทางเดิน ปลูกต้นไม้ดอกไม้สวยงาม ฝูงกระแตวิ่งกันอยู่ชวักไขว่ ไม่เกรงกลัวเวลาคนเดินผ่าน ลมพัดผ่านโชยมาบางเบา ข้าพเจ้ารู้สึกสดชื่นเบาสบาย มองเห็นถึงเวฬุวันารามเหลืออร่ามไปด้วยผ้ากาสาหวด เสียงสวดมนต์ดังกระหึ่มเป็นท่วงทำนอง ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขอย่างลึกซึ้ง ได้ยินเสียงของพระองค์แผ่วเบารับสั่งว่า “จงนำดิน ศักดิ์สิทธิ์จากอารามแห่งแรกของพระพุทธศาสนา ตรงจุดซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แด่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ ในวันมาฆบูชาไปเป็นสิ่งแทนบรรจ

ในองค์พระเจดีย์อิสรภาพ ฯ ตำบลแคมป์สน อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย” ความรู้สึกของข้าพเจ้าตอนนั้นสงสัยขึ้นมาว่า * ตรงจุดไหนหนอที่ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ และแล้วก็ปรากฏแสงสีเป็นฉัพพรรณรังสีระจางขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้บอกอาจารย์พรว่าพวกเราจะต้องนำดินศักดิ์สิทธิ์ ณ ตรงจุดนั้น อาจารย์พรจึงได้นำพวกเราจุดธูปเทียนและกระทำพิธีชุมนุมนเทวดาและนำสวดมนต์ขณะที่เสียงสวดมนต์ของพวกเราก้องกระหึ่มขึ้นรับกับเสียงสวดมนต์ซึ่งดังแทรกซึมอยู่ในบรรยากาศเวฬุวนารามยามนั้น ก่อให้เกิดความใสกระจ่าง ชับไฉ่มา ณ วันแห่งความหลงผิดของคนในศาสนาอื่น ซึ่งมีดครึ้มที่แผ่แทรกซึม ทำให้รังสีแห่งพระพุทธศาสนาถูกปกคลุมจนเกือบจะเลือนไปจากแผ่นดินอินเดียชั้นให้จางหายไป แล้วพวกเราก็ได้ดินศักดิ์สิทธิ์ ณ ตรงจุดที่มีพระพุทธรูปสวयงามริมสระน้ำนั้น

เมื่อออกจากเวฬุวนารามแล้ว คุณปิยะวรรณก็ได้นำพาคณะเราไปเที่ยวชมธารน้ำแร่ตโปธาร แล้วจึง มุ่งหน้าสู่ศาลินทาและพุทธคยาต่อไป

นาลันทา มหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก

ระยะทางจากราชคฤห์ถึงนาลันทา อยู่ห่างกันไม่ไกลนัก แล่นรถมาไม่นานพวกเราก็มาถึงวัดไทยนาลันทา ที่นี่ท่านอาจารย์พระมหาหยอด ฐิริปาโล เจ้าอาวาสวัดไทยนาลันทา ท่านให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ท่านเคยได้ยินชื่อเสียงของอาจารย์พรและอยากจะรู้จักตัวมานานแล้ว พวกเราได้รับประทานอาหารกลางวันอย่างเอร็ดอร่อย แล้วคณะเราก็รวบรวมปัจจัยกันทอดผ้าป่า ซึ่งข้าพเจ้าได้จัดเตรียมข้าวของนิดหน่อยจากเมืองไทยไป เมื่อรับประทานอาหารเป็นที่อิ่มหน้าสำราญดีแล้ว ท่านอาจารย์พระมหาหยอดท่านก็ทำหน้าที่เป็นผู้นำพาชม และอธิบายถึงความเป็นมาของนาลันทา จนบัดนี้เหลือแต่ทรากปรักหักพัง อาณาบริเวณของทรากนาลันทากว้างขวางมากสุดสายตา จนเดินได้ไม่รอบ ถ้าจะเดินดูให้ครบถ้วนจริง ๆ แล้วต้องใช้เวลาเป็นวัน ๆ เฉพาะทรากที่เหลือไว้ให้เห็นก็พอจะนึกภาพของจริงสมัยที่ยังคงสภาพดีอยู่นั้นว่า ใหญ่โตมโหฬารเพียงใด ท่านอาจารย์พระมหาหยอดได้อธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ให้ฟังโดยละเอียด แต่

ข้าพเจ้าเองไม่ได้เดินติดตามท่านอยู่ตลอดเวลาเท่าใดนัก จึงได้ฟังไม่ละเอียด อีกประการหนึ่งข้าพเจ้าพยายามเข้าสมาธิเพื่อจะดูว่า แม้อัลเวลาจะล่วงเลยมานาน สิ่งที่เหลืออยู่ คือสิ่งปรักหักพังนี้ ในโลกทิพย์จะมีสิ่งใดที่ยังคงให้เห็นได้บ้าง เพื่อจะได้ล่วงรู้ถึงอดีตที่ผ่านมาเหมือน อย่างที่เคยมีประสบการณ์จากในที่บางแห่ง ซึ่งถึงแม้สิ่งก่อสร้างจะเหลือแต่ทราก แต่สิ่งที่ยังคงอยู่ในโลกทิพย์ยัง เหมือนเดิม

ข้าพเจ้ารู้สึกผิดหวังเป็นอย่างมาก ที่เมื่อเข้าสมาธิดูแล้ว บรรยากาศในโลกทิพย์ที่ปกคลุมนาถันหาอยู่ในยามนี้นั้น มีแต่หมอกควันหนาที่บมองไม่เห็นสิ่งใด ข้าพเจ้าได้ถามพ่อฤๅษีว่า เหตุใดบรรยากาศจึงได้เป็นเช่นนี้ ทำอย่างไรจึงจะทำให้หมอกควันนี้จางลงไปได้บ้าง เพื่อจะได้มองเห็นถึงสภาพที่แท้จริง พ่อฤๅษีบอกว่าจะต้องมีเวลาให้มากกว่านี้ แล้วมาทำสมาธิทำจิตใจให้มีพลังแจ่มใส ขับไล่บรรยากาศหมอกควันอันชวนอึดอัดนี้ให้จางไป จึงเป็นอันว่าข้าพเจ้าไม่ทราบสิ่งใดเลยจากนาถันหา เพียงแต่ทราบคร่าว ๆ จากท่านอาจารย์พระ

มหายอด และจากในหนังสือของคุณไพโรจน์ (ลออ) คุ่มไพโรจน์มีใจความตรงกันว่า

นาลันทา เป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัย หรือสถานศึกษาพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของโลก สามารถบรรจุพระสงฆ์นักศึกษาได้นับจำนวนหมื่นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๐๐๐ ถึง ๑๗๐๐ มีอาจารย์มีชื่อเสียงโด่งดังหลายท่าน อาทิเช่น ท่านศีลภัทร์ สันตรักษิตา และอดิสาทิขัมพร เป็นต้น เมืองนี้เดิมเป็นที่กำเนิดของพระมหาโมคคัลลานะ และพระสารีบุตร พระพุทธองค์ได้เสด็จมาที่นี่หลายครั้ง

หลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วประมาณ ๒๐๐ ปีเศษต่อมา พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทำนุบำรุงฟื้นฟูพระพุทธศาสนา จนนับว่าเจริญรุ่งเรืองที่สุด จนกระทั่งในที่สุดกองทัพมุสลิมบุกโจมตีอินเดียได้เกือบหมดกองทัพมุสลิมยกพลพรรคเข้าตะลุมบอน ฆ่าฟันพระภิกษุสงฆ์ และนักศึกษานับเป็นพันๆ แล้วทำลายโบสถ์วิหารเจดีย์ปูชนียสถานในมหาวิทยาลัยจนเกือบหมดสิ้น นาลันทาถูกเผาอยู่นานถึง 5 เดือน

ท่านอาจารย์มหาอดได้พาอาจารย์พร และคณะเราไปชมพิพิธภัณฑ์สถานนาถันทา ซึ่งมีพระพุทธรูปงาม ๆ หลายองค์ ที่เก็บมาจากทรากปรักหักพังของตัวมหาวิทยาลัย ทำให้ข้าพเจ้ามีความสนใจอยากทราบอยากศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนาถันทามาก จึงได้บอกกับอาจารย์พรว่า ถ้ามีโอกาสอยากจะหาเวลามาอยู่ที่นาถันทานาน ๆ จะได้ทำสมาธิสร้างพลังจิตให้ใสสว่าง เพื่ออาจจะได้ทราบอะไรเพิ่มเติมจากเท่าที่ทราบนี้บ้าง สำหรับในวันนี้คณะเราจะต้องรีบเดินทางต่อไปยังวัดไทยพุทธคยา

สังเขปสถาน แห่งที่ ๑ ที่ไปถึง พุทธคยา สถานที่ซึ่งพระพุทธรองค์ตรัสรู้

คณะเราออกเดินทางจากมหาวิทยาลัยนาถันทา เวลาประมาณบ่ายสามโมงเศษ ดั่งนั้นกว่าจะเดินทางถึงวัดไทยพุทธคยาก็เกือบ ๒๐ นาฬิกา โดยมากนับแต่เดินทางมาคณะเรามักจะถึงที่พักตอนค่ำมืดทุกคราวไป ทำให้มองไม่เห็นสถานที่ที่ไปถึงใหม่ ๆ เลยนึกวาดภาพไม่ออก ไม่ว่าจะมองไปทางทิศใดก็จะพบแต่ความมืด หรือ

มีแสงไฟก็เพียงวับแวม คณะเราทุกคนทราบดีว่าวันนี้จะต้องพักกันที่วัดไทยพุทธคยา ดังนั้นเมื่อมาถึงทุกคนคาดว่าจะได้เห็นองค์พระเจดีย์ตรีสุรัสวดีตั้งตระหง่านคอยการมานมัสการอยู่ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ทำเอาทุกคนรู้สึกผิดหวังนิดหน่อย แต่ก็คิดว่าถึงอย่างไรตอนเช้าก็ต้องได้เห็นแน่ สำหรับข้าพเจ้าเองความรู้สึกเริ่มจะไม่เป็นตัวของตัวเองนัก นับแต่ออกจากนาลันทามา เสียงก้องกังวาลกระห่มของคำสวดเป็นท่วงทำนองว่า พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ ดังแทรกซึมอยู่ในบรรยากาศครึ้มสลัวนั้นอยู่ตลอดเวลา และตลอดระยะทางที่ผ่านมา

ข้าพเจ้าพยายามทำจิตใจให้สงบโน้มรำลึกถึงพระพุทธรองค์แล้วภาวนาคำว่า พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ ให้ผสมกลมกลืนตามเสียงที่ได้ยินนั้น ไม่นานนักในความมืดที่เมื่อเพิ่งสายตาผ้าออกไปข้างทางแต่มองไม่เห็นสิ่งใด อยู่ชั่วครู่ก็มีแสงสว่างเรืองขึ้น มองเห็นองค์พระเจดีย์ตรีสุรัสวดีเป็นเงาตะคุ่มคล้ายองค์พระพุทธรเจ้าจริง ๆ ห่มคลุมจีวรประทับยืนเป็นสง่า ผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ฉะนั้นความปีติซาบซ่านแล่นเข้าสู่จิตใจอย่างฉับพลัน

ได้ยินเสียงพระภิกษุญาติ ธิรญาโณ เอ่ยขึ้นว่า “เงาตะคุ่มๆ ที่มองเห็นทางด้านขวามือนั้นแหละ คือองค์พระเจดีย์ตรีสุรั เมื่อพวกเราได้ไปในวัดไทย รับประทานอาหารกันเรียบร้อยแล้วจะพาไปนมัสการเสียที่หนึ่งก่อน แล้วตอนเช้าค่อยไปอีกที่จะได้เห็นตอนสว่างๆ

เมื่อเข้าที่พักในวัดไทยพุทธคยา และรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว ท่านญาติก็พาคณะเราเดินออกจากวัดไทยไปประมาณ ๒๐๐ เมตร ก็ถึงองค์พระเจดีย์ตรีสุรั และเข้าไปนมัสการภายในองค์พระเจดีย์ซึ่งเป็นวิหาร มีพระพุทธรูปกาหัลย์ทององค์ใหญ่ปางมารวิชัยสวยงามมากนั่งเป็นประธานอยู่ คณะเราก็มลงกราบนมัสการด้วยความเคารพนอบน้อม ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่าทำไมนะจึงรู้สึกดี อ้อ อ้อ จิตใจไม่ค่อยสงบ หรืออาจจะเป็นเพราะเดินทางมาเหนื่อยหรืออย่างไร จึงได้บอกอาจารย์พรว่า “รีบกลับไปพักที่วัดเถิด เพราะรู้สึกไม่ค่อยสบายคล้ายจะอาเจียร” พวกเราจึงรีบกลับไปทำสมาธิที่ได้ต้นศรีมหาโพธิ์ ณ ที่ซึ่งพระพุทธรองค์

ตรัสรู้ โดยอาจารย์พรได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าคุณพระ
ธรรมมหาวิธานวัตรเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา ท่านได้มอบ
หมายให้ท่านพระมหาอำนาจยให้เป็นผู้นำพาไป เพราะโดย
ปกติแล้ว ที่ประตูทางเข้าไปนมัสการองค์พระเจดีย์ตรัสรู้จะ
เปิดเวลา ๐๖.๐๐ น. ถ้าจะเข้าไปก่อนหน้านี้เช่นนี้ จะต้องมีพระ
ที่วัดไทยนำไปจึงจะเข้าไปได้

๐๔.๑๕ น. ของวันพุธที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
ท่านพระมหาอำนาจยได้นำพาพวกเราไปที่องค์พระเจดีย์
ตรัสรู้มีอาจารย์พร รัตนสุวรรณ คุณโสมนัส อิมอารีย์ คุณ
เตียงศิริ ทรงนิจสัย คุณผ่องผิว พัฒนประภาพันธ์ คุณสุภาณี
หงษ์เงิน อาจารย์ศิริ พุทธศุภร์ และข้าพเจ้าได้รับความเอื้อเฟื้อ
เป็นอย่างดีจากแขกยามคนเฝ้าประตู เขาได้นำเสื่อไปปูใต้ต้น
พระศรีมหาโพธิ์ให้ อาจารย์พร นำพวกเราจุดธูปเทียนชมนม
เทวดาแล้วสวดมนต์ และทำสมาธิ ไม่นานก็มีคุณสุนันท์
เลื่อมรัศมี คุณชาวนี เลื่อมรัศมี คุณเพ็ญจันทร์ ทรงสิริวิทย์
คุณบุญมี วิเศษพานิชกิจ ตามมาร่วมพิธีทำสมาธิด้วย

อากาศยามก่อนใกล้รุ่ง ณ ภายใต้อันพระศรีมหาโพธิ์สงบ
 เยือกเย็น ทุกสิ่งรอบข้างคล้ายถูกห่อหุ้มด้วยความเงียบสงัด
 มีความรู้สึกเป็นสุขลึกซึ้งซึ่งดื่มด่ำอย่างบอกไม่ถูก และทั้งที่นั่ง
 อยู่ภายใต้อันศรีมหาโพธิ์นั้น ก็ปรากฏเป็นต้นศรีมหาโพธิ์ใบ
 ดกหนา แผ่ร่มเงาออกกว้างขวางยืนตระหง่านดูประหนึ่งเป็น
 หอคอยแห่งใบไม้ ภายใตร่มไม้นี้มีแต่สานติปราศจากความ
 อึกทึกครึกโครม ใบโพธิ์มีได้แกว่งไกวเลยแม้แต่ใบเดียว หาก
 คงห้อยย้อยในอาการนิ่งสงบคล้ายหินสลัก และแล้วแสง
 สว่างเป็นฉัพพรรณรังสีก็เริ่มปรากฏขึ้นกลางเดือน ๆ และชัด
 ขึ้นทุกที่ภายใตเงาไม้นั้น พร้อมทั้งคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ก็
 ปรากฏชัดก้องกระหึ่มเป็นท่วงทำนองชวนให้มีความสุข และเกิด
 ศรัทธาอย่างลึกซึ้ง พระองค์รับสั่งว่า “แม้ว่าความโกลาหลจะ
 กระหน้าซ้ำเติมอยู่รอบข้าง แต่สำหรับผู้ที่ยึดมั่นอยู่กับ พุทฺธํ
 สรณํ คจฺฉามิ แล้ว สิ่งเหล่านี้จะไม่สามารถชักจูงให้ต้องตก
 ต่ำเลย ทุกครั้งที่มีความทุกข์เกิดขึ้นครั้งใด จงภาวนาแต่คำว่า
 พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ แล้วจะปลอดภัยทุกประการ จงอธิษฐาน
 เช่นนี้ แล้วจงนำดินศักดิ์สิทธิ์

ณ โคนศรีมหาโพธิ์ข้างรัตนบัลลังก์นี้ไปเป็นสิ่งแทน บรรจุน
ภายในองค์พระเจดีย์อิสรภาพฯ ตำบลแคมป์สน อำเภอ
หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย แล้วพวกเราก็ได้เดิน
ศักดิ์สิทธิ์ ณ โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น ขณะนั้นเป็นเวลา
๐๖.๐๐ น. พอดี ทุกคนดูอิมเอิบซาบชานด้วยปีติ ดูสดชื่น
คล้ายอาบน้ำมาใหม่ๆ หลังจากเหน็ดเหนื่อยมาทั้งวัน จาก
นั้นก็ได้เดินกลับไปที่พักที่วัดไทย หลังจากรับประทานอาหาร
เข้าแล้ว ทุกคนก็เตรียมตัวเดินไปชมบ้านนางสุชาดา ความ
รู้สึกของข้าพเจ้าตอนนั้นไม่อยากจะออกห่างไกลต้นพระ
ศรีมหาโพธิ์เลย แต่ในเมื่อคณะไปก็ต้องจำใจจาก แต่ก็ได้
บอกอาจารย์พรไว้ว่า เมื่อไปบ้านนางสุชาดาแล้วปล่อยคน
อื่นไปก่อนเถิด สำหรับพวกเราขอกลับมานั่งสมาธิที่ต้นพระ
ศรีมหาโพธิ์ อีกสักครั้งหนึ่ง

จึงเป็นอันว่าเมื่อข้ามแม่น้ำเนรัญชลา อันแห่งผาก
เป็นผุยผงมีแต่เม็ดทราย ไปบ้านนางสุชาดาแล้ว อาจารย์พร
คุณพ่อองผิว คุณสุภาณี คุณเตียงศิริ และข้าพเจ้าก็รีบเดินกลับ
มา ขณะที่เดินกลับมานั้นเอง จึงสังเกต

เห็นได้ชัดว่า องค์พระเจดีย์ตรีสุรัสวดีตั้งสูงเด่นตระหง่านราว ๑๗๐ ฟุต มองเห็นแต่ไกล สร้างเป็นหอสูง รูปสี่เหลี่ยม พีรามิด ปลายยอดตัดตรงรับพระสถูปที่ด้านบนยอดสุด นับ ได้ว่าเป็น ศิลป์ที่ล้ำเลิศทางพระพุทธรศาสนาในอินเดีย ต้น ศรีมหาโพธิ์ที่ คณะเราไปนั่งสมาธินั้น อยู่ด้านหลังขององค์ พระเจดีย์ ขณะที่เดินข้ามแม่น้ำเนรัญชลาที่แห่งนี้แต่เมื่อก่อนกลับมา นั้น ความรู้สึกของข้าพเจ้าเริ่มกลางเดือน...เข้าสู่บรรยากาศ มอง เห็นสายน้ำเนรัญชลาไหลเรื่อย ๆ ต้องกระทบแสงทองยาม รุ่งอรุณเป็นประกายระยิบระยับเลื่อมพราย เสียงคำว่า พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ ยังคงก้องกระหึ่มแทรกซึมอยู่ในบรรยากาศ รอบข้างดุจเดิม เมื่อเดินมาถึงโคนต้นศรีมหาโพธิ์ และพากัน นั่งสมาธิอีก ความรู้สึกของข้าพเจ้ายิ่งดื่มด่ำลงเป็นลำดับอา กาศรอบ ๆ ต้นศรีมหาโพธิ์ก็ลั่นกรองจนกลายเป็นละอองน้ำ ค้างแห่งพรอันไม่สามารถจะมองเห็น พรหมลงบนศีรษะของ ทุก ๆ คน เป็นผลให้เกิดความปรีดาปราโมทย์ อย่างไม่เคยได้ รับมาก่อน แล่นเข้าสู่จิตใจของแต่ละคน คงจะเป็นเพราะพลัง แห่งความบริสุทธิ์ผุดผ่องใสสะอาด

ของพระพุทธองค์ยังคงเหลือแทรกซึมอยู่ในบรรยากาศ
นั้น เมื่อพวกเราทำสมาธิจึงทำให้พลังแห่งความมืดมัวที่
แทรกซ้อนอยู่จางไป ทำให้พวกเราได้รับแต่พลังแห่งความ
บริสุทธิ์ผุดผ่องใสสะอาดอย่างแท้จริง มวลเหล่าเทพเจ้า
มากมายก็น้อมรับพลังนั้นด้วย ข้าพเจ้าได้ยินเสียงสัน
ตะเทือนไปทั่วบรรยากาศว่า “พระพุทธศาสนา ศาสนาที่ได้
มาจากการตรัสรู้ จะต้องเป็นสิ่งนำสัตว์โลกไปสู่สันติ พระ
เจดีย์สัญลักษณ์ของการตรัสรู้เหลืออยู่สิ่งเดียวที่ไม่ถูก
ทำลายจากคนมืดบอด” ข้าพเจ้าได้บอกอาจารย์พรเช่นนั้น
สำหรับตัวอาจารย์พรเองก็คงจะกำลังอยู่ในอารมณ์ที่ดีกับความ
ความสุข จึงไม่พูดสิ่งใด

จากนั้นพวกเราก็ได้เข้าไปนมัสการพระพุทธรูป
ภายในองค์พระเจดีย์ตรัสรู้อีกครั้งหนึ่ง แล้วเดินชมรอบ ๆ
บริเวณ จากนั้นก็กลับมาที่วัดไทย รับประทานอาหารกลางวัน
แล้วรวบรวมปัจจัยทอดผ้าป่ากับท่านเจ้าคุณพระธรรม
มหาวิธานุวัตร ท่านเจ้าคุณได้เล่าให้ฟังถึงการเปิดสอน
โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยท่านเจ้าคุณพยายามชัก
นำคนชาวฮินดูแถบนั้น ให้ส่งลูก

หลานมาเรียนพระพุทธศาสนา จนกระทั่งเด็ก ๆ ชาวอินเดีย รวมทั้งผู้ใหญ่ด้วย กลายเป็นชาวพุทธแล้วมากมาย วันนั้น ท่านเจ้าคุณได้ให้เด็กนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นชาวอินเดียมาสวดมนต์ให้พวกเราฟัง และพวกเราก็ได้บริจาคเสื้อผ้าให้นักเรียนให้เด็กที่เรียนดีเหล่านั้นด้วย เราจาก วัดไทยพุทธคยา มาด้วยความอาลัย และคิดคำนึงอยู่ไม่สร่าง หนาว เพราะเหตุไร พระพุทธองค์จึงเรียกสถานที่นี้ว่า สังเวชนียสถาน จากนั้นก็มุ่งตรงสู่พาราณสีนครโบราณเก่าแก่ เพื่อจะไปยังอิสิปตนมฤคทายวันหรือสารนาถในขณะนี้ สถานที่ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ เป็นสังเวชนียสถานอีกแห่งหนึ่ง

พาราณสี นครแห่งแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์

คณะเราถึงที่พักที่พาราณสีตอน ๑๙.๓๐ น. คำ อีกตามเคย แต่แม้จะมีด แสงสว่างจากถนนตีกรามบ้านช่องก็สว่างไสว เพราะพาราณสีเป็นเมืองใหญ่ พาราณสี ชื่อนี้คุ้นหูมาตั้งแต่เด็ก ๆ ที่เคยอ่านนิทานหรือดูลิเก ซึ่ง

จะต้องมีพระเจ้าพรหมทัตแห่งเมืองพาราณสี   ดังนั้นใน
ความรู้สึกจึงคิดว่า พาราณสีจะต้องเป็นเมืองซึ่งเก่าแก่ และ
ศักดิ์สิทธิ์ ยิ่งนึกถึงแม่น้ำคงคาความศักดิ์สิทธิ์นั้นยิ่งเพิ่มทวี
มากขึ้น ดังนั้นเมื่อถึงที่พัก อาบน้ำรับประทานอาหารเป็นที่
เรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าจึงพยายามเข้าสมาธิ แต่ก็ไม่ได้ผลเท่า
ที่ควร อาจจะเป็นเพราะความศิวิไลซ์ของโลกยุคปัจจุบันมา
บดบังความศักดิ์สิทธิ์นั้นไว้หรืออย่างไร แม้กระนั้นเมื่อหลับ
ไป ความคิดคำนึงก็ยังคงวนเวียนอยู่ตลอดเวลาว่า พาราณ
สีนี้ช่างเป็นเมืองที่มีความเก่าแก่ศักดิ์สิทธิ์และลึกลับ มีมาแต่
ครั้งไรไม่ปรากฏ ดูประหนึ่งทุกสิ่งทุกอย่างแห่งความเป็นหนึ่ง
จะมารวม และกำเนิดจากจุดๆ เดียว นับแต่แม่น้ำคงคาอัน
ศักดิ์สิทธิ์ของทางศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ตรงที่ไหลผ่านเมือง
พาราณสีถือกันมานานหลายพันปีแล้วว่า เป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์
ที่สุด สามารถใช้ล้างบาปของมนุษย์ได้เป็นที่ชุมนุมของ
นักพรต นักบวช ฤๅษีมาหลายพันปี เป็นเมืองแรกที่พระพุทธ
องค์เสด็จมาหลังจากตรัสรู้ เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิป
ตนมฤคทายวัน พระองค์แสดง

“ธัมมจักรกัปปวัตตสูตร” หมายความว่า “ยังล้อแห่งธรรมให้หมุนไป” เป็นเมืองที่มีสังขัตตะเกิดขึ้นครั้งแรกในโลก ทำให้พระรัตนตรัยครบ ๓ องค์ คือพระอัญญาโกณฑัญญะ รู้แจ้งซึ่งธรรมเป็นพระอรียสาวกองค์แรกของโลก ยิ่งคิดคำนึงไปก็ยิ่งมองเห็น แม้พระยสะก็เป็นฆราวาสคนแรกที่เกิดความเบื่อหน่ายในโกสีย์สุข เดินมาพบพระพุทธองค์ได้ฟังพระธรรมคำสั่งสอน จนสำเร็จเป็นพระอรหันต์และได้รับอุปสมบท และสำหรับบิดามารดาของพระยสะก็เป็นอุบาสกอุบาสิกาคู่แรกที่เข้าถึงพระรัตนตรัย ยิ่งกว่านั้นแม้บัดนี้ พาราณสีก็ยังคงเป็นเมืองที่มีฝูงชนหนาแน่นที่สุดในวันสำคัญทางศาสนาฮินดู ริมฝั่งแม่น้ำคงคาตรงพาราณสีนี้เล่าลือกันว่า ไฟเผาศพได้ลุกติดต่อกันไม่เคยดับเลยมานานเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ปี ผ้าไหมกาสิก็มีชื่อเสียงที่สุดมาก่อนสมัยครั้งพุทธกาล รวมความแล้ว พาราณสีนี้ช่างมีแต่ความลึกลับเสียดแทงอะไร

ข้าพเจ้าตื่นเช้าขึ้นมาด้วยความมึนตื้อ จึงนั่งต่อสิ่งแวดล้อมรอบข้าง คุณปิยะวรรณบอกไว้ตั้งแต่ตอน

รับประทานอาหารค่ำแล้วว่า ตอนเช้าจะพาล่องแม่น้ำคงคา
ความรู้สึกตอนนี้จะคนไปด้วยความมีนง ตื่นเต้นที่จะได้ย่าง
เข้าสู่แดนแห่งความลึกซึ้งที่ยังคงวนเวียนอยู่ในจิตใจ

๐๖.๑๕ น. ของวันศุกร์ที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ รถ
ออกจากที่พักแล่นไปได้ไม่นาน ก็มาถึงท่าหน้าทางลงสู่แม่น้ำ
คงคา แม้จะยังเข้าตู่อยู่ก็ตาม ผู้คนก็ยังมากมาย ชุลมุล ดู
ทุกคนมุ่งเดินลงสู่ท่าหน้าคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ เสียงเพลงสวด
นมัสการพระเจ้าเปิดดังมาจากเกือบจะทุกบ้าน และร้านค้า
แถบนั้น กลบเสียงชุลมุลวุ่นวายของฝูงชน พวกเราเดินฝ่า
แหวกฝูงชนไปลงเรือที่รออยู่ท่าหน้า ขณะที่เรือเริ่มเอื่อยออก
จากท่า มองดู ๒ ฟากฝั่งแม่น้ำคงคา ฝั่งตรงกันข้ามกับท่าหน้า
ที่มีผู้คนมากมายนั้น ไม่มีอาคารบ้านเรือนที่ผู้คนอยู่อาศัย
เลย เป็นแต่เพียงทุ่งโล่งที่หาดยื่นลงมาในน้ำ เป็นดินแดน
แห่งความเงียบวังเวง ไม่มีวีแววของสิ่งมีชีวิตเคลื่อนไหวอยู่
เลย จะมีบ้างก็แต่เพียงนกกาซึ่งบินว่อนอยู่เหนือหาดนั้น แต่
ส่วนมากก็มักจะบินอยู่เหนือกลางสายน้ำมากกว่า สำหรับสิ่ง
ที่พวกเรา

กำลังลงไปนี้ เมื่ออยู่ในลำเรือแล้วมองขึ้นมาจะเห็นเขื่อนใหญ่และทำน้ำที่เป็นหินถือปูนอย่างแข็งแรง ตามเขื่อนอันกว้างยาวนี้ก็จะเห็นภาพของชีวิตต่าง ๆ เคลื่อนไหวไปมา บางคนนั่งตากลมชมวิว บางคนสวดมนต์ไหว้พระ บางคนขอฟังธรรมจากนักบวชซึ่งนั่งอยู่ใต้กอดที่กางไว้ บางคนก็เดินดูโยคีที่แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ บางคนกำลังฝึกโยคะ หรือบางคนก็กำลังรำยรำไหว้พระอาทิตย์ สวดพิมพ์มาก่อนลงอาบน้ำในแม่น้ำคงคา บางคนกำลังซักผ้าแปรงฟัน ต่อจากเขื่อนก็มีทำน้ำมีบันได ลงมาถึงตีนทำน้ำเป็นลิบ ๆ ขึ้นมีคนขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา มองสูงขึ้นไปมีป้อมปราการเป็นวังของมหाराชา มาสร้างไว้เพื่อทำพิธีล้างบาป เห็นโบสถ์ของพราหมณ์ ผ่าน หอแม่หม้าย แล้วในที่สุดก็ผ่านท่าที่มีการเผาศพ มองเห็นคว้นไฟพลุ่งเป็นสาย ศพนอนรอการเผาอยู่บนแคร่ไม้ไผ่เล็ก ๆ อีก ๒-๓ ศพ มีญาติยืนอยู่ใกล้ ๆ ศพนั้น ๔-๕ คน นี่ละหรือที่เขาถือกันว่า ไฟเผาศพริมฝั่งคงคาเมืองพาราณสีไม่เคยดับเลย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาแล้ว ๕,๐๐๐ ปี ความรู้สึกของข้าพเจ้าช่างยิ่งอลลัศจรรย์

อย่างเหลือเกิน ความมั่งวุ่นครอบงำเต็มที่ รู้สึกว่าตัวเองตกเข้าไปอยู่ในกลุ่มหมอกควันอันหนาทึบ อึดอัด หายใจไม่ออก และมองไม่เห็นสิ่งใด ขณะนั้นกำลังนึกถึง มรณานุสติ พลันคำว่า พุทฺธํ สรรณํ คัจฉามิ ก็แว่วเข้ามาสู่โสตประสาทอย่างแผ่วเบา และแล้วหมอกควันอันหนาทึบอึดอัดค่อยๆ ม้วนตัวเป็นเกลียวกลายเป็นสีดำ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีน้ำเงิน เกี่ยวหวัดพัดพริ้วยืดยาวตามสายน้ำสูงขึ้นไปๆ และสีจากเข้มค่อยจางกระจ่างขึ้นๆ โดยลำดับ ในที่สุดสีเหล่านี้จางหายไปเป็นทางขาว พราวระยิบระยับประดุจประกายเพชร ความรู้สึกเกิดขึ้นทันทีนั้นว่า **“ทางข้างเผือก หนทางสู่แดนสุขาวดี...”**

ข้าพเจ้ามารู้สึกตัวอีกครั้งหนึ่งก็ขณะที่เรือกำลังจะถึงท่าที่พวกเราลง ข้าพเจ้ายังงุนงงต่อสิ่งที่พบเห็น มองดูสายน้ำคงคาใสแจ้วจนเป็นสีเขียว ไม่ขุ่นเป็นสีโคลนอย่างที่คาดคิด ทั้งๆ ที่มีผู้คนอาบใช้ และเผาศพอยู่มากมายเหลือเกิน พวกพราหมณ์และชาวฮินดูถือว่า แม่น้ำ

คงคาอันศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นสายธารที่มาจากสวรรค์ ข้าพเจ้าได้ถามถึงต้นกำเนิดของแม่น้ำคงคาจากผู้รู้ทั้งหลายก็ทราบว่าต้นน้ำของแม่น้ำคงคานี้ไหลมาจากเทือกเขาหิมาลัย

ขณะที่เรากลับจากการล่องแม่น้ำคงคาด้วยความรู้สึกแตกต่างกัน เมื่อรับประทานอาหาร และคุณ ปิยะวรรณพาเที่ยวซื้อของบ้างนิดหน่อยแล้ว ทุกคนก็เตรียมตัวไปยังสารนาถ สถานที่ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ แล้วชาวโลกก็ได้มีพระรัตนตรัยครบ ๓ องค์

สังเขปสถาน แห่งที่ ๒ ที่ไปถึง อิสิปตนมฤคทายวัน สารนาถ สถานที่แสดง ปฐมเทศนา

อิสิปตนมฤคทายวัน หรือสารนาถในปัจจุบัน อยู่ห่างจากตัวเมืองพาราณสีราว ๙ กิโลเมตร รถของพวกเราแล่นมาถึงเจาคันธีสถูป ซึ่งอยู่ทางด้านซ้ายมือของถนนใหญ่ สถูปสูงเด่นอยู่บนเนินดินสูง ก่อด้วยอิฐ มียอดเป็นคล้ายหอคอยรูปแปดเหลี่ยม ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราช

ทรงสร้างไว้ ณ ที่ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นตรงที่ๆ พระพุทธองค์
ได้ทรงพบพระปัญจวัคคีย์ครั้งแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
นี้ ข้อความเหล่านี้ข้าพเจ้าได้ยิน เสียงใครก็ไม่ทราบอธิบาย
ให้ฟัง ได้ยินเสียงเบาๆ ลอย มาคล้ายๆ คลื่น เพราะขณะ
นั้นความรู้สึกต่างๆ ของข้าพเจ้าเริ่มแปรปรวน คล้ายตัวเอง
กำลังเดินเข้าสู่ป่าใหญ่หนาทึบไปด้วยแมกไม้ นานาชนิด
แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ส่องผ่านใบไม้ลงมารำไร มีเหล่า
นักพรต นักบวช และฤๅษี ต่างนั่งบำเพ็ญเพียรภาวนาอยู่
อย่างเคร่งครัด และเงียบเชียบอยู่ในที่ของตน ไม่มีแม้แต่สัก
คนเดียว ที่จะมีการเคลื่อนไหว ทั้งๆ ที่เสียงนกร้องอยู่เซ็งแซ่
ลมพัดใบไม้เสียงสั่นสะเทือนกรียวกราว มองไปเบื้องหน้า
ระยะไกลพอสมควร เห็นแสงสว่างประจูดวงอาทิตย์ยาม
เที่ยงวันทอรัศมีโชติช่วง ทำให้ว่าทั้งป่าที่มีแต่แสงอาทิตย์
ส่องมารำไรนั้นสว่างไสวไปทั่ว ข้าพเจ้ายังไม่ได้พิจารณาสิ่ง
ใด ก็ได้ยินเสียงใครแว่วมาอีกว่า “ต้องไปดูที่พิพิธภัณฑ์ก่อน
ไม่เช่นนั้นเขาจะปิดเสียก่อน เพราะนี่ก็เกือบสี่โมงเย็นแล้ว”
ข้าพเจ้าแย้งไปว่า จะขอ

เลยเข้าไปในบริเวณข้างในก่อน แต่คณะที่ไปด้วยกันต้องการที่จะเข้าไปดูในพิพิธภัณฑสถาน ดังนั้นข้าพเจ้าจึงต้องตามไปทั่วๆ ที่ดูอะไรก็ไม่ค่อยจะรู้เรื่องกับเขาเลย ดูอยู่ได้ไม่นาน ข้าพเจ้าก็เดินออกมาพบกับคุณสุภาณี มองหารถที่มาส่งเพื่อจะนำรูปเทียนไปจุดบูชา ก็ไม่พบรถเสียแล้ว ไม่ทราบว่าจะจอดคอยอยู่ที่ใด จึงต้องเดินหาจนเกือบจะรอบบริเวณ มาถึงทางเข้าอีกด้านหนึ่งมีความรู้สึกคล้ายคนเดินตามและร้องเรียกเบาๆ ข้าพเจ้าหยุดเดินนิดหนึ่งสุดลมหายใจเข้าลึกๆ หายใจออกช้าๆ ความรู้สึกจึงวูบตึงลึกกลง มองเห็นพระภิกษุชาวลังการูปหนึ่ง รูปร่างสูงใหญ่ ถ้ามั่นอย่างปรานีว่า “จำได้ไหม ใช้เวลาหลายวันขึ้นะกว่าจะมาถึงที่นี่ ขออนุโมทนา กับ บุคคลซึ่งทำงานเสียสละเพื่อให้แสงสว่างบังเกิดขึ้น ขอจงมีแต่ความสวัสดิ์”

เมื่อข้าพเจ้ารู้สึกตัวลืมตาขึ้น จึงได้พบว่าข้าพเจ้าและคุณสุภาณี ยืนอยู่เฉพาะหน้าวิหาร ท่านอนาคาริกธรรมपालะ พระภิกษุชาวลังกาผู้ซึ่งต่อสู้อะและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย โดยเฉพาะเกี่ยวกับสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง

ให้กลับมาเป็นของชาวพุทธศาสนิก ข้าพเจ้าบอกคุณสุภาณีว่า เรายังเดินไปสมทบกับคณะเถิด พอทำพิธีเสร็จแล้วเราจะได้รับมามณ์สการท่านธรรมปาละในวิหารนี้

ขณะนั้นเวลา ๑๕.๓๐ น. ข้าพเจ้ากับคุณสุภาณีมาสมทบกับคณะที่ธัมเมกขสถูป สถานที่ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ทั้งห้า คือ ท่านโกณฑัญญะ ท่านวัปปะ ท่านภัททियะ ท่านมหานามะ และท่านอัสสชิ ท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระอรียสาวกองค์แรกของพระพุทธศาสนาและของโลก ท่านได้รับพระนามจากพระพุทธองค์ว่า อัญญาโกณฑัญญะ ขณะที่อาจารย์พรพาพวกเราทำพิธีจุดธูปเทียนชุมนุมเทวดาและสวดมนต์นั้น ความรู้สึกของข้าพเจ้ากลับสู่สภาวะเดิม เห็นแสงสว่างโชติช่วง ประดุจดวงอาทิตย์เจิดจ้าขึ้นอีก พร้อมกับคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ดังก้องกังวาลขึ้นชัดเจน มวลเหล่านักพรตทั้งหลายต่างขยับกาย แล้วมีอาการคล้ายตั้งใจฟังทุกสิ่งทุกอย่างรอบข้างเงียบสงัด จนรู้สึกถึงความวิเวกวังเวง

พระองค์รับสั่งว่า “จงนำดินศักดิ์สิทธิ์ ณ จุดใดจุดหนึ่ง จากบริเวณนี้ไปเป็นสิ่งแทนบรรจุภายในองค์พระเจดีย์อิศรภาพฯ ตำบลแคมป์สน อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย” เมื่อได้ดินศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว อาจารย์พรได้นำพวกเราเดินไปนมัสการและนำดินศักดิ์สิทธิ์จากบริเวณพระคันธกุฎีของพระพุทธองค์อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลกันนักกับธัมเมกขสถูปนั้น เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ขณะที่พวกเรา กำลังสวดมนต์อยู่ภายในบริเวณพระคันธกุฎีนั้น ฝนได้โปรยเม็ดลงมาบางเบาพอให้ทุกคนได้รู้สึกความเยือกเย็นแล่นเข้าสู่จิตใจของแต่ละคน ข้าพเจ้ามีความรู้สึกเสมือนหนึ่งถูกห้อมล้อมด้วยผู้คนมากมาย ได้ยินเสียงพิมพ์มก้องกังวาลไปทั่วว่า “ภาวการณ์ยามนี้ดูประหนึ่งว่า ดวงอาทิตย์แห่งโลกได้ซ่อนตัวอยู่เบื้องหลังภูเขา โดยแสงสว่างให้แก่โลกได้เพียงรำไร จงช่วยกันภาวนาแต่คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ เพื่อทำลายภูเขานั้นเถิด” แล้วเสียงสวดเป็นท่วงทำนองไพเราะ ก็ดังประสานขึ้น และดังแทรกซึมเป็นคลื่นอยู่

ในบรรยากาศรอบตัวนั้น แล้วพวกเราทุกคนก็เดินอย่างสงบเสงี่ยมไปยังวิหารทานธรรมपालะ ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๕๐๐ เมตร รู้สึกว่าความอึดเอิบเป็นสุข ยิ่งคงแผ่ซ่านอยู่ในสีหน้าของทุกๆ คน

เมื่อเสร็จจากนมัสการ พระบรมสารีริกธาตุ ณ วิหารทานธรรมपालะแล้ว พวกเราก็ออกมาที่วัดไทย มฤคทายวัน ซึ่งพระครูประกาศสมานธิคุณ ร่วมกับชาวพุทธผู้มีศรัทธาไปสร้างไว้เพื่อทอดผ้าป่า พวกเราอยู่ที่วัดไทยมฤคทายวันไม่นานนัก เพราะเย็นมากแล้ว จึงรีบกลับที่พักที่ในเมืองพาราณสีอีก เพื่อเตรียมตัวรุ่งขึ้นเช้าจะได้เดินทางต่อไปยังกุสินารา สถานที่ปรินิพพาน ของพระพุทธองค์ อันเป็นสังเวชนียสถานอีกแห่งหนึ่ง

สังเวชนียสถาน แห่งที่ ๓ ที่ไปถึง

กุสินารา

คุณปิยะวรรณ พาคณะเราออกจากที่พักเมืองพาราณสี ตอน ๐๖.๐๐ น. ของวันเสาร์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ซึ่งครั้งแรกว่าจะออกประมาณตีห้า เพราะปลุก

ให้พวกเราตื่นตั้งแต่ตีสี่ แต่รถเกิดเสียเวลา จึงทำให้ล่าช้าไป ๑ ชั่วโมง มาถึงโครักขปุรี ซึ่งเป็นเมืองที่เป็นจุดศูนย์กลางที่จะไปยังกุสินารา และลุมพินีวันได้ง่ายราว ๑๑.๓๐ น. เมื่อเข้าที่พักและรับประทานอาหารกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็เดินทางต่อไปยังกุสินารา ช่วงระยะทางจากพาราณสีถึงโครักขปุรี และกุสินารานี้ ท่านพระมหาอำนวย ซึ่งท่านได้เดินทางมาด้วยกันกับท่านพระมหาวิจิตรจากวัดไทยพุทธคยา เพื่อมาทำธุระบางอย่างให้กับท่านเจ้าคุณพระธรรมมหาวิธานุวัตร ได้ร่วมขบวนไปกับคณะเรา และท่านก็ได้กรุณาอธิบายและเล่าเรื่องพุทธประวัติต่างๆ เป็นความรู้ให้พวกเราได้ฟังไปตลอดทาง ทำให้ไม่ค่อยเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางเท่าไรนัก

ณ กุสินารา ขณะนี้เรียกว่า กาเซีย บัดนี้ทางรัฐบาลอินเดียได้ปรับปรุงดูแลรักษาให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสวนร่มรื่น เรียกว่า สาลวโนทยาน ขณะที่คณะเราไปถึงบริเวณสาลวโนทยานนั้น เป็นเวลา ๑๖ นาฬิกาเศษ เป็นเวลาบ่ายมากแล้ว จึงไม่ค่อยมีผู้คนมากนัก ทำให้บริเวณสวนที่ร่มรื่นนั้นเงียบเชียบเยือกเย็น

และวังเวง ได้ยินเสียงจิ้งจันบ้างเป็นครั้งคราว เดินมาตามทางเล็กๆ ไม่นานนักก็ถึงสถูปและวิหารมหาปรินิพพาน ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้มาสร้างไว้ และเมื่อมีการชำระรดรดโรคมหักพังไป ก็คงจะมีการต่อเติมเสริมแต่งต่อๆ กันมาจนกลายเป็นสถูปใหญ่ ซึ่งบัดนี้ก็ชำระรดรดโรคมต่อไปอีก และกำลังมีการซ่อมแซมอีก นั่งร้านต่างๆ ยังค้ำระเกะระกะอยู่ภายในวิหารมหาปรินิพพาน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายปางพุทธไสยาสน์ปรินิพพาน ยาวประมาณ ๒๐ ฟุต หัน พระเศียรไปทางทิศเหนือ และหันพระพักตร์ไปทางทิศ ตะวันออก มองดูคล้ายของจริง คือเสมือนพระพุทธรองค์ยังคงบรรทมหลับอยู่ พวกเราเข้าไปกราบนมัสการปลงสังเวชความรู้สึกของข้าพเจ้าตอนนั้นกำลังนึกอยู่ว่า ต้นสาละคู่ อยู่ตรงไหนนะ ที่บอกไว้ว่า พระพุทธรองค์ทรงพระปรินิพพานได้ต้นรังคู่หรือสาละคู่ น่าจะมีทรางตรงไหนให้เห็นเหมือนอย่างต้นศรีมหาโพธิ์บ้าง

ขณะนั้นเอง ความเงิบสงัดวังเวงก็เข้าครอบงำบริเวณนั้น *สาละคู่ตั้งเด่นเป็นสง่า ใบดกหนา ดอกบาน*

สะพาน ส่งกลิ่นหอมรววยริน ภายใต้ร่มเงาของสาละคู่นี้ปรากฏ
 แสงเป็นฉัพพรรณรังสีพวยพุ่งกระจายไปทั่วทั้งบริเวณ ได้ยิน
 เสียงพระองค์รับสั่งเตือนว่า “จงนำดินศักดิ์สิทธิ์ ณ สถูปที่
 ซึ่งพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานนี้ไปเป็นสิ่งแทน
 บรรจุภายในองค์พระเจดีย์ อิศรภาพฯ ตำบลแคมป์สน
 อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย” ข้าพเจ้า
 ได้บอกอาจารย์พร จากนั้นคณะเราก็ได้ออกจากพระวิหาร
 ปรีนิพพาน เดินอ้อมไปด้านหลังเพื่อไปนำดินศักดิ์สิทธิ์ ณ
 ตรงสถูปใหญ่ นั้น

ขณะที่อาจารย์พรนำพวกเราจุดธูปเทียนกระทำพิธี
 ชุมนุมเทวดาและนำสวดมนต์นั้น ความรู้สึกของข้าพเจ้า
 เจ็บสั่นตลึงอีก เสียงปริเทวนาการดังแผ่วกระจาย และแล้วก็
 มีเสียงพิมพ์มกระหมของผู้คนมากมายซอันทับมาว่า “แม่ดวง
 อาทิตย์แห่งโลกจะลับขอบฟ้าไปแล้ว แต่แสงสว่างยังคงพวย
 พุ่งอยู่ดุจเดิม จงช่วยกันภาวนาแต่คำว่า พุทธิ สรรณิ คจฺฉามิ
 เพื่อทำลายภูเขาคบบังแสงอาทิตย์นั้นเถิด” เมื่อคณะเราได้
 ดินศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

แล้วก็พากันทอดผ้าป่ากับพระพม่าที่ท่านเฝ้าดูแลวิหาร
ปรินิพพานนั้น แล้วก็เลยไปนมัสการมกุฏพันธเจดีย์ ที่
ซึ่งถวายเป็นพระเพลิงพระพุทธรูป ซึ่งอยู่ห่างจากพระวิหาร
ปรินิพพานออกไปอีกประมาณ ๒ กิโลเมตร

ขณะนั้นเป็นเวลาเกือบหกโมงเย็น ดวงอาทิตย์กำลัง
จะลับขอบฟ้า จะด้วยอุปาทานหรือความสลดหดหู่ ยังคงแผ่
ซึมอยู่ในจิตใจหรืออย่างไร จึงมองเห็นดวงอาทิตย์ที่กำลัง
จะลับขอบฟ้า นั้น สองประกายพร่ำเฝือดอ่อนแรงลง ความ
มืดสลัวแห่งราตรีกำลังคืบคลานเข้ามา ณ ที่นี้เองข้าพเจ้า
เกิดความรู้สึกว่า ช่างเป็นสังเวชนียสถานโดยแท้ เพราะช่าง
เกาะกินความรู้สึกให้สลดสังเวช เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของ
สิ่งทั้งปวง กงล้อแห่งความเกิดและความตายจะหมุนอยู่ชั่ว
กาลปาวสาน เป็นการหมุนโดยไม่มีทางเปลี่ยนแปลงแก้ไข ไม่
ยอมชักช้าหรือรอคอย สวรรค์จะอยู่สูงขนาดไหน พื้นพิภพ
หรือนรกจะต่ำสักเพียงใด แต่กงล้อนั้นจะหมุนไม่รู้จักหยุดนิ่ง
อยู่ตลอดกาล พระพุทธองค์เป็นบุคคลแรกที่หลุดพ้นไปจาก
กงล้อแห่งวัฏฏะสงสารนี้ได้ ข้าพเจ้าได้ภาวนาแต่คำ

ว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ..

ขณะนี้เราเดินทางกลับที่พักที่โครักขปุร์ด้วยความสด
 หดหัวใจและรำลึกถึงองค์พระศาสดา เพื่อเตรียมตัวไปยังลุมพินีวัน
 สังกเวชนียสถานอีกแห่งหนึ่งในวันรุ่งขึ้น ต่อไป

สังเวชนียสถาน แห่งที่ ๔ ที่ไปถึงสุดท้าย ลุมพินีวัน

๑๕.๓๐ น. ของวันอาทิตย์ที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
 ออกจากที่พักที่โครักขปุร์ เพื่อไปยังสวนลุมพินีวันซึ่งอยู่ใน
 เขตประเทศเนปาล มาถึงด้านเนาว์กรวา ตอน ๙.๓๐ น. คุณ
 ปิยวรรณนำหนังสือเดินทางจากทุกคนไปขอผ่านเข้าเมือง
 จากเจ้าหน้าที่ด่าน ดั้งนั้นกว่าจะมาถึงบริเวณลุมพินีวันก็
 เกือบจะ ๑๑ นาฬิกา ระยะเวลาที่ผ่านมามีแต่ฝุ่นละออง
 มากมายจนแทบจะหายใจไม่ออก บางคนบอกว่าเส้นทางนี้
 นั้นถ้าทัศนวิสัยดี ๆ จะมองเห็นเทือกเขาหิมาลัย จะด้วยเป็น
 เพราะอากาศร้อนฝุ่น

มาก ทักษณวิสัยก็ไม่ค่อยจะดีนัก จึงทำให้มองไม่เห็นสิ่งใดที่
เจริญตาเจริญใจได้เลยนอกจากความแห้งแล้ง ความสด
หดหู่แล่นเข้าสู่จิตใจอีก หวลรำลึกขึ้นมาได้ว่า กำลังจะไป
นมัสการสังเวชนียสถาน จะหาความรื่นรมย์มาจากที่ใดเล่า
ถ้าจะมามัวนึกถึงแต่ความสะดวกสบายแล้ว สถานที่นี้จะ
เป็นสังเวชนียสถานได้อย่างไร นึกขึ้นมาเท่านั้นเอง ความ
รู้สึกก็วูบดังลึกลงลึมถึงสิ่งแวดล้อมรอบข้าง มองเห็นเทือก
เขาหิมาลัยสูงตระหง่านเป็นทิวยาวเหยียด แมกไม้หนาทึบ
ปกปิดไหล่เขาเบื้องต่ำเสียหมดสิ้น และคงจะคลุมต้นแม่น้ำ
หลายสายไว้มิดชิด แต่ถึงกระนั้นก็ยังรู้สึกถึงความชุ่มชื้นเย็น
ฉ่ำ และเสียงไหลเอื่อยของลำน้ำ รอบข้างต้นไม้ใหญ่ใบดก
หนานานาพันธุ์ ออกดอกบานสะพรั่งหลากสี ประดับป่าให้
สวยงามและหอมหวาน เมื่อลมพัดก็จะโปรยปรายดอกลงมา
แซมกอหญ้าเขียวขจี ประดุจพรมอันอ่อนนุ่มประดับด้วย
ดอกไม้เล็กบ้างใหญ่บ้างสีต่าง ๆ บรรยากาศมีแต่ความสดชื่น
รื่นรมย์ ในบรรดาเหล่าไม้นานาพันธุ์ เหล่านี้มีอยู่ต้นหนึ่ง ลำ
ต้นใหญ่มหึมา แผ่กิ่งและใบเขียวชะอุ่มหนาทึบ และ

ดอกขาวนวลดุษฎีหิมะโปรยหล่นปกคลุมพื้นหญ้าให้ร่มรื่น และแล้วแสงฉัพพรรณรังสีก็สว่างกระจ่างสดใสขึ้นทันใด ธรรม์ไม้แน่น ดอกไม้ทุกชนิดก็พลอยเปล่งประกายเจิดจ้าขึ้นด้วย แล้วทั้งบรรยากาศก็ก้องสะท้อนขึ้นด้วยคำว่า พุทฺธํ สรรณํ คจฺฉามิ... ได้ยินเสียงพระองค์รับสั่งว่า “จงนำดินศักดิ์สิทธิ์ ๓ ตรงจุดซึ่งรองรับพระบาทพระพุทฺธองค์จุดแรกนี้ไปเป็นสิ่งแทนบรรจุภายในองค์ พระเจดีย์อิสรภาพฯ ตำบลแคมป์สน อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย”

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นตัวของตัวเองอีกครั้งหนึ่ง รถได้แล่นมาเกือบถึงทางเข้าอาณาเขตบริเวณสวนลุมพินีวันพอดี ลงจากรถยังรู้สึกตัวเบาลอยและเลื่อนลงเดินตามคณะโดยไม่ค่อยรู้สึกตัวนัก กำลังนึกอยู่ในใจว่า ตรงจุดไหนกันนะที่พระพุทฺธองค์ประทับรอยพระบาทบนพื้นพิภพเป็นจุดแรก พลันความรู้สึกก็ตึงวูบลึกลง มองเห็นแสงสว่างเป็นลำพุ่งตรงสูงขึ้น และมีลำแสงพุ่งลงมาสะท้อนย้อนรับกัน ๓ ตรงต้นโพธิ์ใหญ่ริมสระน้ำเบื้องตรงกันข้าม กับวิหารมายาเทวี ข้าพเจ้าบอกอาจารย์พรว่า พวกเราจะ

ต้องไปนำดินศักดิ์สิทธิ์จากตรงใกล้ต้นโพธิ์นั้น อาจารย์พร
บอกว่า “ทำไมไม่เอาที่ต้นโพธิ์ต้นที่อยู่ติดกับวิหารมายาเทวี
นี่ล่ะ” ข้าพเจ้าไม่ได้พูดตอบสิ่งใด เพราะไม่ค่อยรู้สึกตัวนัก
แต่ก็ได้เดินตรงไปยังต้นโพธิ์ริมสระ ที่สันนิษฐานกันว่าเป็นสระ
โบกขรณีนั่น แล้วอาจารย์พรก็นำคณะเราจุดธูปเทียน ชมนม
เทวดาสวดมนต์ และน่านั่งสมาธิ ขณะที่กำลังนั่งสมาธิอยู่ที่
ใต้ร่มโพธิ์นั้น พลันก็ปรากฏเสียงซ้องเป็นคลื่นขึ้นมาผสมกับ
ท่วงทำนอง พุทธิ์ สรณิ์ คัจฉามิ ว่า “ ณ สถานที่พระพุทธ
องค์ประสูติ ซึ่งเป็นสังเวชนียสถานแห่งสุดท้ายนี้ เป็นนิมิต
หมายต่อไปว่า พระธรรมคำสั่งสอนอันได้มาจากการตรัสรู้
ของพระพุทธรองค์ จะเป็นประทีปส่องทางให้สัตว์โลกดำเนิน
ตามไปสู่อันติ โลกซึ่งถูกครอบคลุมด้วยความมืดมิดมานาน
จะสว่างไสวขึ้น ชีวิตของสิ่งอกงามทั้งปวง ตลอดจนชีวิตของ
พื้นพิภพ ภูเขาและท้องฟ้าอันศักดิ์สิทธิ์ จะสดใสชุ่มฉ่ำเมื่อ
แสงแห่งธรรมฉายส่องสว่างขึ้น จงยึดมั่นพรำบ่นภาวนาแต่
คำว่า พุทธิ์ สรณิ์ คัจฉามิ” เมื่อได้ดินศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

พวกเราที่พากันมารับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งคุณปิยะวรรณจัดหาไว้ให้ที่วัดเนปาล จากนั้นก็ได้รวบรวมจุดปัจจัยทอดผ้าป่า แล้วพวกเรา也从กลุ่มพินิจวัน สถานที่พระพุทธรองค์ประสูติมาด้วยความคิดคำนึงที่แตกต่างกัน ออกไปตามพื้นเดิมของแต่ละคน

ตอนขากลับนี้ คุณปิยะวรรณได้พาพวกเราแวะชมโบราณสถานอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งสันนิษฐานกันว่า คือ เมืองกบิลพัสดุ์ และวัดนิโครธาราม บริเวณนี้สวยงามด้วยทุ่งสีเหลืองทองของดอกมาสตาต มองดูเหลืองอร่ามไปจนสุดสายตา ณ ที่ที่ทราวัดนิโครธารามมีข่าวสารดำด้วย พวกเราได้พากันเก็บมาคนละกำ ๒ กำมือ ข้าพเจ้าได้เข้าสมาธิดูก็ไม่พบสิ่งใด จึงไม่ทราบแน่ชัดว่า ถูกต้องเพียงใดจากคำสันนิษฐานนั้น กว่าคณะเราจะถึงที่พัก โครักขปุร์ก็ตกเข้าไปห่มเศษ ทำเอาเหน็ดเหนื่อยไปตามๆ กัน แต่แม้กระนั้นความรู้สึกของข้าพเจ้าก็ยังคงอิงอวล และห้อมล้อมอยู่แต่กับคำว่า พุทธิสรณํ คัจฉามิ ตลอดเวลา

ขณะที่คณะเรากำลังร่วมรับประทานอาหารค่ำกันอยู่นั้น คุณสุภาณีก็เอ่ยขึ้นกับข้าพเจ้าเบา ๆ ว่า “วันนี้ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน วันเกิดครบห้ารอบของคุณลุง (ซึ่งหมายถึง อาจารย์พร) นี่นา” คุณปิยะวรรณจึงพาพวก เราชร้องเพลง Happy Birthday แล้วคุณสุภรีย์ก็เอ่ยขึ้นมาบ้างว่า “ดิฉันก็เกิดวันนี้เหมือนกัน” เสียงใครคนหนึ่งเอ่ยขึ้นว่า “ช่างเป็นเรื่องมหัศจรรย์ที่วันนี้เป็นวันที่พวกเราไปนมัสการสังเวชนียสถาน สถานที่พระพุทธรองค์ประสูติในวันที่ตรงกับวันเกิดของคนในคณะเราได้ ช่างเลือกวันเกิดให้มาตรงกับวันที่จะมาสถานที่ประสูติจริงเชียว” จนแม้ขณะที่กำลังร้องเพลงอวยพรวันเกิดนั้น เสียง พุทฺธ สรณฺ คจฺฉามิ... ก็ยังชัดเจนแจ่มใส แทรกซ้อนขึ้นมาจนกระทั่งเข้านอน ก่อนที่จะเคลิ้มหลับไปด้วยความเหน็ดเหนื่อย

เชตวันมหาวิหาร สಾವตถิ

สถานที่ซึ่งพระพุทธรองค์ประทับนานที่สุด แม้กระทั่งตื่นนอนในตอนเช้า เสียงท่วงทำนอง พุทฺธ สรณฺ คจฺฉามิ... ก็ยังคงอบอวลอยู่ในบรรยากาศ

รอบตัวนั้น คณะเราออกเดินทางจากโครักขปุรี ตอน ๑๕.๓๐ น. ของวันจันทร์ที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ เพื่อเดินทางต่อไปยังวัดเซตวัน เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในสมัยครั้งพุทธกาล ความรู้สึกของคนอื่นๆ จะเป็นเช่นไรนั้น ข้าพเจ้าไม่อาจจะคาดคิดได้ แต่สำหรับตัวข้าพเจ้าเอง มีแต่ความรู้สึกปิติ อิ่มเอิบ จิตใจแจ่มใส ทุกสิ่งรอบข้างดูสดใสไปทั้งหมด เห็นได้ชัดว่าเมื่อเสร็จสิ้นการนมัสการสังเวชนียสถาน ทั้ง ๔ แห่ง ซึ่งพระพุทธรองค์เคยตรัสกับพระอานนท์ว่า

“ดูก่อนอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้อนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เทียวจรริกไปยังเจดีย์มีจิตเลื่อมใส จักทำกาละลง (คือตาย) ชนเหล่านั้นทั้งหมด เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

ข้อความนี้อาจารย์พรบอกว่า มีอยู่ในหนังสือ พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ทีฆนิกาย มหาวรรค หน้า ๑๖๓ นี่นั่นมีความหมายลึกซึ้งเพียงใด ทำไมสถานที่อื่น ๆ จึงไม่เรียกว่าสังเวชนียสถาน ทำไมจะต้องจำเพาะทั้งสี่แห่งนี้เท่านั้น และทำไมสังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่งนั้น กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรจะเห็น และเมื่อผู้ใดได้ไปเห็นแล้ว เมื่อตายก็จะได้ไปสวรรค์ สำหรับผู้ที่มิถินฐานบ้านช่องอยู่ตรง ณ จุดสังเวชนียสถานเองตายแล้วจะได้ไปสวรรค์หรือไม่ หรือถ้าเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์มีอยู่จริง ทำไมไม่รักษาสถานที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งนี้ให้คงสภาพถาวรอยู่ได้ ทำไมจะต้องถูกทำลายด้วยความหลงผิดของคนมืดบอด ยิ่งคิดคำนึงก็ยิ่งเกิดความสลดสังเวชเห็นความไม่แน่นอนของสิ่งทั้งปวง ในสภาพรอบกายนี้ไม่มีสิ่งใดคงอยู่ ยืนยง หากทุกสิ่งเกิดขึ้นและผ่านไปไฉนไม่ช้า เพื่อผันแปรเป็นอย่างอื่น ไม่เคยนิ่งเฉยหรือคงสภาพเดิม ทั้งนี้เป็นกงล้อแห่งความเปลี่ยนแปลง อันจะดำรงอยู่ชั่วกัลปาวสาน ความรู้สึกของข้าพเจ้าตี๋มต่ำลง เสี่ยงท่วงทำนอง พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ.. ก็ยังคงติดตามแทรก

ซ้อนอยู่ในทุกหนทุกแห่งที่ผ่านไป ได้ยินเสียงคลื่นจากทิว
 สรวทศแทรกผสมมากับคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ นั่นว่า “ใน
 ยามที่ดวงจันทร์โผล่ขึ้นมาเหนือท้องฟ้ามีแต่ความสงบเยือก
 เย็น แสงที่สาดลงมาจะก่อให้เกิดความฝันอันละมุนละม้าย
 ยิ่งขึ้น คล้ายคลึงกับความนิ่มนวลของปุยฝ้ายที่ตกลงมายัง
 พื้นดิน แต่ในยามที่ดวงอาทิตย์โผล่ขึ้นมาอย่างทรงอำนาจ
 แสงนั้นจะสาดส่องไปทั่ว ทำลายสิ่งที่ถูกบดบังนั้นให้กระจ่าง
 แจ่ม แสงธรรมของพระพุทธรองค์จะฉายส่องทำลายกองลื้อแห่ง
 ความเปลี่ยนแปลงนั้น จงพรำบ่นภาวนาแต่คำว่า พุทฺธํ สรณํ
 คจฺฉามิ และจงรับพลังแห่งความมั่นคง ณ เขตวันมหาวิหาร
 นั้นเถิด เพราะพระพุทธรองค์ประทับนานที่สุด เพื่อประกาศ
 พระสัทธรรม”

ข้าพเจ้านั่งมาในรถตลอดระยะทางจากโครักขปุรี ถึง
 ประตูทางเข้าวัดเซตวัน คล้ายหลับแล้วฝันไป หรือบางทีก็
 คล้ายครึ่งหลับครึ่งตื่น ทำหรือพูดกับชาวคณะที่ไปด้วยกันนั้น
 โดยไม่ค่อนจะเป็นตัวของตัวเองนัก มารู้สึกตัวเป็นตัวของตัว
 เองอย่างเต็มที่ ก็ตอนที่ทุกคนลง

จากรถแล้วพากันเดินเข้าประตูเขตวันมหาวิหารนั่นเอง ด้วยความตื่นตะลึงและคิดอยู่เสมอ ตั้งแต่เกิดความอยากที่จะเดินทางมาประเทศอินเดียว่า อยากเห็นเขตวันมหาวิหาร ซึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีสร้างถวายพระพุทธองค์ และพระพุทธองค์ประทับนานที่สุด ตลอดระยะเวลาที่ประกาศพระพุทธศาสนา ๔๕ พรรษานั้น พระองค์ประทับอยู่ที่เขตวันมหาวิหารนี้ถึง ๑๙ พรรษา

เขตวันมหาวิหารในยามนี้ ที่มองเห็นด้วยตาเนื้อของมนุษย์ธรรมดา มีอาณาบริเวณกว้างขวางมาก มีรั้วรอบขอบชิดเป็นสวนมีต้นไม้ร่มรื่นเสมือนเมืองๆ หนึ่ง ทางรัฐบาลอินเดียให้ความดูแลรักษาอย่างดี เป็นโบราณสถานที่สำคัญยิ่ง ทราบกลั๊กหักพังของตัวอาคารวิหารที่อยู่ของพระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาลคงเหลืออยู่ให้ดูมากมาย แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองมหาศาลในอดีต เดินลึกเข้าไปเรื่อยตามถนนทางเดินจะมองเห็นทวารคันธกุฎีของพระพุทธองค์ กุฎีของพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระอานนท์ พระมหากัสสป พระสิวลี พระราหุล และพระอุบาลี เป็นต้น รวมทั้ง

ต้นอนันตโพธิ์ต้นใหญ่ใบดกหนาร่มรื่น ท่านพระมหาอำนวยอธิบายและชี้ให้ดูไปเรื่อยๆ ความรู้สึกของข้าพเจ้าไม่ค่อยจะรับรู้สิ่งใดภายนอกเลย จนแม้แขกอินเดียคนหนึ่งซึ่งเฝ้าอยู่ที่บ่อน้ำใกล้พระคันธกุฎีของพระพุทธองค์นั้น ตักน้ำจากบ่อขึ้นมาให้เราดื่ม และท่านพระมหาอำนวยบอกว่า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์มาก มีมาตั้งแต่สมัยครั้งพุทธกาล แม้พระพุทธองค์เองก็เคยทรงใช้สอยน้ำในบ่อนี้ พวกเราทุกคนตื่นตื่น และดื่มน้ำล้างหน้ากันเป็นการใหญ่ ความรู้สึกของข้าพเจ้าช่างยิ่งออลสับสนจนรู้สึกปวดศีรษะ ข้าพเจ้าจึงนั่งลงข้างบ่อน้ำนั้น และไม่สนใจกับสิ่งใดทั้งสิ้น หลับตาสูดลมหายใจเข้ายาวๆ ลึกๆ หายใจออกช้าๆ ไม่นานก็รู้สึกเบาสบาย แสงสว่างเจิดจ้าฉายแสงอยู่ทั่วทุกอณูของบรรยากาศ ขณะนั้นพร้อมๆ กับคำว่า พุทธิ สรรณิ คจฺฉามิ... ก็ดังห้อมล้อมอยู่ตลอดเวลา ได้ยินเสียงพระองค์รับสั่งว่า “จงนำดินศักดิ์สิทธิ์จากพระคันธกุฎีของพระพุทธองค์ และพระอรหันตเจ้าทั้งหลาย ไปเป็นสิ่งแทนบรรจุมายาในองค์ พระเจดีย์อิสรภาพฯ ตำบลแคมป์สน อำเภอหล่มสัก

จังหวัดเพชรบูรณ์ ประเทศไทย แล้วจงทำจิตใจให้สงบว่างรับพลังจากพระคัมภีร์นั้นด้วย” ข้าพเจ้าจึงได้บอกอาจารย์พรและทุกคน พวกเราจึงได้เดินศักดิ์สิทธิ์ ณ ใต้ต้นโพธิ์ใกล้พระคัมภีร์ของพระพุทธองค์ แล้วทุกคนก็นั่งสมาธิภายในพระคัมภีร์ด้วย จากนั้นก็พากันมาดื่มน้ำล้างหน้าที่บ่อน้ำนั้นอีก เสร็จแล้วอาจารย์พรก็ได้เดินไปนมัสการตามกุฏิพระอรหันต์อื่นๆ อีกหลายแห่ง เพื่อเก็บเดินศักดิ์สิทธิ์มาผสมรวมไปด้วย

เมื่อทุกอย่างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้พากันมารับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งคุณปิยะวรรณจัดไว้ให้ ทุกคนดูสดชื่นสบาย นั่งรับประทานอาหารกัน ณ ที่ เขตวันมหาวิหาร เมื่ออิมหันต์สำราญกันดีแล้ว ก็ไปชมสถานที่ซึ่งสันนิษฐานกันว่า เป็นบ้านของท่านเศรษฐีอนาถปิณฑิกะ บ้านของท่านพราหมณ์บิดาของพระองค์คุลิมาล สถานที่เหล่านี้ข้าพเจ้าไม่มีสัมผัสใดในโลกทิพย์เลย จากนั้นคณะเราก็ได้มาที่วัดลิงกาซึ่งตั้งอยู่ใกล้ๆ กับเขตวันมหาวิหารนั้น ทอดผ้าป่ากับพระลิงกา ขณะที่พระท่านอนุโมทนา และพวกเราน้อมใจแผ่เมตตาขึ้น

ความรู้สึกก็ดื่มเข้าสู่สภาวะซึ่งมีแต่ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ความรู้สึกของคนอื่นอาจจะรู้สึกเบื่อหน่ายว่า ทำไมนะ คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ... ช่างมีมากมายเหลือเกิน กล่าวหรือเอ่ยถึงสัก ครั้งสองครั้งก็รู้เรื่องแล้ว ช่างซ้ำซากเสียจริง ๆ แต่ความรู้สึกของข้าพเจ้าแล้ว คำ ๆ นี้ช่างไพเราะจับใจเหลือเกิน ทุกหนทุกแห่งที่พระพุทธรูปองค์บรมศาสดาของเราเสด็จพระราชดำเนินผ่านประทับรอยพระพุทธรูปบาทลงไป ณ ที่แห่งนั้นจะห้อมล้อมมอบอวลอยู่ แต่คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ...และแสงสว่างจะเจิดจ้าอยู่ทั่วไป แต่เพราะกาลเวลาล่วงไปนานเข้าพลังแห่งความหลงผิด ความมืดบอดของมวลมนุษยชาติได้เข้าบดบัง แต่แม้กระนั้นแสงสว่างของพระพุทธรูปองค์ก็ไม่เคยเศร้าหมองลงเลย ยังคงฉายแสงสว่างสำหรับผู้แสวงหาเสมอ และจะนำพาผู้นั้นให้หลุดไปจากกงล้อแห่งสังสารวัฏฏ์ตลอดทุกกาลสมัย ๑๕.๓๐ น. ขณะที่ออกจากเขตวันมหาวิหารมาเสียงพึมพำของผู้คนมากมายยังผสมคละเคล้าติดตามมาว่า “รูปร่างอันลวงตาของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ และความเคลิบเคลิ้มหลงผิดในกาล

เวลาจะหลุดพ้นไป เมื่อมองเห็นว่าอัสตาทที่คงอยู่ยืนนาน โดยเวียนว้ายตายเกิดไม่รู้จักสิ้นสุดนี้ จะดับลงได้เมื่อปล່อยใจให้เป็นอิสระ แล้วแสงสว่างภายในจิตใจจะฉายรัศมีจ้าจำรัส เพราะรู้แจ้งความจริงของสิ่งทั้งปวง” ข้าพเจ้าคิดขึ้นเองว่า เสียงเหล่านี้จะเป็นพลังคำสั่งสอนของพระพุทธองค์สมัยเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ได้สั่งสอนโปรดเวไนยสัตว์นั้นยังคงอยู่หรืออย่างไร รถยังคงนำพาคณะเราแล่นไปเรื่อย ๆ เพื่อไปค้างคืนยังเมืองลักเนาเมืองหลวงของแคว้นอุตรประเทศ แล้วต่อสว่างรุ่งเช้าก็จะเดินทางไปยังกัสสนครสถาน ที่ซึ่งกล่าวไว้ว่า เป็นที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ตอนไปเทศนาโปรดพระพุทธรมาธา เสียงท่านพระมหาอำนวยก็ยังคงอธิบายเรื่องราวความรู้ต่าง ๆ ให้ฟังไปตลอดระยะทาง แต่ความรู้สึกของข้าพเจ้าก็ยังคงถึงสำนักอยู่ตลอดเวลา

สังกัสสนคร

คณะเราออกจากลักเนาตั้งแต่ตีห้า คือเข้ามิดตามเคย จึงมองไม่เห็นสิ่งใดเลยในลักเนาวันนี้เพราะมา

ถึงก็เกือบยี่สิบนาฬิกาค่ำมากแล้ว เห็นแต่แสงไฟและตึกราม บ้านช่องเป็นเงาตะคุ่มในความสลัวของราตรี ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจตัวเองว่า ทำไมนะความรู้สึกของข้าพเจ้าช่างมีแต่ ความรุ่มร้อน ทั้ง ๆ ที่โรงแรมที่พักก็ชั้นดี อาหารก็อย่างดี แต่มีความรู้สึกว่่า ไม่มีความสุขเอาเสียเลย ข้าพเจ้าบ่นกับคุณ ผ่องผิวและคุณสุภาณีซึ่งพักอยู่ห้องเดียวกันจนทำให้ทั้งสอง คนพลอยอึดอัดและรุ่มร้อนตามไปด้วย แม้กระนั้นในจิตใจ ของข้าพเจ้าก็ภาวนาอยู่แต่ กับคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ แต่ ในบรรยากาศรอบข้างไม่มีเสียงท่วงทำนองอันอ่อนหวาน กระหึ่ม ชวนให้เกิดศรัทธาและความสุขอย่างลึกซึ้งเหมือน ที่อื่น ๆ เท่าที่ผ่านมา จะมีบ้างก็เป็นครั้งคราวแต่ช่างแผ่ว เบาเหลือเกินจนแทบจะไม่ได้ยิน นอกจากจะตั้งใจฟังอย่าง แท้จริง เท่านั้น

ขณะที่เคลิ้มหลับไปจึงได้พบแต่หมอกควันตลบ อบอวลชวนอึดอัด ผู้คนมากมายชุลมุลในความรู้สึก ขณะนั้น บอกว่า ผู้คนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นชาวมุสลิมทั้งสิ้น ข้าพเจ้า พยายามนึกแผ่เมตตาและนึกขออนุญาตขอพักพิงสักชั่วคืน ความอึดอัดทั้งหลายจึงค่อยคลายไป

จนเช้าของวันอังคารที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ขณะที่รถแล่นออกจากลักเนา์เพื่อไปสังกัสสนครนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ทราบว่า ลักเนา์ที่พวกเราพักค้างคืนนั้น เป็นเมืองของชาวมุสลิมมานานแล้วหลายร้อยปี เพราะขณะที่รถแล่นออกจากที่พักไปตามถนนสายต่างๆ ในลักเนา์ก่อนจะถึงสังกัสสนครนั้น ท่านพระมหาอำมวได้ให้คำอธิบายถึงความเป็นมา และชี้ให้ดูพระราชวังเก่าของกษัตริย์ราชวงศ์โมกุล ซึ่งใหญ่โตมโหฬารมาก และชี้ให้ดูมัสยิดต่างๆ ข้าพเจ้าไม่ได้คิดอะไรมากนัก นอกจากยังคงนึกแผ่เมตตาอยู่เช่นเดิม

ระยะทางจากลักเนา์ถึงสังกัสสนครนั้นไกลโขทีเดียว และช่วงระยะทางก็แห้งแล้ง ฝุ่นมาก ข้าพเจ้ารู้สึกไม่สบายเอาเสียเลยจนต้องรับประทานยา ยิ่งถึงตรงที่ถูกลั่นนิษฐานว่า คือสังกัสสนครนั้นราว ๑๔.๐๐ น. อากาศยิ่งร้อนและแห้งแล้ง ทราบที่ถูกรเรียกว่าเป็นสถานที่พระพุทธรองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ หลังจากโปรดพระพุทธรมาธาบนดาวดึงส์เทวโลกแล้วนั้น ชาวฮินดูได้ขึ้นไปสร้างรูปศิวลึงส์คร่อมทับไว้ และขณะที่คณะเราไปถึง

นั้นก็กำลังทำพิธีกันอยู่ เปิดเพลงใส่เครื่องขยายเสียงดังลั่นหาความสงบไม่ได้เลย ข้าพเจ้าพยายามเข้าสมาธิ แต่ก็ไม่เป็นผลเพราะบรรยากาศมีแต่ความร่ำร้อน ในความรู้สึกบอกว่าจะต้องเป็นการสันนิษฐานผิดอย่างแน่นอน สถานที่แห่งนี้คงไม่ใช่สถานที่ที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ เพราะข้างไม่มีความเยือกเย็นอะไรหลงเหลืออยู่ให้ได้รับสัมผัสบ้างเลย แต่เท่าที่ได้มีการสันนิษฐานกันไว้ว่า เป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์เช่นนั้น ก็คงเป็นเพราะว่ามีเสาซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นเสาของพระเจ้าอโศกมหาราชมาสร้างไว้ ซึ่งโดยปกติแล้วจะมีรูปสิงห์บนหัวเสา แต่สำหรับที่สังกัดสระ นครนี้ ทำเป็นรูปช้างยืนบนหัวเสา ซึ่งเกาะเป็นรูปดอกบัวคว่ำอยู่บนแท่นนี้ เมื่อไม่มีสิ่งใดที่น่าสนใจนัก คณะเราก็ออกเดินทางย้อนกลับมาทางเดิม เพื่อเข้าเส้นทางที่จะต่อไปยังเมืองอัคราเพื่อไปชมทัชมาฮาล อนุสาวรีย์แห่งความรักอันบันลือโลกต่อไป

อันที่จริงเรื่องราวของการสู่แดนพุทธภูมิ ตามรอยบาทพระศาสดา ควรจะจบลงเพียงเท่านี้ เพราะการ

เดินทางต่อไปคณะเราเริ่มออกนอกเส้นทางบ้างแล้ว แต่ตามกำหนดการของคณะเราที่พระองค์ทรงกำหนดยังไม่จบลง พระองค์คงต้องการที่จะให้คณะเราได้ไปเห็นสิ่งต่าง ๆ ต่อกันอีก ข้าพเจ้าจึงขอบันทึกเล่าประสบการณ์ไว้รวมในที่เดียวกันนี้ทั้งหมด

อัครา ทักษมาฮาล สุสานรักอันเลื่องลือ

ขณะที่รถแล่นใกล้เมืองอัคราเข้าไปเรื่อย ๆ นั้น เป็นเวลายามเย็น ดวงอาทิตย์ค่อย ๆ โรยแสงอ่อนลง ท่านพระภิกษุญาติกล่าวขึ้นว่า “ถ้าไปถึงอัคราแล้วทันตอนพระอาทิตย์ตก แสงสีทองจับทัชมาฮาลสวยยิ่งนัก ทำเอาคนฟังเกิดความอยากเห็นขึ้นมาทันใด และนี่ก็ใจเร่งให้รถขับเร็วเข้า จะได้ไปทันเห็นทัชมาฮาลตอนพระอาทิตย์ตก แต่ให้นึกเท่าไร คนขับรถก็ยังคงขับไปเรื่อย ๆ อย่างใจเย็นตามเคย ตั้งแต่มาอินเดียนี้ข้าพเจ้า จึงได้เห็นว่าคุณอินเดียใจเย็นที่สุด ทุกคนจะขับรถความเร็วไม่เกิน ๔๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง ส่วนมากจะขับเพียง ๓๐ กิโลเมตรต่อชั่วโมง นั่งไปนาน ๆ ระยะเวลา

ทางไกล ทำให้่วงนอนอย่างพิลึกเลยทีเดียว กำลังนึกถึงอะไรเพลินๆ พร้อมทั้งนึกปลงว่า กว่าจะถึงอัคราก็ต้องค้ำมีดอีกตามเคย เสียงท่านพระมหาอำนวยก็ยังคงบรรยายความรู้ต่างๆ ของท่านให้ญาติโยมในรถได้ฟังต่อไป โดยท่านกำลังเล่าถึงความเป็นมาของทัชมาฮาล และเล่าเรื่องประวัติราชวงศ์โมกุล รู้สึกว่าท่านไม่ค่อยจะศรัทธาและเลื่อมใสในความรักซึ่งกลายเป็นอนุสาวรีย์ที่เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกชิ้นนี้เอาเสียเลย

ความรู้สึกของข้าพเจ้าเริ่มดิ่งลึกลง มองเห็นผู้คนมากมายเดินกันอยู่ขวกไขว่ ล้วนแต่งตัวสวยงามหลากสี ใส่เครื่องประดับแพรวพราวไปทั่ว มีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และเป็นชาวอินเดียทั้งหมด และในกลุ่มคนมากมายนั้นมีชายหญิงคู่หนึ่งแต่งตัวสวยงามมากแตกต่างจากคนอื่น ๆ ผู้ชายแต่งกายด้วยอาภรณ์สีขาว ผ้าโพกผมสีแดงประดับด้วยเพชรนิลจินดาสวยงามมาก และผ้าพันรัดเอวก็สีแดง สำหรับผู้หญิงแต่งกายด้วยอาภรณ์สีแดงขลิบทอง ใส่มงกุฎและผ้าคลุมหน้าสีขาว ขลิบด้วยดิ้นเงิน ยาวลงมาถึงพื้นดิน เดินเกี่ยวก้อยกันห่างไปโดยมี

ผู้คนมากมายนั้นเดินตาม เสียงกริ่งกริ่งจากกำไลข้อมือ และ
ข้อเท้ากระทบกันเป็นจังหวะแผ่วเบา พร้อมทั้งได้ยินเสียงขัด
แย้งกับคำบอกเล่าซึ่งเคยได้ยินได้ฟังมาเป็นใจความว่า สุสาน
รักทัชมาฮาลสร้างด้วยความรักอันอ่อนหวาน ไม่ได้สร้างด้วย
เลือดและน้ำตาอย่างที่บันทึกไว้นั้นเลย

ข้าพเจ้าสดุ้งรู้สึกเป็นตัวของตัวเองเต็มที่ จึงรำลึกได้
ว่า ขณะที่กำลังนั่งรถกลับลงจากดาร์จีลิง คุณนวนลจันทร์ได้
เล่าให้ฟังไว้ว่า “เมื่อสร้างทัชมาฮาลเสร็จแล้ว ชาร์จาฮาลได้
สั่งให้ควักลูกตาและตัดมือข้างทั้งหมดเพราะไม่ต้องการให้
จำไปสร้างที่อื่นอีก ทัชมาฮาลจะต้องมีที่นี่แห่งเดียวเท่านั้น
แต่คุณนวนลจันทร์ก็ได้ทิ้งท้ายไว้ว่า เรื่องนี้เท็จจริงอยู่ที่คนเล่า
นะ นี่ก็จำเขามาอีกทอดหนึ่ง และยังย้ำอีกว่า อย่างไรก็ตาม
ทัชมาฮาลสวยงามมาก เป็นงานที่ทำขึ้นอย่างประณีตบรรจง
การแกะสลักหินอ่อนเป็นม่าน เป็นดอกกุหลาบอ่อนพริ้ว ดู
ราวกับของจริง แทบอยากจะเด็ดติดมือมา ไม่น่าว่าจะทำ
ขึ้นได้จากหินอ่อนซึ่งแข็งมากเช่นนั้นได้เลย การประดับเพชร
พลอยก็ทำอย่างประณีต โดยแกะสลักหินอ่อนแล้วจึงฝัง
เพชร

พลอยลงไป在那นั้น ไม่ใช่เข้าไปแปะไว้เฉย ๆ หรือทาสีให้เป็นสีต่าง ๆ” ฟังแล้วเกิดความรู้สึกอยากจะได้เห็น อย่างยิ่ง

กว่ารถจะมาถึงที่พักในเมืองอัคราก็ตกเข้าไปท่วมเศษอีกตามเคย จึงเป็นอันว่าพวกเราไม่มีโอกาสได้เห็นทัชมาฮาล ตอนพระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้า ความรู้สึกของข้าพเจ้ายังคงวนเวียนครุ่นคิดถึงอยู่แต่กับเรื่องราวของทัชมาฮาล และภาพของชายหญิงที่กำลังเดินเกี่ยวก้อยกันอย่างมีความสุขและมีคนอื่น ๆ เดินตามอย่างชื่นชมนั้นยังคงติดตาอยู่ไม่รู้ลืม แม้คนอื่นในคณะเราที่เดินทางไปด้วยกัน จะไม่มีใครตื่นเต้นที่จะได้เห็นทัชมาฮาล หรือบางคนบอกว่าถึงแม้ทัชมาฮาลจะเป็นสิ่งมหัศจรรย์ชิ้นหนึ่งของโลกก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงดวงซุ้ยที่ฝั่งศพธรรมดา ๆ นี้เอง ทำตื่นเต้นไปได้ หรือบางคนบอกว่า ถึงอย่างไรทัชมาฮาลก็เป็นเพียงแค่สิ่งซึ่งสร้างขึ้นมาจากการเห็นแก่ตัวของคน ๆ หนึ่ง แล้วทำให้คนอื่นนับเป็นหมื่นเดือดร้อนเพราะต้องการสนองความต้องการของตัวเอง ฟังดูแล้วไม่มีใครพูดถึงในทางที่ดีของทัชมาฮาลเลย แต่

ความรู้สึกของข้าพเจ้าก็ช่างไม่คล้อยตามไปเลย แต่ยังอยาก
จะได้เห็นอยากจะได้สัมผัสยิ่งขึ้น

ขณะที่กำลังครุ่นคิดอยู่นั้น พลันก็แว่วเสียงท่วงทำ
นอง พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ก้องกังวาลกระหึ่มมาในบรรยากาศ
รอบข้างนั้น พร้อมกันนี้ก็มีเสียงผสมซ้อนมากับท่วงทำนอง
นั้นว่า “สำหรับผู้เข้าถึงจุดสูงสุดของสิ่งไหนก็ตาม จะได้พบ
ความสุข ความประณีตบรรจง และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตาม
สมควรแก่ความลึกซึ้งของสิ่งนั้นเสมอ แต่แม้จะมีความสุขสำ
ราญปานใด ก็เสมือนถูกจองจำอยู่ในเครื่องพันธนาการแห่ง
ความปรารถนา จงพรำบ่นภาวนาแต่คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉา
มิ...”

เมื่อเข้าที่พักกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ท่านพระภิกษุ
ญาติมาบอกว่า “จะพาไปดูทัชมาฮาล เพราะทัชมาฮาล
ในยามค่ำคืนก็สวยงามเหมือนกัน ถึงแม้จะไม่ใช่คืนซึ่ง
พระจันทร์เต็มดวงก็ตาม แล้วตอนเข้าไปดูอีกทีหนึ่ง จะได้
เปรียบเทียบกันทั้งกลางคืนและกลางวัน พวกเราติดตามท่าน
ญาติไปกันหลายคน แต่โชคไม่ดี

ประตูทางเข้าทัชมาฮาลปิดเสียแล้ว จึงเป็นอันว่าพวกเราจะได้เห็นทัชมาฮาลเฉพาะตอนเช้าเท่านั้น

๐๖.๐๐ น. วันพุธที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ถึงทัชมาฮาลตอนพระอาทิตย์กำลังขึ้น สาดแสงสีทองดูปลิวไต่ลม ทัชมาฮาลสีขาวกระจ่าง ช่างสวยงามละมุนละม้ายอ่อนหวาน น่าสัมผัสเหลือเกิน ทำให้มองเห็นถึงความรู้สึกของคน que เข้าถึงความรัก แล้วแสดงออกมาให้คนอื่นสามารถสัมผัสได้ด้วยความรู้สึกนั้นว่า ความรักนั้นเป็นสิ่งปรารถนาอ่อนหวาน สวยงามน่าทะนุถนอมเพียงใด ขณะที่ข้าพเจ้ากำลังตะลึงอยู่กับทัชมาฮาลเบื้องหน้า ก็ได้เห็นภาพของชายหญิงซึ่งได้เห็นแล้วแต่วันวาน กำลังเดินเกี่ยวก้อยกันอยู่ท่ามกลางสายหมอกในตอนเช้า นั้น พร้อมทั้งได้ยินเสียงสั้นพราวหอมล้อมอยู่รอบตัวว่า

“สิ่งที่เห็นนี่จะเป็นประจักษ์พยานได้ว่า ไม่ได้เกิดขึ้นจากความโหดร้ายทารุณ หรือถูกบังคับเลย

สิ่งที่สวยงามจะต้องเกิดขึ้นจากจิตใจที่สบาย ความรู้สึกที่ประณีตบรรจง

ทัชมาฮาลเกิดขึ้นจากความรักอันสูงส่ง ที่ผู้ชายคนหนึ่งจะพึงมอบให้ได้ทั้งหมด แก่หญิงอันเป็นที่รัก

ทัชมาฮาลเป็นสัญลักษณ์ของความรักว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก

ทุกคนที่ได้ร่วมสร้างทัชมาฮาล เกิดความปีติปราโมทย์ที่มีผู้คนชื่นชมในฝีมือที่ได้ฝากไว้จนเป็นที่เลื่องลือ”

ข้าพเจ้ามีความรู้สึกคล้ายตามกับเสียงที่ได้ยินนั้นพร้อมทั้งสำรวจจิตภาวนาคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ แล้วแผ่เมตตา อธิษฐานขอให้เหล่าโอบาติกะรวมทั้งซาร์จาฮาล จักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ผู้ก่อกำเนิดสุสานรักทัชมาฮาล เพื่อมอบแด่พระมเหสีสุดที่รัก พระนางมুমทัชมาฮาล ขอจงมีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไปในสรวงสวรรค์เถิด ขอให้ทั้งสองพระองค์จงรับทราบไว้ด้วยว่า แม้จะมีใครก็ตามตำหนิว่าพระองค์ได้ทุ่มเททรัพย์มหาศาลของแผ่นดินเพื่อสนองความต้องการของตัวเองก็ตาม แต่บัดนี้สิ่งที่พระองค์ได้สร้างไว้ก็กำลังนำเงินมหาศาลมาสู่อินเดียเช่นเดียวกัน

คณะเราเดินชมทัชมาฮาลกันจนทั่วแล้ว ก็กลับมา
รับประทานอาหาร แล้วเตรียมตัวเดินทางต่อไปเดลี เพื่อ
นมัสการอนุสาวรีย์ของท่านมหาตมะคานธี มหาบุรุษของโลก
และเป็นบิดาของชาวอินเดีย ผู้นำอินเดียยึดมั่นใน
หลักอหิงสา จนอินเดียหลุดพ้นจากอำนาจปกครองของคน
อังกฤษได้

เดลี เมืองหลวงของอินเดีย

ออกจากอัคราเดินทางกว่าจะถึงเดลีก็ตกเข้าไปพุ่ม
เศษ มีดอีกแล้ว จึงเป็นอันว่าวันนี้ไปนมัสการท่านมหาตมะ
คานธีที่เดลีเท่าไม่ทัน ขณะที่กำลังรับประทานอาหารเช้า
อยู่นั้น คุณปิยะวรรณก็มาบอกรายงานว่า พรุ่งนี้จะต้องออก
จากที่พักแต่เช้า ๐๕.๐๐ น. เพื่อเดินทางไปฤๅษีเกษและมัสสุรี
ข้าพเจ้าจึงถามขึ้นว่า “แล้วจะไปนมัสการท่านมหาตมะคานธี
ตอนไหนล่ะ” คุณปิยะวรรณ บอกว่า “เมื่อกลับจากมัสสุรีแล้ว
พวกเราจะต้องมาพักกันที่เดลีอีก จะพาไปตอนนั้น” คืนนั้น
ข้าพเจ้านอนไม่ค่อยหลับนัก รู้สึกกระวนกระวาย จนต้องเข้า
สมาธิ

บอกพ่อฤๅษีว่า ข้าพเจ้ารู้สึกไม่สบายเลย และกราบขอบพระคุณรำลึกถึงท่านมหาตมะคานธี ที่ท่านให้ความเมตตาคุ้มครองปลอดภัยมาตลอดระยะทาง คณะเราจะไปกราบนมัสการท่านตอนกลับจากมัสดูรีแล้ว

ฤๅษีเกษ มัสซูรี เดลฮี

๐๕.๓๐ น. วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ ออกจากที่พักที่เดลฮี มุ่งสู่ฤๅษีเกษถึงฤๅษีเกษ ตอน ๑๑.๓๐ น. พอดี รู้สึกผิดหวังมาก เพราะฤๅษีเกษที่วาดไว้ในมโนนึกนั้นว่า คงจะเป็นป่าหนาทึบ มีแต่พวกนักพรต นักบวช ฤๅษีชีไพรอยู่กันตามไต้ต้นไม้ นั่งบำเพ็ญเพียรอยู่ทั่วไป แต่ฤๅษีเกษที่เห็นด้วยตาในวันนี้เป็นเมืองๆ หนึ่ง ตึกรามบ้านช่องผู้คนหนาแน่น มองไม่เห็นฤๅษีแม้แต่คนเดียว นอกจากคนซึ่งแต่งตัวราวกับขอทาน เนื้อตัวสกปรกไม่มีอะไรน่าเลื่อมใสเลย ผ่านสถานที่จอแจไปรถเริ่มวิ่งขึ้นเขาสูง ผ่านเทวาลัยของฮินดูหลายแห่ง เมื่อมองย้อนหลังลงมาเห็นลำน้ำคงคา อยู่เบื้องล่างสวยงาม รถแล่นมาได้อีกหน่อยก็ต้องวิ่งเลียบ

ระหว่างเขากับแม่น้ำลำน้ำตอนนี้น้ำดูมาก เพราะอยู่ระหว่างเขาขนานสองข้าง มองเห็นกรวดทรายริมฝั่งถนัดชัดเจน ท่านมหาอำนาจอธิบายและชี้ให้ดูว่า นี่แหละคือต้นแม่น้ำคงคา ฟังแล้วทำให้เกิดความรู้สึกอยากจะไปสัมผัสต้นน้ำคงคา อันศักดิ์สิทธิ์ใ้แจ่มนั้น อาจารย์พรบอกว่า ขอให้รทหยุดเพื่อลงไปสัมผัสน้ำในแม่น้ำคงคาสักชนิดหนึ่ง

ท่านมหาอำนาจ ซึ่งท่านได้เคยมาอยู่และศึกษาคหาความรู้เป็นต้นว่า วิชาโยคะจากฤๅษีเกษนนานพอสสมควร ท่านจึงคุ้นเคยกับสถานที่ต่าง ๆ ที่ฤๅษีเกษนี้ ท่านได้บอกให้รทหยุด และพาพวกเราไปวัดฮินดู ซึ่งท่านศิวานันทะได้มาสร้างไว้ มีนักศึกษาจากที่ต่าง ๆ มาศึกษาในสำนักนี้มากมาย ขณะที่ท่านมหาอำนาจกำลังอ่านและแปลกฎ ซึ่งท่านศิวานันทะได้วางไว้สำหรับให้ทุกคนที่เข้ามาศึกษาและปฏิบัติในสำนักของท่านนี้ ต้องทำตามกฎเหล่านี้ให้ได้ กฎเหล่านี้ได้จารึกไว้บนเสาปูน ตั้งไว้ตรงกลางลาน มองเห็นเด่นชัดเมื่อขึ้นบันไดไป ความรู้สึกของข้าพเจ้าเริ่มลางเลือน มองเห็นพระชาวฮินดู รูปร่างสูงใหญ่แข็งแรง

แต่แววดานั้นช่างฉายแวว สงบลึกซึ้ง ท่านกล่าวว่า

“ยินดีต้อนรับสำหรับผู้มาเยือน ความสงบเยือกเย็น เป็นจุดหมายสำหรับทุกคน การเดินทางย่อมแตกต่างกัน ออกไป แต่สากลโลกอยู่ ณ จุดเดียวกัน” ข้าพเจ้าน้อมรับ ด้วยความซาบซึ้ง มีความรู้สึกคล้ายถูกสะกดจิต เดินเข้าไป ในห้องโถงซึ่งอยู่ใกล้ๆ นั้น และได้ตะโกนเรียกให้ทุกคนที่กำลังฟังท่านมหาอำนาจอธิบายอยู่นั้น ให้ตามมาในห้องโถงนี้ ด้วย เพราะในห้องโถงนี้เมื่อเข้าไปข้างในจะมีลักษณะคล้าย เข้าไปในถ้ำ เพราะผนังทำด้วยหินอ่อนทั้งหมด ในห้องเงียบ สงัด ตรงผนังด้านหน้าพอเปิดฉากออกจะมองเห็นโลงศพ ของท่านศิวานันทะ ซึ่งประดับไว้สวยงามน่าเลื่อมใส มีที่สำหรับบูชาอย่างสวยงาม เหนือโลงศพขึ้นไปเป็นชั้นลอย มีรูปปั้นของท่านศิวานันทะขนาดเท่าคนจริงนั่งอยู่ ข้าพเจ้าตะลึง อยู่ครู่หนึ่ง พระภิกษุรูปที่พูดกับข้าพเจ้าเมื่อครู่ นั้น เป็นรูป เดียวกันกับที่ นั่งอยู่เหนือโลงศพนั่นเอง

เมื่อทุกคนนมัสการท่านศิวานั้นทะเลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ท่านมหาอำนาจได้พาพวกเราเดินผ่านเทวสถานหนุมาน ข้ามสะพานแขวนไปอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำคงคา เพื่อจะไปดูสถานที่ฝึกโยคะ แต่ก็ไม่ได้เรื่องอีกตามเคย เพราะในวันนั้นไม่มีการฝึกโยคะแต่อย่างใด มีแต่ผู้คนจ้อแจขายของดูแล้วไม่เกิดความสงบในจิตใจเลย ข้าพเจ้าจึงชวนคุณพ่อองผิวกับคุณสุภาณีเดินข้ามสะพานแขวน เพื่อกลับมายังที่เดิมที่รถจอดรออยู่ สำหรับคนอื่น ๆ ต่างคนก็ต่างดูสิ่งที่น่าสนใจของตัวเองตามอัธยาศัย ขณะที่เดินมาได้ครึ่งสะพาน สวนกับขบวนลาซึ่งบรรทุกหินอยู่บนหลังจนเพียบแป้ว นำสงสารเดินแทบจะไม่ไหว แต่เจ้าของก็ยังดีเพื่อจะให้เดินเร็ว ๆ ขึ้น ข้าพเจ้าได้พูดขึ้นกับคุณพ่อองผิวและคุณสุภาณีว่า “ดูเอาเถอะ เจ้าของเดินตัวเปล่าแท้ ๆ ช่างไม่เห็นใจลาบ้างเลย จิตใจเขาทำด้วยอะไรนะ” กำลังนึกสะท้อนใจถึงชีวิตความเป็นไปของคนในโลกนี้ พลันความเงียบก็เข้าครอบคลุมเสมือนหนึ่งกำลังเดินอยู่ในป่าหิมพานต์ เพราะช่างเงียบเขียบและวังเวงจนรู้สึกหวาดกลัว ต้นไม้ล้วนสูงใหญ่ใบดกหนา

เถาวัลย์ห้อยย้อยอยู่ระเกะระกะ มองเห็นเงาร่มของต้นไม้เหล่านี้ทอดลงไปในส่วนของลำน้ำคงคากำลังไหลเอื่อยระยิบระยับ มีก้อนน้ำแข็งกระดอนขึ้นลงยามไหลพัด กระทบโขดหิน มองเห็นพระอินดรูปเดิมนั้นยืนอยู่ที่โขดหินก้อนใหญ่ สวยงามริมฝั่ง ยกมือขึ้นในท่าที่อวยพร พร้อมทั้งได้ยินเสียงเป็นคลื่นเข้ามาปะทะโสตประสาทเป็น ใจความว่า

“น้ำส่วนนี้ไหลผ่านมาจากสถานที่ที่อยู่ของเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ และจะไหลผ่านเรื่อยไป เพื่อชำระล้างบาปของ มวลผู้มีความเชื่อถือ จงลงมาสัมผัสน้ำทิพย์อันศักดิ์สิทธิ์นี้เถิด และฝากก้อนหินนี้ไปเป็นสิ่งแทนบรรจุกายในองค์พระเจดีย์อิสรภาพ อนุสรณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเทศไทย เพื่อเป็นสื่อโยงโย”

ข้าพเจ้ารู้สึกตัวเป็นตัวของตัวเองอีกครั้งหนึ่ง เราทั้งสามคนคือ คุณผ่องผิว คุณสุภาณีและข้าพเจ้าก็เดินมาจนสุดสะพานแขวน กำลังผ่านหน้าเทวสถานหนุมาน ข้าพเจ้าจึงชวนคุณผ่องผิวและคุณสุภาณี เดินลงไปทำน้ำเพื่อสัมผัสกับสายน้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์นั้น

เมื่อลงมาถึงริมตลิ่งแล้ว จึงได้มองเห็นว่าโขดหินตรงส่วนนี้สวยจริงๆ น้ำใสแจ้วจนเป็นสีเขียวเข้มและเย็นเฉียบยิ่งกว่าน้ำในตู้เย็นเสียอีก สำหรับคณะเราทั้งหมด เมื่อเห็นข้าพเจ้าทั้ง ๓ คนลงไปริมน้ำ ทุกคนจึงลงติดตามไปด้วย สมใจอาจารย์พรที่อยากจะลงสัมผัสสายน้ำคงคา ทุกคนล้างหน้า บางคนก็ดื่มกินน้ำที่นี่ อร่อยจริงๆ เย็นจิตสนิทและมีรสหวานเล็กน้อย ข้าพเจ้าได้บอกให้คุณสุภาณีหยิบก้อนหินกลมเกลี้ยงสีเขียวอ่อน จากใต้น้ำใสนั้นมา ๓ ก้อน ตามที่ได้ยินเสียงนั้น เมื่อทุกคนได้ล้างหน้าสดชื่นกันพอสมควรแล้ว ก็เตรียมตัวขึ้นรถเพื่อเดินทางมุ่งสู่มัสยิด เมืองบนภูเขากลับอีกเมือง หนึ่งต่อไป

ขณะที่นั่งมาในรถ ท่านมหาอำานวยก็ได้อธิบายต่อไปว่า เมืองที่รถของคณะเราผ่านมาก่อนจะเข้าสู่กุศิเกษนั้น ชื่อเมือง หริทวาร แปลว่า เมืองของพระหริหรือพระนารายณ์ พระนารายณ์คือเทพเจ้าองค์หนึ่งของทางศาสนาพราหมณ์ ศาสนาฮินดู ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกว่า ทำไมนะเขาจึงตั้งชื่อเมืองเช่นนั้น ตั้งแต่

สมัยโบราณมา จะต้องมียะไรสักอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดความ
เชื่อถือ จึงได้กลายมาเป็นชื่อเช่นนี้ นึกอยู่ในใจเล่น ๆ คริม ๆ
ว่า คณะเรากำลังแล่นรถอยู่ในเมืองของเทพเจ้าแล้วสินะนี่

ท่านมหาอำนวยอธิบายต่อไปว่า “อีกไม่นานพวกเรา
ก็จะถึงเมืองเดห์ราดูน ซึ่งเป็นเมืองที่จะถึงก่อนที่รถของพวก
เราจะขึ้นภูเขาสุ่มัสซุรี เมื่อถึงมัซซุรีแล้วเวลากลางคืนมอง
จาก มัซซุรี จะเห็นเมืองเดห์ราดูนสวยงามมาก เพราะจะมอง
เห็นแต่แสงไฟระยิบระยับเหมือนมอง ดูดวงดาวบนท้องฟ้า”
ข้าพเจ้าฟังเพลิน พยายามวาดจินตนาการตาม พร้อมทั้งดู
สองข้างทางที่รถแล่นผ่านไปนั้นด้วย ทางจากฤๅษีเกษไปเดห์
ราดูน เป็นทางลาดสูงชันเป็นลำดับ ข้างทางสวยงามมาก
ร่วมเย็นไปด้วยต้นไม้ใหญ่และป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์เขียวชะอุ่ม
เมื่อหลายสิบปีคงจะยิ่งสวยงามกว่านี้ เพราะรถที่แล่นเลียบ
ไปริมแม่น้ำคงคาคงจะมองเห็นสายน้ำไหลไปเรื่อย ๆ แต่ขณะนี้
น้ำในแม่น้ำไม่มีเลย มีแต่ก้อนกรวดมากมายกลม ๆ สวยไป
อีกแบบหนึ่ง แต่ความรู้สึกของคนเห็นไม่เกิดความชุ่มฉ่ำเลย

เมื่อถึงเดิห์ราดูนผ่านขึ้นมัสซูรี ทางขึ้นไปสู่มัสซูรี เป็นถนนขึ้นเขาที่ตัดอ้อม และผ่านภูเขาหลายลูกบนเทือกเดียวกัน หนทางคดเคี้ยววกกลับไปกลับมาสวยงามจริงๆ ยิ่งสูงขึ้นๆ มองลงมาเบื้องหลังดูแจ่มสว่าง เห็นแต่ยอดไม้ลับๆ มองขึ้นไปบนเทือกเขาอีก ก็ยังคงเห็นถนนที่รถของเราจะต้องแล่นขึ้นไป ทำเอาหลายคนหวาดเสียวไม่กล้าลืมตา มองสิ่งใด รถแล่นสูงขึ้นไปเรื่อยๆ อากาศก็เย็นลงโดยลำดับ ขณะนั้นเป็นเวลา ๑๗ นาฬิกาแล้ว ดวงอาทิตย์กำลังจะลับทิวเขาทางด้านเมืองเดิห์ราดูนที่พวกเราเพิ่งผ่านมา แสงพระอาทิตย์ยามกำลังอัสดงคดช่วงสวยงามไปอีกแบบหนึ่ง ต่างจากยามรุ่งอรุณ และให้ความรู้สึกแตกต่างกัน

เมื่อรถแล่นมาถึงหลักกิโลเมตรที่บอกว่าอีก ๑๗ กิโลเมตรจะถึงมัสซูรี ทุกคนในรถจ้องมองดูพระอาทิตย์ที่กำลังจะลับไปนั้น ด้วยความรู้สึกที่ยากแก่การบรรยาย เพราะต่างคนต่างคงจะคิดไม่เหมือนกัน แต่ทุกคนก็ลงมติเป็นเสียงเดียวกันว่า ให้หยุดรถสักนิดเถิด เพื่อจะได้ดูพระอาทิตย์ตกให้เต็มที่ ให้ได้เห็นตอนตกกลับหายไป

ต่อหน้าต่อตา ดูซิว่าจะเป็นอย่างไร สำหรับข้าพเจ้าเอง ขณะนั้นเริ่มไม่ค่อยจะรู้สึกตัวอีกแล้ว ความรู้สึกเริ่มกลางเดือนเข้าสู่บรรยากาศครอบข้าง จึงได้ไปนั่งอยู่รั้วกันขอบถนนกันรถตกเหว จ้องมองดวงอาทิตย์ที่กำลังจะลับหายลงสู่ขอบฟ้าเบื้องต่ำ แสงสีส้มชมพูฟ้าของพระอาทิตย์ยามอัสดงคตกำลังจะจางหายกลายเป็นม่วง ครามเข้ม ทับทิม สีเทาและสีดำของราตรี พลันก็ได้ยินเสียงแผ่วเป็นคลื่นมาว่า “อะไรคือความเที่ยงแท้แน่นอน อัตตา เทพเจ้า หรือพื้นพิภพ อะไรคือความเปลี่ยนแปลงอันไม่รู้จักหยุดยั้งและเป็นอยู่สม่ำเสมอจนกลายมาเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติทั้งหลาย ซึ่งมองเห็นอยู่รอบกาย จงพิจารณาให้เห็นถึงความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอันน่าเบื่อหน่ายนี้ และภาวนาพร่ำบ่นแต่คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ”

ข้าพเจ้ารู้สึกตัวเต็มที่ ทุกคนกำลังเตรียมตัวขึ้นรถเพื่อเดินทางต่อไป แต่ความรู้สึกของข้าพเจ้ายังคงรู้สึกเย็นยะเยือกและหวาดกลัว จึงพยายามเข้าสมาธิอธิษฐานขอทางและความอบอุ่นปลอดภัย ข้าพเจ้าไม่ได้บอกอะไร

แก่ใครแต่ใจยังคงสั่นและรู้สึกหวาดกลัวอย่างบอกไม่ถูก และไม่เคยเป็น จนรถแล่นถึงที่พักที่มัสซูรี ตอน ๑๙ นาฬิกาเศษ อากาศที่มัสซูรีคืนนี้หนาวเยือกเย็นยิ่งกว่าอยู่ที่ดาร์จีลิง เมื่อรับประทานอาหารเช้าแล้วและเข้านอน ข้าพเจ้าพยายามเข้าสมาธิและขอพรจากเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งท่านได้สิงสถิตและให้ความคุ้มครองที่มัสซูรีนี้ ข้าพเจ้าหลับไปด้วยความสุข

๐๕.๐๐ น. ของวันศุกร์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ คุณปิยะวรรณ ได้พาพวกเราไปดูพระอาทิตย์ขึ้น เห็นเทือกเขาหิมาลัยเป็นสีทองสวย แต่เห็นไม่ชัดเจนเหมือนที่ดาร์จีลิง และเห็นในระยะไกลมากจนลึบ ๆ และต้องดูอย่างรีบร้อน ดังนั้นเช้านี้คณะเราไม่มีโอกาสได้อยู่มัสซูรีนาน ๆ เพราะมีบางคนอยากจะรีบกลับเดลิฮีเร็ว ๆ พวกเราจึงรีบกลับมารับประทานอาหารเช้าและออกเดินทาง มีโอกาสได้เห็นมัสซูรีตอนรถแล่นขากลับ มัสซูรีเป็นเมืองบนภูเขาที่สวยงามมาก สูงจากระดับน้ำทะเลราว ๖,๐๐๐ ฟิตเศษ มีดีกรามบ้านช่องตั้งอยู่บนเทือกเขาเป็น

ระยะ ๆ มีต้นสนและต้นไม้ขึ้นอยู่ข้างทางบ้าง ตามไหล่เขา และหุบเขาทั่วไป ดอกไม้สวยงาม เมื่อมองลงไปจากข้างรถไปตามข้างทางจะเห็นหมู่บ้านเป็นหย่อม ๆ ปลูกอยู่ทั่วไปในหุบเขา และตามไหล่เขาลดหลั่นกันไปเป็นลำดับ น่าดูมาก บ้านเมืองสะอาดอากาศดีมองดูน่าอยู่ ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกว่า เราน่าจะมีโอกาสอยู่ที่มัสดฐูรีให้นานกว่านี้อีกสักนิด เพื่อจะได้ทราบอะไรบ้าง แต่ก็ไม่มีเวลาเสียแล้ว

เดลฮี อีกครั้งหนึ่ง

ระยะทางจากมัสดฐูรีถึงเดลฮี ต้องใช้เวลาเดินทางถึง ๗ ชั่วโมง พวกเรามาถึงเดลฮีตอน ๑๖ นาฬิกา รับประทานอาหารเที่ยงควบกับอาหารเย็น แล้วก็เดินทางไปในมัสดการอนุสาวรีย์หรือทำเป็นคล้ายหลุมฝังศพของท่านมหาตมะคานธี ขณะนั้นเป็นเวลา ๑๘.๔๐ น. ขณะที่กัมลงกราบและน้อมใจรำลึกถึงคุณงามความดีของท่านนั้น ก็ได้ยินคล้ายเสียงกระซิบแผ่วเบาว่า “กำลังจะเสร็จสิ้นภารกิจแล้วซินะ ขอจงได้รับความปลอดภัยทุกคน เป็นอย่างไรบ้าง หนทางสู่แดนพุทธภูมิ ตาม

รอยบาทพระศาสดาที่นำพามา จากนี้จึงไปดูแลเหล่าสุดท้าย ที่จะเป็นจุดหนึ่งที่จะทำให้ดวงอาทิตย์แห่งโลกฉายแสงปรากฏชัดอีกครั้งหนึ่ง จงทำให้เป็นสุขสบาย และยึดมั่นในอหิงสาเถิด เวลาเช่นยามนี้ตรงกับเวลายามให้อภัยแก่ผู้คิดทำลายกายเนื้ออันเก่าแก่คร่ำคร่านี้” ลึนเสียงคล้ายกระซิบนั้น ปรากฏภาพของผู้คนมากมายชุลมุลฮือฮาไม่ช้าทุกคนก็เงยบงกช และได้ยินเสียง ราม... ราม... ราม.... ก้องกระหึ่มไปทั่วอาณาบริเวณ

ข้าพเจ้ารู้สึกตัวอีกครั้งหนึ่งใครต่อใครในขณะเรากำลังถ่ายรูปรูปกันใหญ่ พระครูพิสิษฐ์ปัญญาคุณก็ได้นำพระที่ไปด้วยกันนั้นสวดบังสุกุล ข้าพเจ้าเดินออกจากสถานที่เป็นคนคล้ายหลุมฝังศพของท่านมหาตมะคานธีมาด้วยจิตใจที่เลื่อมใสและศรัทธา

จากนั้นรถก็ได้พาคณะเราแล่นไปตามถนนสายต่างๆ เพื่อชมเมืองเดลีเมืองหลวงของอินเดียยามค่ำคืน ความเจริญต่างๆ มีอยู่มากมายซึ่งข้าพเจ้าจะไม่ขอบรรยายไว้ ณ ที่นี้ กว่าคณะเราจะถึงที่พักก็เกือบ ๒๑ นาฬิกา จึงได้พบคุณนวลจันทร์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งรับปากกับพวก

เราว่าจะกลับกรุงเทพฯ ก่อน แล้วจะมารับอีกครั้งหนึ่งที่
เดลี โดยเปลี่ยนกับคุณปิยะวรรณตั้งแต่ตอนที่พาคณะเรา
รับประทานอาหารเย็น

คุณนวลจันทร์ได้พาคณะเรารับประทานอาหาร ซึ่ง
เป็นอาหารว่างแล้วบอกไว้ว่า ตอนเช้าวันรุ่งขึ้นจะพาคณะเรา
ไปชมถ้ำอชันต้าและเอลลอร่า อันเป็นสิ่งมหัศจรรย์อีกแห่ง
หนึ่งที่เมือง ออรัγκบัต ขอให้ทุกคนเตรียมตัว

ออรัγκบัต เอลลอร่า อชันต้า

๐๖.๐๐ น. ของวันเสาร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๒
ออกจากที่พักไปสนามบินเดลี ขึ้นเครื่องบินภายในประเทศ
ถึงสนามบินเมืองออรัγκบัตตอน ๑๑.๐๐ น. แล้วนั่งรถยนต์
ต่อถึง ถ้ำเอลลอร่า (Ellora) ตอน ๑๑.๓๐ น. คุณนวลจันทร์
จัดให้รับประทานอาหารกลางวันแบบปิกนิกซึ่งเป็นที่ถูกใจ
ของทุก ๆ คน แล้วเดินเที่ยวที่ถ้ำซึ่งอันที่จริงแล้วจะเรียกว่าถ้ำ
ก็ไม่ถูกนัก เพราะเขาสกัดหินทั้งแท่น ภูเขาทั้งลูกให้เป็นช่อง
แล้วแกะหินนั้นให้เป็นวิหารเทวสถานของเทพเจ้า เป็นที่อยู่
เสียง

ท่านญาติอธิบายให้ฟังว่า ที่เอลลอร่านี้มีถึง ๓๔ ถ้ำ เป็นถ้ำพุทธฝ่ายมหายาน ๑๒ ถ้ำ ถ้ำพราหมณ์ ๑๗ ถ้ำ ถ้ำเซน ๕ ถ้ำ ตอนนั้นเป็นเวลาเที่ยงแล้ว อากาศร้อนอบอ้าวมาก ข้าพเจ้ามีความรู้สึกไม่อยากจะเดินไปดูเลย พยายามเข้าสมาธิเพื่อจะดูว่ามีอะไรบ้าง แต่สมาธิก็ช่างไม่ดีเอาเสียเลย แต่ก็พยายามเดินตามคณะไปดูอย่างจืดชืด เพียงแต่นึกถึงความวิริยะอุตสาหะและศรัทธาของคนที่มีความพยายาม คิดว่าเขาทำกันได้อย่างไรนะ ท่านญาติอธิบายให้ฟังต่อไปอีกว่า ดูเป็นตัวอ่อนชนิดหน้อยแค่นี้พอแล้ว ไว้ไปดูความมหัศจรรย์ที่อชันต่าดีกว่า แต่ก่อนจะไปอชันต่าก็จะพาไปดูสิ่งมหัศจรรย์ของพราหมณ์ หรือ ฮินดูที่หมายเลข ๑๖ ซึ่งเรียกว่าถ้ำเขาไกรลาส ของพระอิศวรก่อน

เทวสถานของพระอิศวรที่เรียกว่าเขาไกรลาสนี้ เป็นสิ่งที่น่ามหัศจรรย์จริง ๆ ภูเขาทั้งลูก แท่งหินแข็งปานนั้น เขาทำให้เป็นขึ้นมาอย่างนั้นได้อย่างไร ถ้าเป็นสิ่งก่อสร้างจะไม่เป็นสิ่งที่น่ามหัศจรรย์เท่าไร แต่นี่หิน

ทั้งแท่งซึ่งประกอบเป็นภูเขาทั้งลูกช่างเจาะและแกะสลักให้สวยงาม อ่อนช้อยอย่างนั้นได้อย่างไร กำลังนึกสงสัยอยู่คร้ามครัน ความรู้สึกก็พลันเจียบหายไป จึงได้ยินเสียงเป็นคลื่นดังก้องอยู่รอบ ๆ ตัวนั้นว่า

“สำหรับคนที่เข้าถึงจุดสูงสุดของสิ่งใด ก็จะมีสิ่งสวยงามและมหัศจรรย์ปรากฏออกมาได้เด่นชัด จงไปดูที่ชั้นต่ำเถิด ณ ที่นั่นมหัศจรรย์สวยงามและบริสุทธิ์ เป็นสิ่งซึ่งเกิดจากบุคคลผู้เข้าถึงธรรมโดยแท้ สำหรับที่นิยมหัตถ์กรรมสวยงามแต่เจือด้วยความหลงผิด และมีการแข่งขัน” ข้าพเจ้าเดินลึกเข้าไปโดยไม่รู้สีกตัวเท่าใดนัก จนถึงที่เขาเจาะเป็นห้องโถงใหญ่ มีรูปศิวิลิ่งสำหรับบูชาอยู่ ทำไว้อย่างสวยงาม ข้าพเจ้ายังมึนงงได้ยินแต่เสียงผู้คนอ้ออิงอลวน กลิ่นกำยานจุนจุนแทบสลัก รีบเดินออกมาข้างนอก แดดร้อนจ้า เปลวแดดวิ่งไล่กันระยิบระยับจนแทบตา รู้สึกคล้ายจะอาเจียร จนต้องเดินออกมาหาร่มไม้พัก เมื่อทุกคนออกมาพร้อมและขึ้นรถแล้ว รถจึงได้แล่นเพื่อจะไปชั้นต่ำ ความรู้สึกของข้าพเจ้าตอนนั้นไม่ยากไปไหนอีกเลย อยากกลับไปพักอย่างเดียว

คิดในใจว่าก็คงจะเหมือนๆ กันทั้งนั้นนั่นแหละ จึงมีเสียง
เตือนเป็นคลื่นตามลมมาอีกว่า “จงไปให้ถึงสิ่งซึ่งเป็น
ประจักษ์พยานอันเกิดจากความบริสุทธิ์โดยแท้ของผู้เข้าถึง
จุดสูงสุดของสังขารธรรม”

รถยังคงแล่นไปเรื่อย ๆ คุณนวลจันทร์ก็ได้อธิบายสิ่ง
ซึ่งควรรู้ เช่นคุณนวลจันทร์บอกว่า ที่อชันต้านี้มีทั้งหมด ๒๙
ถ้ำ น้อยกว่าที่เอลลอร่า ๕ ถ้ำ แต่ที่นี่มีแต่ถ้ำของชาวพุทธทั้ง
นั้น ไม่มีของพราหมณ์ ฮินดูหรือเซนปะปนอย่างเอลลอร่าอยู่
เลย และตามที่เขาค้นตามหลักฐานอชันต้านเก่าแก่กว่าเอล
ลอร่า จึงทำให้ข้าพเจ้านึกถึงเสียงที่ได้ยินที่เอลลอร่าเมื่อสัก
ครู่ที่ผ่านมา นั้น จริงซิณะที่เอลลอร่าคงจะเอาอย่างไรไปจากอ
ชันต้า มีหลายศาสนาทำแข่งขันกันใหญ่ ดังนั้นแม้จะสวยงาม
และมีศจรรยแต่ก็ไม่บริสุทธิ์ คิดเพลิน ๆ คุณนวลจันทร์ก็
บรรยายไปเรื่อย ๆ พร้อมทั้งร้องเพลงให้ฟังและได้ชวนให้
ข้าพเจ้าและคณะร้องเพลงไปด้วย ทำให้คลายความมีนง
มีนตื้อ อ้ออึ้งและความไม่เป็นตัวของตัวเองลงได้ จนรถแล่น
เข้าเขตหมู่บ้านอชันต้า อีกประมาณไม่ถึง ๑๐ กิโลเมตร

ก็จะถึงสถานที่เรียกว่า ถ้ำอชันต้า ความรู้สึกของข้าพเจ้าเริ่มเบาสบาย ไม่นั่นถือหรือมีนง ขณะนั้นเป็นเวลาเกือบสี่โมงเย็น อากาศสบาย รถแล่นขึ้นทางลาดเขาไปเรื่อย ๆ มองไปรอบ ๆ ทักษณียภาพสวยงาม ร่มเย็นยิ่งใกล้อชันต้าเข้าไปยิ่งรู้สึกสงบและสบาย จนทุกคนในคณะที่ไปด้วยกันเอ่ยปากพูดว่า บริเวณรอบอชันต้าน่าอยู่ สมัยโบราณคงจะร่มเย็นมากทีเดียว

ถึงถ้ำอชันต้าตอน ๑๖.๓๐ น. พอดี คุณนวนลจันทร์บอกว่า “พวกเราจะไม่มีเวลาอยู่ที่นี้นานนัก ฉะนั้นจะพาชมเฉพาะถ้ำที่สำคัญ ๆ และสวยงามจริงๆ เท่านั้น เพราะถ้าจะดูให้ทั่วทุก ๆ ถ้ำถึง ๒๙ ถ้ำแล้วจะต้องใช้เวลาเป็นวันที่เดียวสำหรับถ้ำที่มีความสำคัญและสวยงามมาก ซึ่งจะหาดูที่ไหนในโลกไม่มีอีกแล้วคือที่ถ้ำหมายเลข ๑” คุณนวนลจันทร์กล่าวสืบต่อไปอีกว่า “การเจาะสลักหินภูเขานี้ทำเป็น ๒ แบบ คือแบบเป็นห้องโถงที่สวดมนต์ ฟังธรรมหรือห้องประชุมสงฆ์เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับบูชาสักการะคล้าย ๆ โบสถ์ เพราะจะมีการสลักหินเป็นพระพุทธรูปคล้ายเป็นพระประธานในโบสถ์

การเจาะสลักอีกแบบหนึ่งคล้ายเป็นวิหารที่ปัก กุฏิ อาคารที่อยู่สำหรับพระภิกษุ ตามผนังและเพดานที่เจาะเข้าไปนั้นจะมีจิตรกรรมภาพพุทธประวัติ ระบายสีสวยงามประณีตบรรจง การแกะสลักหินกึ่งดงามประณีต อย่างหาที่ติไม่ได้ แสดงถึงศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ที่ยอดเยี่ยมจริง ๆ สำหรับในด้านเสียงเวลาเข้าไปอยู่ในห้องโถงที่สำหรับแสดงธรรมในโบสถ์ เสียงจะก้องกังวาล สะท้อนดังขึ้นให้ได้ยินกันหมดอย่างชัดเจนทั้งถ้ำ โดยไม่ต้องใช้เครื่องขยายเสียงอย่างในสมัยปัจจุบันนี้ อย่างเช่นในถ้ำหมายเลข ๑ ที่จะพาไปชมนี้มีการแกะสลักหินเป็นพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา ไปดูแล้วจะเห็นถึงความมหัศจรรย์ว่า คนสมัยก่อนซึ่งใช้เครื่องมือเพียงสิ่วกับขว้อนเท่านั้น เขาทำออกมาอย่างนั้นได้อย่างไร คือทำให้เห็นพระพุทธรูปเป็น ๓ มิติ คือเมื่อแสงไฟสไลด์ส่องย้อนขึ้นไปตรงกลาง จากเงานั้นเราจะเห็นถึงสีพระพักตร์ของพระพุทธรูปนั้นช่างสงบเยือกเย็น อิมเอิบ จนเราเองคนดูรู้สึกตามไปด้วย เมื่อย้ายไฟนั้นไปทางซ้าย ทางขวา สีพระพักตร์นั้นจะแสดงอารมณ์เป็นยิ้ม และผลดอย่างเห็นได้ชัด

จากนั้นคุณนวนลจันทร์ก็บอกว่า ขึ้นไปชมของจริงกันดีกว่า เพราะถึงจะบรรยายอย่างไรก็ไม่เหมือนเห็นเอง เดียวจะหาว่าพูดเกินความจริง

ทางขึ้นก่อนจะถึงสถานที่เรียกว่าเป็นถ้ำหรือพุทธาวาส เป็นชั้นบันไดสูงขึ้นไปราว ๘๐ ชั้น จะน้อยหรือมากกว่านี้ก็ไม่มากนัก ก็จะมองเห็นเป็นภูเขารูปเกือกม้ามีธารน้ำไหลอยู่ตรงกลาง ต้นไม้ร่มรื่น เสียงสายน้ำกระทบโขดหินยังได้ยินขึ้นมาถึง ขณะที่พวกเรา เดินเที่ยวตามไหล่เขาที่เจาะแกะสลักให้เป็นสถานที่เรียก ว่าพุทธาวาสนั้น

เมื่อคุณนวนลจันทร์พาเข้าชมถ้ำหมายเลข ๑ เจ้าหน้าที่ก็ทำหน้าที่ส่องไฟสลัด ตามที่คุณนวนลจันทร์ได้บรรยายให้ฟังก่อนแล้ว สมจริงตามที่บรรยายทุกประการ ทุกคนตะลึงกับสิ่งซึ่งได้พบกับตนเอง เป็นความงามที่เป็นความมหัศจรรย์จริง ๆ ไม่นึกคิดเลยว่า มนุษย์เราจะทำได้ถึงปานนี้ คนในคณะเราจะเป็นใครไม่ทราบ เอ่ยขึ้นว่า “ผมว่าไม่ใช่คนทำหรอก ไม่มีใครจะทำเช่นนี้ได้ นอกจากเทวดา” ทำเอาทุกคนหัวเราะทั้ง ๆ ที่ก็พลอยเห็นจริงไปกับคำพูดนั้นด้วย

สำหรับข้าพเจ้าเริ่มรู้สึกเลือนหายไปจากสิ่งแวดล้อมที่ละ
น้อยๆ จนคล้ายเข้าไปอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่ง (มองเห็นผู้คน
มากมายล้วนแต่งกายสวยงามบ่งบอกถึงฐานะว่าเป็นผู้มี
อันจะกินอย่างยิ่ง รวมทั้งที่แต่งกายคล้ายภิกษุสงฆ์ด้วย ทุก
คนสีหน้าอึมเฉิบ บ้างกำลังแกะสลัก บ้างกำลังให้คำแนะนำ
แก่คนสลัก บ้างกำลังสวดมนต์ ไม่นานนักกลิ่นหอมอ่อนๆ
คล้ายกลิ่นดอกไม้อะไรสักอย่างหนึ่ง คละเคล้ามาที่บกลิ่น
รวยริน ผู้คนที่เห็นมากมายนั้นก็เลือนจางไป ยิ่งคงไว้แต่
บรรยากาศรอบข้างที่สงบเยือกเย็น และรู้สึกเป็นสุขอย่างลึก
ซึ้ง เสียงท่วงทำนองของคำว่า พุทฺธํ สรรณํ คจฺฉามิ...กระจาย
กระหึ่มห่อหุ้มอยู่ในบรรยากาศอชันต้า ยามเย็นนั้น ผสมกับ
เสียงสันตะเทือนก้องกังวาลขึ้นว่า

“ประจักษ์พยานสำหรับผู้เข้าถึงจุดสูงสุดของสัจธรรม
สวยงามและเป็นสิ่งมหัศจรรย์ จะเป็นสิ่งดึงดูดให้ผู้กำลังเดิน
ทางตามมา ค้นพบหนทางที่จะเข้าไปให้ถึงสัจธรรมนั้นด้วย
ครั้นแล้วแสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ก็จะฉายส่องทำลายความ
มืดที่ครอบคลุมอยู่ให้กระจ่างขึ้น

สำหรับผู้กำลังเดินค้นหาทาง จงพร่ำบ่นภาวนาแต่คำว่า พุทฺธํ
สรณํ คจฺฉามิ.. พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ... พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ...”

ข้าพเจ้ายังคงงงวย เดินตามคณะไปดูตามถ้ำอื่น ๆ
อีก โดยรู้สึกตัวบ้างไม่รู้สึกตัวบ้าง บรรยากาศรอบข้างยังคง
อิงคิ่งอยู่แต่กับคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ... ไม่จี๊ดจาง จนทุก
คนกลับมาขึ้นรถและเดินทางกลับออกมาจากอชันต้ำอันสุด
แสนมหัศจรรย์ และยังคงคลุมเคลืออยู่ในแดนสนธยา เย็นมาก
แล้ว แสงอาทิตย์กำลังจะอำลาจากไป ความมืดแห่งราตรี
ก็ค่อย ๆ คืบคลานเข้ามา กว่าจะกลับถึงที่พักที่อรัญคบัคก็
เกือบยี่สิบนาฬิกา มีดสนิท แต่แม้กระนั้นเสียงคำว่า พุทฺธํ
สรณํ คจฺฉามิ... ก็ยังไม่เลือนหายไปจากจิตใจ รู้สึกปีติอิมเอบ
อย่างบอกไม่ถูก นึกครี้มอยู่คนเดียวว่า เมื่อดูทัชมาฮาล ให้
ความรู้สึกอ่อนหวานละมุนละม้ายเจือปนด้วยกิเลส แต่เมื่อ
มาได้เห็นอชันต้ำ ช่างให้ความรู้สึกเป็นสุขปีติอิมเอบ ตัวเบา
สบายปลอดโปร่งเกิดความสุขอย่างลึกซึ้ง พระพุทธองค์
ช่างมีบุญคุณต่อสัตว์โลกอย่างเหลือจะประมาณ

คินนั้นเป็นคินสุดท้าย ที่คณะเราจะได้อยู่ร่วมกัน หลังจากที
 รอนแรมไปในที่ต่าง ๆ มาด้วยกันถึง ๑๕ คิน คุณนवलจันทร์
 จึงเปิดให้มีสังสรรค์ขึ้น ซึ่งข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องพูดถึง
 เพราะเป็นอันว่า เป็นการสิ้นสุดการเดินทางตามรอยบาท
 พระศาสดาแล้ว พรุ่งนี้เข้าวันอาทิตย์ที่ ๒๕ พฤศจิกายน
 ๒๕๒๒ เมื่อออกจากออร์ังคัมบัต นั่งเครื่องบินภายในประเทศ
 ไปลงที่บอมเบย์ คณะเราก็จะได้ขึ้นเครื่องบินสำหรับจะกลับ
 สู่ประเทศไทย แผ่นดินมาตุภูมิที่ให้แต่ความร่วมมือเย็นตลอดมา
 ทุกคนดูสดชื่นแจ่มใส มีความสุขที่ได้ไปรับสัมผัสบรรยากาศ
 สถานที่ที่พระพุทธรองค์เคยเสด็จผ่าน และมีความสุขที่จะได้
 กลับบ้านเกิดเมืองนอน ซึ่งจากมาหลายวัน คุณนवलจันทร์
 บอกว่า เมื่อถึงบอมเบย์แล้วจะพาเที่ยวชมเมืองอีก ตกเย็น
 จึงจะพาขึ้นเครื่องบินกลับ ก็จะถึงดอนเมืองราว ๐๒.๓๐ น.
 ของวันจันทร์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๒ โดยสวัสดิภาพ

เมื่อแยกย้ายกันเข้าห้องพัก ข้าพเจ้าสวดมนต์ นอน
 นึกลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมามาตลอดระยะเวลา ๑๕ วัน
 และนึกกล่าวอำลาเจ้าของสถานที่ที่ให้แต่ความสะดวก

ปลอดภัยและคุ้มครองมาตลอดการเดินทาง ขณะที่เคลิ้ม ลืมตัวไปนั้น พลันก็มีเสียงสั้นสะท้อนแทรกซึมอยู่ในทุกอณูของบรรยากาศนั้นว่า “ขอให้ทุกท่านจงเดินทางชีวิตด้วยความปลอดภัย เพื่อช่วยเหลือและจรรโลงมวลมนุษยชาติให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง มนุษย์จะต้องได้รับสิ่งที่เขามุ่งมั่นเสมอ แม้จะเป็นนรกหรือสวรรค์อันไม่เป็นสิ่งถาวร หรือนิพพานอันเป็นจุดหมายปลายทางของทุกชีวิตในสากลจักรวาล จงพร่ำบ่นภาวนาแต่คำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ... พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ... พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ...”

ข้าพเจ้าตื่นเช้าขึ้นมาด้วยจิตใจที่เบิกบาน กราบขอบพระคุณพระองค์ เพราะพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์โดยแท้ จึงทำให้ข้าพเจ้าได้พบกับแสงสว่างของชีวิต และสิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ เห็นปานนี้

เป็นการเสร็จสิ้นการเดินทางนำสิ่งมิ่งมงคลจากสังเวชนียสถาน ทั้ง ๔ แห่ง และเส้นทางตามรอยบาท พระศาสดา พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ... พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.. พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ... ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทฺธเจ้าว่า เป็นสรวณะ แม้จะให้กล่าวอีกสักกี่ครั้งก็ตาม ก็จะไม่ขอเขียนยันอยู่เช่นนี้ตลอดไป.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิญญาน ๔๗/๒ ถนนสามเสน
บางลำภู กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๕๒๒๐๒๕
พร รัตนสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๙

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
(หนังสือ อ.พร รัตนสุวรรณ)

๑. ห้างทองเทพนำชัย (เตาปูน)
โดย คุณแหลม-คุณชลิกา ไรจนโกศล และครอบครัว ๘,๐๐๐ บาท
๒. ห้างทองเทพนำชัย (นนทบุรี)
โดย คุณชาญวิทย์ ถนัดธรรมกุล ๖,๐๐๐ บาท
๓. คุณอวยชัย-คุณศมานันท์ ถนัดธรรมกุล และครอบครัว ๑๔,๐๐๐ บาท
๔. ดร.นันทพล-คุณอโณทัย-คุณวันปิยะ ไรจนโกศล ๓,๐๐๐ บาท
๕. คุณพจน์-คุณกาญจน์ลภิน-คุณกฤษณ์พีระ รัตนธรรมศรี ๓,๐๐๐ บาท
๖. คุณทศพล-คุณภคมน-ด.ญ.สุภัทสร-
ด.ญ.วรัปสร ถนัดธรรมกุล ๑๖,๐๐๐ บาท
๗. โรงงานทองเทพนำชัย ๑๕,๐๐๐ บาท
๘. คุณอภิรักษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๙. คุณธงชัย-คุณนฤมล-คุณวรัญญา จึงประพุดติ และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท
๑๐. ครอบครัวศรีสุธัญลักษณ์ ๙,๐๐๐ บาท
๑๑. คุณยี่ว-คุณพรมมา หอมศิริวรรณ, คุณสิทธิชัย-คุณปาริชาติ
ด.ช.วณฤทธิ์-ด.ญ.อุสา หอมศิริวรรณ และ
บริษัท สำนักกฎหมาย สิทธิชัยแอนด์แอสโซซิเอทส์ จำกัด ๑๕,๐๐๐ บาท
๑๒. คุณศักดิ์-คุณรัชนี วงศ์วิสกุล และครอบครัว ๑๕,๐๐๐ บาท
๑๓. คุณพ่อเม้งซี่ แซ่ฮั่ว-คุณแม่อาบ๊วย แซ่ตั้ง ๓,๐๐๐ บาท
๑๔. คุณพ่อเล็ก-คุณแม่สินี ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๕. คุณพ่อใจเกียง แซ่แต้-คุณแม่แจ็กเกี้ยว แซ่เลี้ยง ๓,๐๐๐ บาท
๑๖. คุณอรพรรณ-คุณรักษ์พงษ์ ถนัดธรรมกุล ๓,๐๐๐ บาท
๑๗. ห้างทองไทยศิลป์ ๑ โดยคุณวิศรุต-คุณรัชนี บุญบรรเจิดสุข ๕,๐๐๐ บาท

๑๘. ห้างทองไทยศิลป์ ๒

โดย คุณสุวรรณ-คุณลภัก บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท

๑๙. ห้างทองไทยศิลป์ ๓

โดย คุณสุรชาติ-คุณกิตติมา บุญบรรเจิดสุข และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท

๒๐. คุณพ่อประเสริฐ-คุณแม่อาลัย บุญบรรเจิดสุข ๓,๐๐๐ บาท

๒๑. คุณจีระชัย-คุณทัศนีย์ ไกรกังวาล และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท

๒๒. คุณกิตติ-คุณวันทนี รัตนศรีวิจิตร และครอบครัว ๖,๐๐๐ บาท

๒๓. คุณตาชี่เอี้ยง แซ่จั่ว-คุณยายไขว แซ่ลิ้ม ๓,๐๐๐ บาท

๒๔. คุณเอี้ยงฮวง บุญบรรเจิดสุข ๖,๐๐๐ บาท

๒๕. คุณทวี-คุณนัยนา ลีลาเวชบุตร ๓,๕๐๐ บาท

๒๖. คุณศุภกฤต ลีลาเวชบุตร และครอบครัว ๓,๐๐๐ บาท

๒๗. คุณปริญญา-คุณลานี ลีลาเวชบุตร ๓,๐๐๐ บาท

๒๘. คุณภิญญาดา ลีลาเวชบุตร ๓,๐๐๐ บาท

๒๙. ครอบครัวอมรสิทธิ์ ๘,๐๐๐ บาท

๓๐. คุณชัชชัย จันทร์ศุภฤกษ์ ๓,๐๐๐ บาท

๓๑. บริษัท ปารมิตา สตูดิโอ จำกัด ๓,๐๐๐ บาท

๓๒. ครอบครัวหงส์เงิน ๕,๐๐๐ บาท

๓๓. คุณณัฐพล-คุณศุภาวณี ศรีสุธัญลักษณ์ ๓,๐๐๐ บาท

๓๔. คุณนริศ เรเชียงแสน-คุณแม่บุญมี คำเอี่ยม ๓,๐๐๐ บาท

๓๕. คุณสุวัชรီ เล็กศรีสกุล และครอบครัว ๓,๐๐๐ บาท

ณ วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๓

“จงทำดวงจิตให้สงบนิ่ง ในลักษณะของคัน
โกมุท ซึ่งฝังรากลึกลงในพื้นดินเพื่อรับอาหารให้
ดำรงอยู่ได้ หน้ดอกในอาการเคารพขึ้นสู่ความบริสุทธิ์
ของสวรรค์ และดูดแสงอันเจิดจ้าจากสวรรค์นั้นไว้”

“พระพุทธศาสนา ศาสนาที่ได้มาจากการตรัสรู้
จะต้องเป็นสิ่งนำสัตว์โลกไปสู่สันติ พระเจดีย์สัญลักษณ์
ของการตรัสรู้ เหลืออยู่สิ่งเดียวที่ไม่ถูกทำลาย
จากคนมืดบอด”

(เป็นข้อความบางตอนในหนังสือเล่มนี้)

ราคา ๑๕ บาท